

İDARE DERGİSİ

DÂHİLİYE VEKALETİNCE İKİ AYDA BİR ÇIKARILIR

YIL: 31

KASIM-ARALIK-1960

SAYI: 267

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER		<u>Sahife</u>
İnşaat İşlerinde Fen Adamlarının Se- lâhiyet ve Mesuliyetleri	Sadık ARTUKMAÇ	1
Dördüncü İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları	Cevat GERAY	26
Fransa'daki İncelemeler Üzerine Rapor	Yusuf YAKUPOĞLU	33
TERCÜMELER:		
Birleşik Amerika Devletlerinde İdare Sistemi	İ. ERAYDIN	45
İdarî Bölümler ünitesi Olarak Mahallî İdare Bölgeleri	Hulûsi TUNARAŞ	76
Fransa Teşkilâtı Esasiye Kanunu Kanunlar	Namık SEZGİN	95 117

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllığı : 500 kuruş
Yabancı memleketler için yıllığı : 750 kuruş

—o—

ABONE BEDELİNİN GÖNDERİLMESİ ŞEKLİ

A — Türkiye’de:

Bulunan yerin Mal sandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Çeşitli gelir makbuzu) aynen ve taahhütlü mektupla;

Dâhiliye Vekâleti Yayın Müdürlüğü — Ankara

Adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tabi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hâsıl olan meblağ, posta veya banka havalesi olarak yukardaki adrese gönderilmelidir.

—o—

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20, 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lazımdır.

Dergiye derç olunmayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **Dâhiliye Vekâleti Yayın Müdürlüğüne** müracaat edilmelidir.

Sahibi: Dâhiliye Vekâleti
Yazı İşlerini Fülen İdare Eden Mesul Müdürü: **Selim AYBAR**

T E T K İ K L E R

İNŞAAT İŞLERİNDE FEN ADAMLARININ SELÂHİYET VE MES ULİYETLERİ (X)

Yazan: Sadık ARTUKMAÇ

IV. Fen adamlarının hukukî meşguliyetleri nelerdir?

Bir fen adamı:

1 — Ya bir işin müteahhidi olur; meselâ bir binanın yapılması veya yıkılması veyahut da plânlarının hazırlanması işini deruhte etmiş bulunur.

2 — Veya bir işin sâdece nezaret ve murakabesini deruhte etmiş ve meselâ bir inşaatın idare ve teftiş vazifesini üzerine almış olur.

3 — Veyahut da, fırsat kendi inşaatını yapmış olur.

Birinci halde istisna akdi, ikinci halde hizmet akdi ve durumun icabına göre vekâlet akdi hükümlerinin uygulanması ve fen adamının selâhiyet ve mesuliyet derecesinin bu akitlere taalluk eden prensipler dairesinde tayin olunması lâzım gelir. Üçüncü halde ise, Borçlar Kanununun 58 inci maddesi hükümlerinin tatbiki icap eder.

I. İstisna akdine göre selâhiyet ve mesuliyet

Bir işin müteahhidi durumunda olan bir fen adamının hukukî mesuliyeti ve selâhiyeti, istisna' akdi hükümleri içinde tayin ve tespit edilecektir.

A) Akdin tarifi ve mevzuu, unsurları, şekli ve tarafları

I — Akdin tarifi ve mevzuu:

İstisna' akdi, karşılıklı taahhütleri ihtiva eden ivazlı akülerdendir. Bu akit, Borçlar Kanunumuzun 355 inci maddesinde: «İstisna, bir akittir ki onunla bir taraf (müteahhit), diğer tarafın (iş sâhibi) vermeyi ta-

(X) Baş tarafı 265 numaralı dergidedir.

ahhüt eylediği semen mukabilinde bir şey imalini iltizam eder, «diye tarif olunmaktadır. Kanunun bu tahfifine göre, akdin mevzuu, «bir şey imali» dir.

Yâni bir eser meydana getirmektir ⁽²³⁾. Şu halde akdin mevzuu bizatihi çalışmak değil, o çalışmadan meydana gelen netice (eser)dir.

II — Akdin unsurları:

İstisna' akdinin meydana gelebilmesi için; bir tarafın (müteahhidin) bir eser vücuda getirmeyi, diğer tarafın (yani iş sahibinin) ise, bundan dolayı müteahhide bir ücret ödemeyi taahhüt eylesmesi şarttır. Akit, ancak bu şartların tahakkuku halinde vücut bulur.

Şu halde akdin esaslı iki unsuru vardır. Bunlardan birisi, meydana gelecek olan eser; diğeri, bu eser mukabilinde ödenecek olan ücret (semen) dir.

1. Eser; maddî ve manevî şeyleri içine almak suretiyle, geniş bir mefhumu ifade etmektedir.

a — Eser; maddî bir şekli, devir ve teslim edilebilir bir varlığı ifade edebilir. Meselâ: bir bina inşası veya tadili, mevcut bir binanın yıkılması, bir elbise veyahut iş sahibi için istimal veya istihlâk edilecek şeyler gibi. Bunlar, maddî manada eserlerdir.

b — Eser, insan emeğinin mahsulü olmak ve maddî bir varlıkta tecelli eylemek şartıyla, gayri maddî şeyleri ve meselâ fikrî mesai mahsulünü ifade edebilir. Bir inşaatın plânı, el yazısıyla bir eser, bir tablo gibi.

c — Eser; müstakil bir bütün hâlinde devamlı bir şekli olmasa, elden ele devredilmese dahi, insan emeğinin İktisadî değeri olan neticelerini de ifade eder. Meselâ: kaloriferle ev ısıtma, ilancılık, radyo ve televizyon reklamları, tiyatro ve sinema gösterileri gibi.

Şu duruma göre, bu mevzularda istisna' akdi yapılabilecektir. O halde,

²³ «Kanunun kullanmış olduğu (bir şey imali) tabiri üzerinde biraz durmak lâzımdır. Kanunumuzun mehzârında (ouvrage — Werk) şeklinde ifade edilmiş olan mefhum tercüme sırasında (şey) kelimesi ile karşılanmıştır. xx Fransızca (ouvrage) ve Almanca Werk) tabiri ile ifade edilmiş olan mefhumu Türkçemizde (eser) olarak adlandırmak daha muvafık olur.» (Prof. Dr. Necip Bilge; Borçlar Hukuku Dersleri, hususî borç münasebetleri, Ankara 1958, Sayfa: 175.

Ayrıca bakınız: Doç. Dr. Haluk Tandoğan; Borçlar Hukuku Ders Kotları, Ankara 1960.

istisna' akdi bakımından eser; «insan emeğinin mahsulü olup hukukî bir bütün teşkil eden ve iktisadi değer taşıyan maddî ve manevî her şey» diye de tarif edilebilir.

Maddede bahsi geçen «imal» mefhumu ise, yeniden bir şey vücuda getirmeyi veya bir şeye bir parça ilâve etmeyi veyahut tamir etmeyi veyahut da bir şeyin şeklini değiştirmeyi ifade eder ⁽²⁴⁾. «Verilen emek neticesinde husule gelen şeyin eskiye nazaran yeni ve hususî bir şekli veya daha fazla bir kıymeti haiz olmasına lüzum yoktur. Tarafların niyetlerine ve hatta iş icabına göre, eskiye nazaran farklı bir hukukî malın veya İktisadî bir değerın vücut bulması kâfidir. Meselâ bir şeyi boyama, yıkama, temizleme, ütüleme, bir binanın yapılması veya yıkılması, bir ağacın dikilmesi veya devrilmesi istisna' akdi şeklinde mütalaa olunabileceği gibi; bir bina veya makamın plânlarının hazırlanması, kitap, ilân veya reklâm gibi şeylerin basılması; bir tiyatro eserinin oynanması vesaire de aynı şekilde istisna' akdine mevzu olabilirler.

Buna mukabil müstakil bir bütün olarak hukukî bir mal mahiyetinde olmayan şeylerin vücuda getirilmesi bir çalışma mahsulü olsa dahi, ortada bir eser ve bin netice bir istisna' akdi yoktur: meselâ eğitim ve öğretim, bir hasta tedavisi, bir inşaatı idare ve teftiş, bir dâvanın takibi gibi şeyler istisna' akdinin mevzuu olan (bir şey imali) mefhumuna girmez. Bu hizmetler muayyen bir zaman için vâd olundukları takdirde bir iş akdi karşısında bulunulur; aksi halde ortada bir vekâlet akdi mevcuttur.» ⁽²⁵⁾

2. Ücret: istisna' akdinin unsurlarından birisi de ücrettir demiştik. İş sâhipleri işe ait ücreti müteahhide ödemekle mükelleftir. Ücretin miktarı, ya mukavelede açıkça belirtilir veyahut da Borçlar Kanununun 366 ncı maddesi hükmüne uyularak sonradan tayin olunur ⁽²⁶⁾.

Ücret para olarak veya başka bir şekilde veyahut da başka bir eserin ivaz olarak verilmesi suretiyle ödenebilir.

²⁴ İleride görüleceği veçhile, Borçlar Kanununun 58 inci maddesinde yazılı «imal olunan şey» tabiri ise, maddî bir varlığı ifade eder. Bu sebeple daha dar bir manaya gelir.

²⁵ Prof. Dr. Necip İllige; Adı geçen eser, sayfa: 176.

²⁶ Borçlar Kanununun 366 ncı maddesi şudur: «Evvelce kararlaştırılmamış veya takribî bir surette kararlaştırılmış olan bedel, yapılan şeyin kıymetine ve müteahhidin masrafına göre tayin edilir.»

Ücret bahis mevzuu değilse; yâni mukavelede, meydana gelecek eserden dolayı müteahhide herhangi bir ücret verilmeyeceği kararlaştırılmış ise, bir vekâlet akdi karşısında bulunuluyor demektir. Bu takdirde istisna' akdi hükümleri değil, vekâlet akdi hükümleri uygulanır (27).

Ücret, mukavele ile ya götürü olarak veya takribi bir şekilde tayin edilir. Fakat mukavelede, ücretin götürü veya takribi olarak tayin edildiğine dair bir sarahat bulunmayabilir. Bu takdirde ücret, yapılan işin kıymetine ve müteahhidin yaptığı masrafin derecesine göre tayin edilir.

a. Ücretin götürü olarak tayini

Mukavele ile ücretin götürü olarak tayini demek, imal olunacak eser bedelinin peşinen ve kesin olarak tespiti demektir. Bu ücret, eserin umumî heyetine şanlı toptan bir rakam olabilir. Meselâ beş katlı bir apartmanın 900.000,— liraya yapılmasını deruhte etmek gibi.

Bu bedel, Vahit (birim) fiyatı üzerinden hesaplanacak bir rakam da olabilir. Meselâ mezkûr binayı, metre karesi 500 liradan yapmak gibi.

Ücret, müteahhit tarafından imal edilecek esere karşılık iş sâhibince ödenir. Bilfiil yapılan masraflar, evvelce tespit olunan bedeli aşsa bile, müteahhit arttırma talebinde bulunamaz.

b. Ücretin takribi olarak tayini

İleride tafsilatıyla görüleceği Vecih'le, götürü ücret mukavelesi çok sıkı şartlarla takyit edilir. Bin netice müteahhit, ücretin arttırılmasını kolay kolay isteyemez. Hâlbuki müteahhidin üzerine aldığı risk, bilhassa inşaat işlerinde, çok ağırdır. Bu sebeple müteahhit, başlangıçta, takribi bir ücret tayinini ekseriya tercih eder. Çünkü bu ücret, nihayet bir tahminden ibarettir ve bir keşif bedeline istinat etmektedir. Hakikî fiyatı tayin etmek hususunda, bu tahmini ve takribi ücretini yani keşif bedelinin) fazla bir hukukî değeri yoktur. Çünkü müteahhit bu fiyatla bağlı değildir.

²⁷ İstisna akdine taalluk eden Borçlar Kanununun 366 ncı maddesindeki: «evvelce kararlaştırılmamış bedel» ibaresinden, mukavelede ücret alınacağına belirtilmediği ve fakat bu ücret miktarının neden ibaret olacağına açıklanmadığı manası çıkan İm alıdır.

c. Ücretin işin kıymetine göre tayini

Mukavelede, ücretin götürü veya takribi olarak tayin edildiğine dair bir sarahat bulunmayabilir. Bu takdirde ücret, yapılan işin kıymetine ve müteahhidin yaptığı masrafin derecesine göre tayin edilir ⁽²⁸⁾.

III — Akdin şekli ve tarafları:

İstisna' akdi hiçbir şekilde tâbi değildir. Taraflar, kanunlarla konulmuş bazı kayıtlara aykırı olmamak şartıyla, diledikleri şekil ve tarzda mukavele yapabilirler.

Mukavelenin taraflarından birisi, iş sahibidir. Yâni ücret mukabilinde bir şey yaptırmak isteyen hakikî veya hükmi bir şahıstır.

Diğer taraf ise, müteahhittir. Yâni akdin mevzuu olan şeyi ücret mukabilinde yapan hakikî veya hükmi bir şahıstır.

B) Akdin hükümleri

I — Müteahhidin hukukî durumu:

Müteahhidin bazı mükellefiyetleri ve hakları vardır.

1. İş bizzat yapmak: Müteahhit işi bizzat yapmağa mecburdur ⁽²⁹⁾. Fakat işin mahiyetine nazaran, şahsî maharetinin önemi yoksa işi kendi idare ve murakabesi altında başkasına da yaptırabilir (Borçlar Kanunu m: 356/11). Bu takdirde müteahhit, işin yapılmasını kendilerine' tevdi ettiği yardımcılarının fiillerinden dolayı Borçlar Kanununun 100 üncü maddesi mucibince mesul olur. Yâni müteahhit, işi başkalarına yaptırmış olsa dahi yine de mesuliyetten kurtulamaz. Meselâ çalıştırdığı bir ustanın verdiği zarardan sorumludur ⁽³⁰⁾.

2. **İşe ihtimam göstermek:** Müteahhit kendisine verilmiş olan işi ifa ederken; hizmet akdinde işçinin göstereceği ihtimamın aynıını göster-

(28)

(29)

(30)

²⁸ 26 numaralı nota bakınız.

²⁹ Hâlbuki Borçlar Kanunumuzun 67 nci maddesine göre; borcun bizzat borçlu tarafından ifa edilmesinde alacaklının menfaati bulunmadığı takdirde, borçlu, borcunu şahsen ifaya mecbur değildir.

³⁰ 100 üncü madde müteahhidin iş sahibine karşı olan mesuliyetini tarizim etmektedir. 55 inci madde ise, müteahhidin üçüncü şahıslara verdiği zararların tazminine taalluk etmektedir.

mekle mükelleftir. Başka bir ifade ile müteahhit; kendisine verilmiş olan işi yaparken, hizmet akdinde işçiden beklenen derecede ihtimam göstermeğe mecburdur. (Borçlar Kanunu m: 356/1.)

«Fakat esas itibariyle müteahhidin iş sahibine nazaran işten daha iyi anlaması icap ettiğinden ve müteahhit işçiye nispetle iş sahibinden talimat almak hususunda daha müstakil bulunduğundan müteahhidin mesuliyetinin işçiye nazaran daha şiddetle takdir olunması icap eder. Müteahhidin o iş için gerekli ihtisası haiz olmadığı halde alması ve müteahhislara da danışmaması onun için bir kusur sayılmalıdır.

Müteahhit eserin vücuda getirilmesi için gerekli şartların tahakkuk edip etmediğini araştırmalıdır. Ezcümle plânlr, inşaat hesapları, masraf hesapları teknik bakımdan yanlış ise, bu plân ve hesapları iş sâhibi tasvip etmiş olsa veya o vermiş olsa dahi müteahhit yine mesul olur. Meğerki iş sâhibi de meslekten olsun ve bu hususta ısrar etsin.

Müteahhit, inşaatın yapılacağı arsanın da müsait olup olmadığı önceden tetkik etmelidir.»⁽³¹⁾.

Müteahhit, bahsettiğimiz bu ihtimam mükellefiyetini yerine getirmediği takdirde; Borçlar Kanununun 360 inci maddesinin birinci fıkrasına göre, tazminata mahkûm olabilir.

İstisna, akdinin bir hususiyeti daha vardır. O da şudur:

İş sâhibi, işinin ehli olmayan müteahhitten tazminat istemek için, işin teslim müddetinin sonunu beklemek mecburiyetinde değildir. Filhakika, iş sahibi; müteahhidin işi ne tarzda yapmakta olduğunu denetlemek ve bin netice imal sırasında, işin, müteahhidin kusuru yüzünden ayıplı ve akde aykırı bir surette yapılıp yapılmadığını araştırmak yetkisine sahiptir.

Bu denetleme sonunda, iş sâhibinin; imal sırasında işin müteahhidin kusuru sebebiyle ayıplı veya akde muhalif bir şekilde yapılmakta olduğu nu katiyetle tahmin etmesi mümkün olabilir. Bu takdirde iş sâhibi, işin muntazam ve mukaveleye uygun bir şekilde yapılması için, münasip bir inebil tayin edecek veya hâkim vasıtasıyla tayin ettirecektir. Eğer bu mehil zarfında, işin icabına uygun bir surette icrası temin edilemezse; iş sahibi, hasar ve masrafları müteahhide ait olmak üzere, işin üçüncü bir şahsa tevdi olunacağını da ihtar edecektir. Bu ihtarın icabı müteahhit tarafından yerine getirilmezse, iş sahibi; masraf ve hasarı müteahhide

³¹ Doç. Dr. Haluk Tandoğan: Adı geçen eser.

ait. olmak üzere, işi başkasına tevdi edebilecektir (Borçlar Kanunu m: 358/11).

«Borçlar Kanununun 97 inci maddesinden farklı olarak, üçüncü şahsa tevdi için burada hâkimin iznine lüzum yoktur. Yalnız iş sahibi, üçüncü şahsın seçilmesindeki ve ona talimat verilmesindeki kusurdan ileri gelen zarara kendisi katlanmalıdır. Eğer işin üçüncü şahsa yaptırılması mümkün değilse veya üçüncü şahsa tevdi hâlinde iş vaktinde bitmeyecekse, iş sâhib5 mehil sonunda Borçlar Kanununun 106 ncı maddesi mucibince akitten rücu ederek menfi zararının tazminini isteyebilir. (32).

3. Malzeme tedarik etmek: Müteahhit, hilâfına âdet veya mukavele mevcut değilse, imal olunacak şeyin icrası için lâzım olan vâsıtaları ve âlât ve edevatı kendi masrafıyla tedarik etmeğe mecburdur (Borçlar Kanunu m: 358/III). (33).

Şu halde âlet ve malzeme, mukavelede sarahat yoksa veya hilâfına âdet mevcut değilse müteahhit tarafından, mukavelede iş sahibi tarafından tedarike dair sarahat varsa veya âdet mevcut ise iş sahibi tarafından temin edilecektir.

Malzemenin müteahhit tarafından temin edilmesine müteallik hüküm ile iş sahibi tarafından temin edilmesine dair olan hüküm arasında farklar vardır. Filhakika:

a. Malzemenin müteahhit tarafında temini: Müteahhit malzemeyi bizzat temin ettiği takdirde, bu malzemenin iyi cinsten yâni iyi vasıflı olması şarttır. Aksi takdirde, müteahhit bundan mesul olur.

Diğer taraftan müteahhit, temin ettiği malzemenin dolayısı satıcı gibi tekeffül He de borçludur (34). Bu tekeffül borcu, hem zapta ve hem de ayıba karşı teminatı tazammun eder; «Fakat Medenî Kanunumuzun hukukî tağyirden bahseden 699 uncu maddesi muvacesinde, bir istisna akdinde malzemenin zaptı tehlikesi hemen hemen yok gibidir. Zira müteahhit kendisinin malı olmayan malzemeyi işlerse, işleme sonunda vücuda gelen şeyin kıymeti ekseriya malzemenin değerinden fazla olur ve bin netice husule gelen mal da müteahhidin mülkiyetine geçer ve böylece zapta karşı tekeffül hükümlerinin tatbikat, çok zaman lüzum ve imkân kalmaz. Buna mukabil, müteahhidin kullandığı malzemenin ayıplı olmasına

(32)

³² Doç. Dr. Haluk Tandoğan; adı geçen eser.

³³ Hâlbuki hizmet akdinde, hilâfına âdet veya mukavele olmadığı takdirde, işçiye lâzım olan âlet ve malzemeyi işveren temin etmekle mükelleftir.

³⁴ Borçlar Kanununun 357/1, 189, 194. maddelerine bakınız.

karşı tekeffül borcu önemlidir ve akdin feshi neticesini doğurabilir. Fakat iş sâhibi, müteahhidin ihtarına rağmen, malzemenin muayyen bir cinsten olması hususunda ısrar etmiş ise, müteahhidin tekeffül sebebiyle sorumu kalmaz ve hakkında Borçlar Kanununun 361 ve 368 inci maddeleri hükümleri uygulanır.»⁽³⁵⁾.

Borçlar Kanununun 357 nci maddesinin 3 üncü fıkrasında arsa, malzemenin ayrı olarak zikredilmektedir. Şu halde arsa, malzeme mefhumuna girmemekte ve binnetice istisna' akdindeki tedariki lüzumlu malzemenin sayılmamaktadır.

Bir bina inşaatı için lüzumlu arsaya iş sahibi veyahut da müteahhit tarafından temin edilebilir. Eğer arsa, müteahhit tarafından temin edilmişse; istisna' akdinin dışında, müstakil bir gayrimenkul satım akdinin mevcut olduğu kabul edilir ve arsanın ayıpları hakkında Borçlar Kanununun 189 uncu ve 190 inci maddeleri uygulanır.

b. Malzemenin % sahibi tarafından temini: Malzeme iş sahibi tarafından temin edildiği takdirde, müteahhide bazı mükellefiyetler terettüp edecektir (Borçlar Kanunu m: 357/11, III). Filhakika:

aa. Müteahhidin işe başlamadan önce malzemeyi muayene etmesi, bunların akidde derpiş edilen işin yapılmasına elverişli olup olmadığını tespit etmesi, malzeme ayıplı ise keyfiyeti iş sahibine bildirmesi lâzımdır.

Eğer bu ayıplar işin devamı esnasında ortaya çıkmışsa ve meselâ iş sâhibinin verdiği malzemenin kusurlu veya gösterdiği arsanın elverişsiz olduğu anlaşılırsa yahut imâlâtın kısmen veya tamamen icrasını tehlikeye koyacak diğer bir hâl meydana gelmişse; müteahhit, keyfiyetten iş sâhibini derhal haberdar etmeğe ve onun tâlimatını beklemeğe mecburdur. Aksi takdirde bundan doğacak zararları, Borçlar Kanununun 96 inci maddesi mucibince, tazminle mükellef olacaktır.

bb. Müteahhit, malzemenin kullanılmasında ve muhafazasında gerekli ihtimamı gösterecektir.

Aynı mükellefiyet yalnız malzeme için değil, iş sahibi tarafından tamire verilen şeyler için de bahis konusudur. Bu mükellefiyete aykırı hareket yüzünden malzeme veya şey telef olacak yahut zarara uğrayacak yahut kaybolacak olursa Borçlar Kanununun 96 inci maddesi mucibince müteahhit tazminatla mükellef olur.

³⁵ Prof. Dr. Necip Bilge; adı geçen eser, s: 179 - 180

İhtimamla kullanma ve muhafaza mükellefiyeti, kaideden, malzemeyi sigorta ettirmek mükellefiyetini tahmil etmez. Yalnız çalışmaya bağlı ve iş sahibinin bilmediği fevkalâde bir tehlike yüzünden sigortaya zaruret hâsıl olabilir. Bu takdirde yüklenici, sigorta yaptırmayı için, iş sahibini ikaz etmelidir.

cc. Müteahhit, malzemenin sarfi hakkında hesap verecek ve kalanı iade edecektir. Hesap verme hakkında, vekâlet akdine dair olan Borçlar Kanununun 392 nci maddesindeki esaslar kıyasen uygulanacaktır.

4. Umumî ihbar mükellefiyeti: Müteahhit, akdin gereği gibi veya vaktinde ifasını tehlikeye koyan halleri de iş sahibine derhal haber vermeğe mecburdur. (Borçlar Kanunu m: 357/III). İş sâhibinin malzemeyi teslimde gecikmesi, grev, üçüncü şahsın borçlu olduğu malzemeyi teslim etmemesi halleri; buna misal olarak gösterilebilir.

Eğer müteahhit, işbu ihbar mükellefiyetini zamanında yerine getirmesse; bundan doğacak zararları ve bilhassa gecikmeden mütevellit zararı, Borçlar Kanununun 96 inci maddesi mucibince, tanzim etmekle mükellef olur.

Eğer müteahhit, vaktinde ihbarda bulunursa; iş sahibi, ya müteahhidin zararını tazmin suretiyle akdi fesheder (Borçlar Kanunu m: 369) veyahut da akde devam olunmasında ısrar eyler.

İş sâhibi, akde devam olunmasında ısrar ettiği ve bu arada yapılan şey telef olduğu takdirde; müteahhit, yaptığı işin ücretini ve bu ücrette dâhil olmayan diğer masraflarını iş sâhibinden isteyebilir. Eğer iş sâhibi kusurlu ise, müteahhit, ayrıca zarar ve ziyân da talep edebilir (Borçlar Kanunu m: 368/III).

Kısaca, iş sâhibi; işe devam hususunda ısrar ederse, hasar kendisine ait olur.

5. İşe zamanında başlamak ve devam etmek: Müteahhit, işe zamanında başlamadığı veya mukavele şartlarına muhalif olarak işi geciktirdiği veyahut da iş sâhibinin kusuru olmaksızın vâki olan tehhür bütün tahminlere nazaran müteahhidin işi muayyen zamanda bitirmesine imkân vermeyecek derecede olduğu takdirde; iş sâhibi, teslim için tayin edilen zamanı beklemeğe mecbur olmaksızın, Borçlar Kanununun 106 - 108 inci maddeleri mucibince akdi feshedebilir (Borçlar Kanunu m: 358/1).

Akdin feshi için, müteahhidin kusurlu olmasına lüzum yoktur. Gecikmenin vukuu hâlinde, müteahhidin kusuru olmasa dahi, iş sahihi akdi feshetmek salahiyetine maliktir. Şu kadar ki bu gecikme; plânların

Hazırlanmaması, malzemenin geç teslimi, tâhmatın vaktinde verilmemesi,, hazırlayıcı çalışmaların yapılmaması gibi iş sahibine isnadı kabil bir sebepten ileri gelmişse, iş sahibi fesih yetkisini kullanamaz.

6. Hasara tahammül etmek: Yapılan şey teslimden evvel kazara telef olursa hasar, kaideden, müteahhide aittir. Böyle bir halde müteahhit; ne yaptığı işin ücretini, ne de masraflarının tediyesini isteyebilir. Fakat kanunumuz, müteahhidin bu ağır mesuliyetini; istisna' akdi hakkında koyduğu hükümlerle hafifletmiştir. Filhakika:

a. İş sahibi yapılan şeyi tesellümde temerrüt etmiş ise, hasar kendisine aittir. Zira iş sâhibi, temerrüdü dolayısıyla, kusurlu ve mütemerit bir alacaklı durumundadır. Bu sebeple hasar kendisine ait olur (Borçlar Kanunu: 368/1, 90).

b. Malzemenin hasarı, onu temin eden tarafa aittir (Borçlar Kanununun: 368/11).

c. Eğer yapılan şey; iş sâhibi tarafından verilen malzemenin veya gösterilen arsanın ayıbından (kusurundan) yahut da iş sahibi tarafından imal veya inşa tarzı hakkında verilen emirden dolayı telef olmuş ise, bu tehlikeleri vaktinde haber vermiş olmak kayıt ve şartıyla, müteahhit yaptığı işin ücretini ve bu ücrete dâhil olmayan masraflarının ödenmesini ve iş sâhibinin kusurlu olması hâlinde fazla zararının dahi tazminim talep ve dâva edep lir (Borçlar Kanunu m: 368/III).

7. Müteahhidin kanunî ipotek hakkı: Bir gayrimenkul üzerinde inşaatta bulunan müteahhit, iş sâhibi zimmetinde bulunan alacağı için o gayrimenkul üzerinde kanunî ipotek hakkına sahiptir. ⁽³⁶⁾ Müteahhit, bu tescilini; işin sona ermesinden itibaren üç ay zarfında, isteyebilir ⁽³⁷⁾.

8. Beden tezyidi veya mukavelenin feshi hakkında müteahhide tanınan selâhiyet: Götürü pazarlık suretiyle ücret tayin edilen işlerde, mü-

(36)

³⁶ Medenî Kanunumuzun 807 nci maddesinin 3 üncü bendi şudur: «Bir gayrimenkul üzerindeki inşaat yahut ameliyatta malzeme vererek veya vermeyerek çalışmış olmaları hasebiyle malik veya müteahhit zimmetinde tahakkuk eden alacaklar için o gayrimenkul üzerinde bu müteahhit ve işçiler» kanunî bir ipoteğin tescilini isteyebilirler.

³⁷ Medenî kanunun 809 uncu maddesi şudur: «İşçilerin ve müteahhitlerin ipotek hakkı işin icrasını iltizam ettikleri günden itibaren tapu siciline kaydolunabilir. Tescil nihayet işlerin hitamını veli eden üç ay içinde istenebilir. Bu tescil, alacak, malik tarafından kabul edilmiş veya mahkemece hüküm altına alınmış ise yapılabilir. Mâlik bir alacaklıya kâfi teminat verirse tescil talep olunamaz.»

teahhide; istisnâ bazı hallerde, ücretin tezyidini veya mukavelenin feshini talep selâhiyeti tanınmıştır. Filhakika, Borçlar Kanunumuzun 365 inci maddesinin ikinci fıkrasında şu hüküm tesis edilmiştir: «evvelce tahmin olunamayan veya tahmin olunup ta iki tarafça nazara alınmayan haller için yapılmasına mâni olur veya yapılmasını son derece işkâl ederse (yâni güçleştirirse) hâkim, haiz olduğu takdir hakkı dolayısıyla ya takarrür eden bedeli tezyit veya mukaveleyi fesheder.»

Mezkûr fıkra, hem iş sahibi ve hem de müteahhit lehine hükümler tesis etmiştir. Gerçekten müteahhit, hâkimden, ücretin artırılmasını veya akdin feshini isteyebilecektir. İş sahibi ise, sâdece akdin feshini talep edebilecektir.

«Hâkim takdirine göre ücreti tezyik veya akdi fesheder. Müteahhit hâkime fevkalâde hâl zuhur edince daha iş bitmeden müracaat edebileceği gibi keyfiyetten iş sâhibini haberdar edip (Borçlar kanunu m: 357/IH) işe devam ve hitamında hâkime müracaat edebilir. Hatta müteahhit, hâkimin izni olmadan işi durdurabilir; ancak hâkim sonradan feshe karar vermezse, müteahhit için gecikmesi yüzünden doğacak mesuliyete katlanır.

Ne müteahhidin, ne de iş sahibinin fesih veya tezyit hususunda bir seçim hakkı yoktur. Hangi tedbirin tarafların vaziyetine uygun olduğunu hâkim hâlin icaplarına göre takdir eder. Eğer iki taraf akde devamı kabul etmişler ve yalnız tezyidin miktarında ihtilâf varsa, iş sahibinin esere acil ihtiyacı bulunuyorsa, eser tamamlanmış veya çok ilerlemişse hâkim daha ziyade bedelin tezyidi yolunu tercih etmelidir. Fakat eğer fevkalâde hâl müteahhidin şahsını alâkalandırıyorsa (meselâ, ona malzeme verilmesi yasağı gibi), yahut tezyit iş sâhibi için fevkalâde külfetli olacaksa feshe hükmedebilir.

Tezyit muhakkak fazla masrafları karşılayacak miktarda olmak gerekmez; müteahhidin götürü fiyat tespit ederken masrafların artması ihtimalini muayyen bir derecede nazara aldığı kabul edilerek bedelin tezyidi masrafların artması nispetinden az tutulmalıdır.

Fevkalâde hallerin zuhuru dolayısıyla masraflar artarsa iş sahibinin de Borçlar Kanunu madde 367 ve 369 a göre akitten rücu hakkı mahfuzdur.»⁽³⁸⁾.

Müteahhidin, Borçlar Kanununun 365 inci maddesinin ikinci fıkrası hükmüne göre, fesih veya tezyit talebinde bulunabilmesi için:

³⁸ Haluk Tandoğan; adı geçen eser.

- a. Evvelce tahmin olunamayan veya tahmin olunup ta taraflarca nazara almayan fevkalâde bir hâlin meydana gelmesi;
- b. Ortaya çıkan işbu fevkalâde hâlin, eserin yapılmasına mâni olması veya eserin yapılmasını aşırı derecede zorlaştırması;
- c. Mezkûr hallerin müteahhide isnat edilememesi;
- d. Tarafların, fesih ve bedelin tezyidi cihetine gidilemeyeceğini mukavele etmiş olmaları;

Şarttır. Şimdi bu şartları içleyelim:

- a. Birine şart: Evvelce tahmin olunamayan veya tahmin olunup ta taraflarca nazara alınmayan fevkalâde hallerin zuhuru denilince, hâtra mutlaka mücbir sebep gelmemelidir. Çünkü tarafların derpiş edebilecekleri ve fakat vukua gelmeyeceğini kabul ettikleri fevkalâde hallerin zuhuru da tezyit veya fesih talebini haklı gösterebilir.

Şu halde: işlerin mutat cereyanına göre derpiş edilmeyen havaların fevkalâde bozuk gitmesi gibi tabii hâdiseler; harp, seferberlik gibi olaylar sebebiyle taahhüdün yerine getirilmesinin imkânsızlaşması veya zorlaşması veyahut da malzeme fiyatların çok yükselmesi; uzun süren bir grev neticesi amele veya malzeme bulunamaması; iş ücretlerinin ehemmiyetli derecede artması; arsanın, ihtimamla tetkik edilmesine rağmen, sonradan elverişsiz çıkması; gibi haller tezyit veya fesih talebini haklı gösterebilir.

«Tarafların derpiş edebilecekleri, fakat husule gelmeyeceğini kabul ettikleri fevkalâde hâdiseleri mukavelenin bir şartı mertebesine çıkarmaları, mukaveleyi sarahaten bu şarta bağlı kılmaları zaruri değildir. Hüsni niyet kaideleri mukavelenin bu gibi hadiselerin vukuu kabul edildiği takdirde yapılmamasını icap ettiriyorsa bu hâdiseler yine tezyit veya fesih sebebi olarak nazara alınacaktır. M:selâ tünel veya köprü yapılacak yer mütehassıslara tetkik ettirilmiş ve buna elverişli olduğu bir raporla tespit edilmiş. Taraflar zimnen bu raporu mukavelelerinin temeli olarak kabul etmişler; sonradan toprak bir türlü tutmamış, fevkalâde masrafları icap ettirmiş. Burada Borçlar Kanununun 24 üncü maddesinin 4 üncü bendindeki akdin lüzumlu vasıflarında, temelinde hataya benzer bir vaziyet vardır.»⁽³⁹⁾.

Evvelden derpişi mümkün olmayan bu gibi fevkalâde hâdiselerin müteahhit tarafından dermeyan edilmesi keyfiyetine tatbikatta çok ras-

³⁹ Tandoğan; a. g. e.

lanır. İsviçre içtihatları, hâkim tarafından ücretlerin artırılması veya akdin feshi hususunda karar verilineceye kadar müteahhidin, herhangi bir tazminat ödemeğe ve hâkimden tehir kararı almağa lüzum olmadan işi durdurabileceğini ve hatta akdi feshedebileceğini kabul eylemektedir⁽⁴⁰⁾

b. İkinci şart: Ortaya çıkan fevkalâde hâlin eserin tamamlanması, imkânsızlaştırması veya aşırı derecede güçleştirmiş olması hâlidir, demiştik. Hâkim, burada, hâlin icabına göre; işin güçleşmesi, masrafların artması, rizikonun müteahhide yüklenip yüklenmemesi hususlarını hüsnü niyet kaidelerini göz önünde tutarak tetkik ve takdir edecektir. Hâlen, bir taraftan mukaveleyi aynen tatbik etmenin müteahhit için mucip olacağı zararı; diğer taraftan da mukaveleyi tadil veya feshetmenin işin sahibi için mucip olacağı zararı ölçecek ve her ikisi arasında aşırı bir isteksizlik olup olmadığını araştıracaktır. İşe devamın, müteahhidi saden mahva sürükleyecek derecede olmasına lüzum yoktur. Fakat müteahhidin hiç kâr edememesi de tezyit için kâfi bir sebep teşkil etmeye oy çektir.

Kısaca hâkim, kararını bu esaslar dâhilinde verecek ve bu hususta iki hükmün durumuna kadar da akdin ifasını durdurabilecektir.

Eğer herhangi bir mutlak imkânsızlık ortaya çıkarsa, Borçlar Kanununun 335 inci maddesinin ikinci fıkrası değil, 117 nci maddesi uygulanacaktır.

c. Üçüncü şart: Yukarıda bahsettiğimiz müsait olmayan haller zuhurunun, müteahhide isnat edilmemesi de şarttır. Yâni bu hallerin, müteahhidin tedbirsizliği veya ihmali veyahut da temerrüdü neticesinde ortaya çıkmaması lâzımdır. (Meselâ ihmal yüzünden malzemeyi tedarik edememek veya geç tedarik etmek, müteahhidin temerrüdü sebebiyle taahhüdün yerine getirilmesinin imkânsızlaşması gibi).

d. Dördüncü şart: Tarafların, fesih veya bedelin tezyidi cihetine gidilemeyeceğini mukavelelerinde şart koşmuş olmaları lâzımdır. Gerçekten taraflar; «Borçlar Kanununun 365 inci maddesinin ikinci fıkrası lâfına, muteber olarak mukavele yapabilirler. Meselâ fevkalâde haller dolayısıyla malzeme fiyatları aşırı derecede artsa bile bir tezyit talebinde bulunmağa cevaz olmadığı şart edilebilir. Mukavelede böyle bir kayıt olsa dahi bu kaydın iş sahibi tarafından ileri sürülmesi hüsnüniyet kaidelerine aykırı ise, hâkim, yine Borçlar Kanununun 365 inci maddesinin ikinci fıkrasını tatbik edebilir.»⁽⁴¹⁾

⁴⁰ Bakınız: Prof. Dr. Necip Bilge; Adı geçen eser, s: 183.

⁴¹ Tandoğan; a. g. e.

9. Mûteahhidin ayıba karşı tekeffül mükellefiyeti: Mûteahhidin, gerek malzemede ve gerekse eserde bulunan ayıplardan dolayı, iş sahibine karşı tekeffül mükellefiyeti vardır. Mûteahhit, malzemenin ve eserin ayıbından dolayı, iş sâhibine karşı sorumludur. Mûteahhidin bahis konusu ettiğiniz bu tekeffül mükellefiyetinden dolayı, iş sahibi lehine bazı haklar da doğmaktadır. Bu hususlar ileride incelenecektir.

II— İş sahibinin hukukî durumu:

İş sahibinin de mükellefiyetleri ve hakları vardır. Filhakika iş sâhibinin; yapılan işin ücretini ödemek, malzemeyi temin etmek, malzemenin veya tamir edilecek şeyin kendisince malum olan ve fakat mûteahhidin gözüne çarpmayacak derecede tehlikeli veya işe tesir edecek şair vasıflarından mûteahhidi haberdar eylemek, eserin ayıplı olup olmadığını muayene ve ayıp mevcut ise ihbar etmek gibi mükellefiyetleri vardır.

Buna mukabil, iş sâhibinin; işin bizzat mûteahhit tarafından ve ihtimam gösterilerek akde uygun surette ve' vaktinde ifasını, eserin ayıptan ayrı olarak teslimini istemek hakkı vardır. Mûteahhit bu mükellefiyeti yerine getirmediği takdirde, iş sahibi; akdi feshetmek, ücreti tenzil eylemek, eserin ıslahını ve ayıpların giderilmesini istemek, tazminat talebinde bulunmak gibi haklara sahip olur.

1. İş sâhibinin ücret Ödemek mükellefiyeti

a. **Ödeme zamanı:** İş sâhibi, mûteahhidin ücretini ödemek mecburiyetindedir. Mukavelede tediye için bir zaman tayin edilmişse, ücret, bu zamanın hululünde ödenir. Ödeme zamanı hakkında mukavelede bir hüküm yoksa ücret, eserin ayıptan ari olarak teslimi ânında ödenir. Eğer ayıplı olarak teslim edilmiş olursa, ücret istenemez.

Bazı mühim işlerde, eserin parça parça teslim edilmesi ve ücretin de taksitle ödenmesi mukavele edilmiş olabilir. Meselâ büyük inşaat işlerinde, işe başlarken ve işin devamı sırasında muhtelif ödemeler yapılması kararlaştırılabilir. Bu takdirde, her parçanın tesliminde; ona tekabül eden taksitin ödenmesi şarttır (Borçlar Kanunu m: 364).

b. **Ödemede temerrüt:** İş sâhibi ücreti zamanında ödemediği takdirde durum ne olacaktır? İş sâhibi ücreti zamanında ödemezse, yâni ücretin ödenmesinde temerrüt ederse; mûteahhit, Borçlar Kanununun 106 - 108 inci maddeleri hükümleri dairesinde akdi feshedebilir ve tazminat da isteyebilir.

«Gayrimenkul inşaatında akit feshedildiği takdirde, müteahhit temin etmiş olduğu malzeme ve arsa için ancak tazminat isteyebilir; yoksa Medenî kanununun 650 nci maddesi (42) mucibince mülkiyetin kendisine verilmesini isteyemez.» (43).

c. Mukavele dışı yapılmış can işlerde ücret durumu: İş sahibiyle götürü ücret esasına göre mukavele yapmış olan müteahhit, bazen, mukavele dışı işler yapmış olabilir. Bu takdirde, işin mahiyetine göre, vekâletsin iş görme veya haksız iktisap hükümleri uygulanır.

Eğer iş sahibi, mukavele dışı yapılan işi kabul ederse; icazet vermiş sayılır. Bin netice istisna akdi bir işe de şamil olur ve müteahhit, bunun için ücret isteyebilir. Borçlar Kanununun 415 inci maddesindeki «vekâlet hükümleri cari olur» ibaresinin bu manada anlaşılması lâzımdır.

Eğer iş sahibi, mukavele dışı yapılan işi kabul etmemişse; icazet vermemiş olur. Bu takdirde, mukavele dışı yapılan işin iş sahibinin menfaati için yapılmış olup olmadığına bakmak lâzımdır.

Mukavele dışı iş, sahibinin menfaatine uygun olarak yapılmışsa; müteahhit, zarurî ve faydalı masraflarının ve münasip bir ücretin ödenmesini iş sahibinden isteyebilir (44).

Mukavele dışı iş, iş sahibinin **menfaatine aykırı olarak yapılmışsa; iş sâhibi**, mamelekinde hâsıl olan artma nispetinde ve haksız iktisap hükümleri dairesinde, müteahhidin masraflarını ödemek mecburiyetindedir. (45)

⁴² Medenî Kanununun 650 nci maddesi şudur: «Binanın kıymeti açıkça arsanın kıymetinden ziyade ise hüsnü niyetle hareket eden levazım sâhibi muhik bir tazminat mukabilinde mecmununun mülkiyetinin kendisine verilmesini isteyebilir.»

⁴³ Tandoğan; a. g. e.

⁴⁴ Borçlar Kanununun 413 üncü maddesi şudur: «İş sahibinin menfaati için yapılmış olan bir işte, yapan kimsenin hâl icabına göre zarurî veya fay- faydalı bulunan bilimum masraflarını faizi ile edaya ve bu kabil taahhütlerini ifaya ve hâkimin takdir edeceği zararı tazmine, iş sâhibi mecburdur. Maksudı hâsıl olmasa bile, işi yaparken icap eden ihtimamda bulunan İçimse hakkında dahi bu hüküm tatbik olunur.

İşi yapan kimse yaptığı masrafı istifa edemediği takdirde, haksız yere mal iktisabı faslındaki hükümlere göre yaptığı şeyi defettirebilir.»

⁴⁵ Borçlar Kanununun 414 üncü maddesi şudur: «Kendi menfaati için yapılmamış olsa bile iş sahibi yapılan işten hâsıl olan faydaları temellük etmek hakkını haizdir. Temellük ettiği faydalara göre, işi yapan kimsenin masrafını tazmin ve yapmış olduğu taahhütlerden onu tahlis eder.»

d. Maliyet fiyatı, tespit edilen fiyattan düşük olursa durum ne olacaktır? Bazen maliyet fiyatı, tespit edilen fiyattan düşük olabilir. Bu takdirde iş sahibi; ücretin indirilmesini isteyemez, bedeli tamamen vermeğe mecburdur (Borçlar Kanunu m: 365/son).

2. İş sahibinin eseri muayene ve ayıbı ihbar mükellefiyeti: İş sâhibi; eseri teslim aldıktan sonra, işlerin mutat cereyanına göre imkânını bulur bulmaz, o eseri muayene etmeğe ve bulunan kusurları müteahhide bildirmeğe mecburdur (Borçlar Kanunu m: 359/1). Bu muayene ve ihbar mecburiyetini yerine getirmedeği takdirde, iş kabul edilmiş ve müteahhit mesuliyetten kurtulmuş olur (Borçlar Kanunu m: 362).

Bu muayeneyi gerek iş sâhibi ve gerekse müteahhit yaptırabilir. Taraflar, masrafı talebeden kimseye ait olmak üzere, eserin bilirkişiye (ehlihibreye) muayene ve neticenin bir raporla tevsik ettirilmesini hâkimden isteyebilirler (Borçlar Kanunu m: 359/11).

«Muayenenin ne tarzda ve ihbarın ne kadar müddet içinde yapılacağı hususunu tayinde taraflar serbesttir. Mukavelede sarahat bulunmadığı takdirde, her hâdisenin hususiyeti ve diğer şartlar nazara alınır. Gizli kusurlar ve ayıplar eserin kabulünden sonra da haber verilebilir. Zira bunların ne zaman meydana çıkacakları belli olmaz. Ancak diğer tarafa ihbar, ayıbın meydana çıkmasından hemen sonra yapılmalıdır.»⁽⁴⁶⁾

3. Müteahhidin ayıba karşı tekeffül mükellefiyetinden iş sahibi lehine doğan haklar ve bu hakların sukutu: Evvelce de belirttiğimiz veçhile, gerek malzemedede ve gerek meydana gelen eserde bulunan ayıplardan dolayı, müteahhidin; iş sahibine karşı tekeffül mükellefiyeti vardır. Müteahhit, malzemenin ve eserin ayıbından dolayı, iş sahibine karşı sorumludur. Müteahhidin işbu tekeffül mükellefiyetinden dolayı, iş sahili lehine bazı haklar doğmaktadır.

a. İş sahibi lehine doğan haklar şunlardır:

aa. Akdi feshetmek [hakkı: Meydana gelen eser, iş sâhibinin kullanamayacağı veya mas afet kaidelerine göre icbar edilemeyeceği derecede kusurlu (yâni ayıplı) veya mukavele şartlarına muhalif olursa; iş sâhibi, o şeyi (eseri) kabulden imtina edebilecektir. Bu hususta müteahhidin kusuru varsa, zarar ve ziyân da isteyebilecektir (Borçlar Kanunu m: 360/1).

⁴⁶ Bilge; a. g. e. s: 186.

bb. Ücreti tenzil etmek hakkı: Bazen, işin ayıplı olması veya mukaveleye aykırı bulunması keyfiyeti; imtinaa hak verecek derecede ehemmiyetli olmayabilir. Bu takdirde iş sahibi, işin kıymetinin noksanı nispet ücreti tenzil] edebilecektir (Borçlar Kanunu m: 360/11). Bu duruma göre, iş sahibi, işi kabulden imtinaa haklı olduğu hallerde dahi ücretin tenzilini isteyebilecektir.

cc. Eserin tamir ve ıslahını A temek hakkı: Bazen, işin ıslahı büyük bir masrafı mucip olmayabilir. Bu takdirde iş sâhibi; müteahhidi, tamir ve Islaha mecbur edebilecektir. Eğer müteahhit kusurlu ise, zarar ve ziyan da isteyebilecektir (Borçlar Kanunu m: 360/11). (47).

dd. Bina inşasında, ücretin tenzihi i veya eserin tamir ve ıslahın istemek hakkı: Bazen müteahhit, iş sahibinin arsası üzerinde bir bina inşa edebilir. Böyle bir halde iş sahibi, eseri kabulden imtina ettiği takdirde; inşaatın müteahhit tarafından kaldırılması ve eski hâle iadesi icap eder. Bunun, çok ağır masrafları mucip bir muamele olacağına şüphe yoktur.

Bu sebepten dolayıdır ki, Borçlar Kanunumuzun 360 inci maddesinin üçüncü fıkrasında: «yapılan şey iş sâhibinin arsası üzerine yapılmış olup ta mahiyeti itibariyle ref'i ve Kaf'ı fazla bir zararı mucip ise iş sâhibi, ancak ikinci fıkra mucibince muamele yapar.» hükmü tesis edilmiştir. Şu halde iş sâhibi, ancak ücretin tenzilini veya işin ıslahını isteyebilecektir. Yâni 2 ve 3 numaralarda bahsettiğimiz hallerden birisini tercih edecektir.

b. Bu hakların sukutu: İş sâhibi, ayıba karşı tekeffülden doğan haklarını şu sebeplerle kaybedebilir:

aa. Eşarbi ayıplı olması, müteahhidin sarahaten beyan ettiği mütalaaya aykırı olarak iş sâhibinin verdiği emirlerden neşet edebilir veya herhangi bir sebeple iş sâhibine isnadı kabil olabilir. Bu takdirde iş sâhibi, eserin ayıplı olmasından mütevellit hakları dermeyan edemez (Borçlar Kanunu m: 361), bin netice müteahhit mesuliyetten kurtulur.

bb. iş sahibi; meydana gelen eseri **sarahaten veya zımnen kabul ettiği** takdirde, müteahhit yine mesuliyetten kurtulur (Borçlar Kanunu m: 362/1).

⁴⁷ 1-3 numaralarda bahsettiğimiz yâni Borçlar Kanununun 360 ncı maddesinin 1 inci ve 2 nci fıkralarında mevcut tazminat dâvasına karşı, müteahhit; Borçlar Kanununun 96 ncı ve müteakip maddeleri hükümlerine tevfikân, kusurlu olmadığını ispat etmek zammında kurtuluş definde bulunabilir.

İş sahibinin, kanunen tayin olunan muayene ve ihbarda ihmal göstermesi (Borçlar Kanunu m: 359/1) zımnen kabul sayılır (Borçlar Kanunu m: 362/11).

Sonradan çıkan ayıplar dahi zamanında, yâni ittila vuku bulur bulmaz ihbar edilmezse; iş, yine kabul edilmiş sayılır (Borçlar Kanunu m: 362/III).

cc. h sahibi bu haklarını, ancak muayyen bir müddet içimle kullanabilecektir. Aksi halde hak, müruru zamana uğrayacaktır.

Borçlar Kanunumuz, 363 üncü maddesinin birinci fıkrasıyla, iş sâhibinin haklarını; satım akdinde alıcının haklarının tâbi olduğu müruru zamana bağlı tutmuştur. Filhakika; gayrimenkul inşaatı ayıplarından dolayı tekeffül dâvasının, gayrimenkul satım akdinde gibi, iş sâhibine teslim vukuundan itibaren beş sene içinde açılması lâzımdır. Bu dâva sâdece müteahhide karşı değil, inşaatı iştirak eden mimar ve mühendislerle karşı da ikame edilebilecektir (Borçlar Kanunu m: 363/11, 215/III).

Diğer eserlerin ayıplarından dolayı tekeffül dâvasının ise, yine satım akdinde olduğu gibi, eserin iş sahibine teslimi tarihinden itibaren bir sene içinde açılması lâzımdır.

Tekeffül dâvasının, ayıp sonradan meydana çıksa bile, mezkûr müddetler içinde açılması şarttır. Ego ayıp, iş sahibinden kasten saklanmış ise; zamanında ihbar yapılmaması veya müruru zaman müddetinin geçmesi gibi sebepler, müteahhidin tekeffül dolayısıyla vaki mesuliyetini ortadan kaldıramaz. (Borçlar Kanunu m: 200, 207).

4. İş sahibinin malzeme tedarik etmesi: Evvelce de belirttiğimiz gibi, malzeme; mukavelede sarahat bulunduğu takdirde iş sahibi tarafından, aksi halde müteahhit tarafından temin edilir.

5. Aktığı feshine dair iş sahibi lehine tanınan selâhiyeti:

a. Ücret takribi olarak tayin edilebileceğini daha önce bildirmiştik. İşte bu esasa göre tespit edilen kesin fiyat, takribi fiyatı yâni keşşaf bedelini ziyadesiyle aşabilir. Bu takdirde, iş sâhibi, yine akdi feshetmek yoluna gidebilecektir.

Müteahhit, işi ve meselâ bir inşaat işini almak için tahmini fiyatı düşük tespit edebilir. İş sahibi ise, müteahhit meslekten olduğu yâni bu hususta müteahhiss durumda bulunduğu için, ona itimat edebilir. İşte bu itimatın, bazen boşa çıkması ihtimali ve tehlikesi de mevcuttur. Bu

sebeple kanun vaz, iş sahibini himaye maksadıyla, masrafa göre tespit edilecek kesin mit, takribi fiyatı yâni keşif bedelini çok aştığı takdirde; iş

sahibine mukaveleyi fesli salahiyetini tanımıştır. Borçlar Kanunumuzun 367 nci maddesinin birinci fıkrasında: «yapılan şeyin masrafı, evvelce müteahhit ile takribi bir surette tespit edilen keşfi iş sahibinin sunu olmaksızın çok fazla tecavüz ederse gerek o şeyin imali esnasında gerek imalinden sonra iş sahibi mukaveleyi feshedebilir.» hükmü bulunmaktadır. Bu fıkra hükmünün tatbiki için şu şartların mevcut olması lâzımdır:

1 — Önceden takribi bir ücret tespit edilmiş olmalıdır. Eğer ücret tespit edilmemişse bu hüküm uygulanamaz.

2 — Takribî ücret çok aşılmış olmalıdır. Bu aşma (tecavüz) masrafların heyeti umumiyesin şamil bulunmalıdır. Aşma nispetinin taraflarca önceden kararlaştırılması mümkündür. Taraflar, hangi hadden itibaren masrafların fazla telakki edileceğini önceden tespit edebilirler. Meselâ, mukaveleye «% 25 aşılacak olursa» şeklinde bir kayıt konulabilir.

Aşma sebebiyle fesih bakımından, müteahhidin kusuru olup olmaması ehemmiyeti haiz değildir. Fakat fesih neticesinde istenecek tazminat bakımından, bu kusurun önemi vardır.

3 — Aşma, iş sahibine isnat olunabilen sebeplerden ileri gelmemelidir. İş sahibi, kendi kusuru ile veya kusursuz bile olsa herhangi bir filiyle, farkın meydana gelmesine sebebiyet vermiş ise; fesih hakkını kullanamaz. Meselâ arsayı temüde veya malzemeyi hazırlamakta gecikmiş veyahut plânlardan inhiraf edilerek ilâve yapılması hususunda talimat vermiş veyahut da aşmayı zimnen veya sarahaten kabul etmiş ise (faraza masrafların fazla kısmını ödemiş, fazla iş yapıldığını gördüğü ve bunun fazla masrafı mucip olacağını anladığı halde sesini çıkarmamış ise), iş sâhibi fesih hakkını kullanamaz.

Aşma sebebiyle fesihte, «makable şamil olan bir fesih, yâni rücu bahis mevzuudur. Menfi zararın tazmininin istenebilmesi için iş sâhibi yalnız zararını değil, aynı zamanda müteahhidin kusurunu işba t etmelidir; yâni kusurun ispatı bakımından Borçlar Kanununun 108 inci maddesinden farklı bir hal sureti kabul edilmiştir. Zira takribi fiyat aşılması, bu fiyatla bağlı kalmacağı akitte taahhüt edilmediği için muhakkak akde muhalif bir hareket tarzı teşkil etmez. Buradaki fesih akde muhalefete değil muhik sebeplere dayanır.

Eğer müteahhit projeyi iyi yapmamak yüzünden takribi fiyatı aşmışsa yahut takribi fiyattın aşılacağı belli olduğu halde bundan iş sâhibini-

vaktinde haberdar etmemişse aynı zamanda akde muhalefet etmiş olur.»⁽⁴⁸⁾.

Akdi feshetmeden, eğer aşma aynı zamanda akde muhalefet teşkil ediyorsa, Borçlar Kanununun 96 ncı maddesine göre, müspet zararın tazmini talep edilebilir.

Mukavelenin feshi, inşaat işlerinde, bazen tatmin edici bir hal tarzı olamaz. Bu sebeple kanun, bu konuda iş sahibine bazı salahiyetler daha vermiştir:

Eğer inşaat bitmişse, iş sâhibi, sâdece bedelden münasip bir miktar tenzilât yapılmasını isteyebilecektir.

Eğer inşaat henüz bitmemişse, iş sâhibi, müteahhidi işe devamdan men ve yapılan kısmı hakkaniyet dairesinde tazmin suretiyle mukaveleyi feshedebilecektir. (Borçlar Kanunu m: 367/11).

Eğer bu gibi hallerde müteahhit kusurlu ise, sâdece bedelin tenzili ile iktifa edilemez. Müteahhidin, bu yüzden doğan bütün zararlara katlanması da lâzımdır.

C) **İs Aşna' akdinin sona ermesi**

İstisna' akdi çeşitli sebeplerle sona erer:

a. İfa: Akdin mevzuu olan eser, müteahhit tarafından mukaveleye; uygun ve ayıptan ari bir şekilde iş sâhibine teslim olunduğu ve iş sâhibi de kendi mükellefiyetlerini tamamıyla yerine getirdiği takdirde, mukavele sona erer. Bu, tabîi bir sona erme şeklidir.

b. İfa imkânsızlığı: Eserin telef olması veya iş sâhibinin veyahut da müteahhidin şahsına cari bazı sebepler dolayısıyla ifa imkânsız bir hâle gelebilir:

1 — Yapılan şeyin (eserin) tesliminden önce kazara telef olması halinde, istisna' akdi, ifa imkânsızlığı dolayısıyla sona erer (Borçlar Kanunu m: 117, 368). Böyle bir halde hasar, prensip itibariyle, müteahhide

⁴⁸ Tandoğan: a. g. e.

aittir. Şu kadar ki, iş sâhibinin tesellümde temerrüt göstermemiş olması şarttır ⁽⁴⁹⁾.

2 — Taahhüt olunan şeyin (eserin) yapılması, iş sahibi nezdinde zuhur eden bir kaza yüzünden mümkün olmazsa mukavele yine sona ere". İnşaat yapılacak gayrimenkulün istimlakl, iş sahibinin ölümü veya evinde yapılmakta olan resmin çalınması gibi haller buna misal olarak gösterilmiştir.

Böyle bir hâl muvacehesinde müteahhit, yaptığı işin kıymetini ve bu kıymette dâhil olmayan masrafını iş sahibinden almak salahiyetine sahiptir. Eger iş sahibinin bu hususta kusuru varsa, müteahhit, ayrıca zarar ve ziyan da isteyebilir (Borçlar Kanunu m: 370).

3 — Mukavele, sırf müteahhidin şahsı nazara alınarak yapılmış olabilir. İşte böyle bir mukavele; müteahhidin ölümü veya kusuru olmaksızın işi bitirmekten âciz bir hâle gelmesi (ve meselâ ne ehil bı hâle gelmesi) hâlinde münfesiş olur, sona erer ⁽⁵⁰⁾.

Böyle bir hâl muvacehesinde; işin yapılmış olan miktarının kullanılması kabil ise, iş sahibi onu kabule ve bedelini vermeğe mecburdur (Borçlar Kanunu m: 371).

Şu halde, mukavele müteahhidin şahsı vasıfları nazara alınarak yapılmamış veya müteahhit kendi kusurundan dolayı âciz bir hâle gelmiş ise; akit münfesiş olamayacaktır.

c. Hakikî Batın evvelce takribi surette teshil edilen keşif bedelini (muhammen bedeli) çok fazla aşması hâlinde; iş sâhibi, gerek eserin imali aşmasında ve gerekse imalden sonra, akdi feshedebilir (Borçlar Kanunu m: 367).

Götürü pazarlıkla yapılan istisna' akitlerinde fesih imkânı yardım. Filhakika önceden tahmin edilemeyen veya tahmin edilip te taraflarca nazara almayan hallerden dolayı işin bitirilmesi imkânsız bir hâle geldiği veya fevkalâde zorlaştığı takdirde, gerek iş sahibi ve gerek müteahhit

⁴⁹ «Yapılan şey, teslimden evvel kazara telef olduğu takdirde, iş sahibi onu tesellümde temerrüt göstermemişse, müteahhit ne yaptığı işin ücretini, ne de masrafların tediyesini isteyemez. Bu takdirde, telef olan malzeme kime aitse, hasar da ona aittir.» (Temyiz Mahkemesi T. D. 6/2/1958, No: 58-231 331.)

⁵⁰ İş sahibinin ölümü, kaideden, akdin sona ermesini mucip olamaz. Vârisleri onun yerine geçerler. Vârisler, yapılmış olan işlerin ücretini ödemek mecburiyetindedirler.

akdi feshetmek yetkisine sahiptirler. Yâni fesih selâhiyeti, her iki tarafa da yanen tanınmıştır.

d. Zararı tazmin suretiyle fesih: İş sahibi, yapılan şey bitmeden

evvel, yapılan kısmın bedelini ödemek ve müteahhidin diğer zararlarını tamamen tazmin etmek şartıyla mukaveleyi her zaman feshedebilir (Borçlar Kanunu m: 389).

«İş sâhibi, müteahhidin işi bitirmek mecburiyetinde olmamasından dolayı elde ettiği tasarrufu, ödeyeceği tazminattan tenzil etmeğe bittabi haklıdır. Burada söz konusu olan tazminat müspet zarar ve ziyan karşılığıdır. Bu itibarla müteahhit işi bitirmekten duyacağı ıstırapı ve işin yarıda kalmış olmasından ötürü şöhretinde vukua gelecek noksanlığı karşılayacak bir tazminat isteyemez. Çünkü bu son tazminat, menfi zarar karşılığıdır.»⁽⁵¹⁾.

e. **Müteahhidin temerrüdü dolayısıyla fesih:** İş sâhibi; müteahhidin

borcunu ifada gösterdiği temerrüt dolayısıyla, işin teslimi zamanını beklemeksizin, akdi feshedebilir (Borçlar Kanunu m: 358/1). Fesih sebepleri şunlardır:

1 — Müteahhit, işe zamanında başlamazsa;

2 — Müteahhit, mukavele şartlarına aykırı olarak işi geciktirirse;

3 — İş sahibinin kusuru olmaksızın vaki olan gecikme, bütün tahminlere nazaran, müteahhidin işi muayyen zamanda bitirmesine imkân vermeyecek derecede olursa.

Bu sebeplerden herhangi birisinin meydana çıkması hâlinde, iş sâhibi akdi derhal feshedebilecektir.

f. **İş sahibim: ı temerrüdü dolayısıyla fesih:** Müteahhit, iş sahibinin

temerrüdü muvacesinde, Borçlar Kanununun 82 nci ve 106 - 108 inci maddelerine istinaden akdi feshedebilir.

Meselâ iş sahibinin malzemeyi tedarikte, yapılan işi kabulde, ücreti ödemekte temerrüt etmesi veya borcunu ödemekten âciz bulunması gibi hallerde; müteahhit, akdin feshi cihetine gidebilecektir.

D) **İstisna akdi ile hizmet, vekâlet ve satım akitlerinin mukayese ve tefriki**

İstisna akdinin; hizmet, vekâlet ve satım akitlerinden tefrik edilme-

⁵¹ Bilge; a. g. e. s: 188 — 189.

si lâzımdır. Çünkü bu akitlerden her birinin kendine mahsus hükümleri vardır.

a. Hizmet akdinden farkı: istisna' akdi, bir eserin vücuda getirilmesine yâni müstakil bir bütün hâlinde olan muayyen bir emek mahsulünün imaline matuftur. Bir neticenin istihsalini istihdaf eder. Bu alette iş, zaman esası üzerine verilmiş değildir Ücret ise, önceden tespit edilmiş faaliyetin neticesi olan eser göz önünde tutularak verdir, neticeye varılmazsa ücret, de verilmez.

Hizmet akdi ise, neticeden ziyade muayyen veya gayri muayyen bir zaman için devam eder. Varılması düşünülen neticeye ulaşılmamış olsa bile işçiye ücreti verilir. Meselâ bir yaz mevsimi için bahçeye bakmak üzere bir bahçıvanla yapılacak anlaşma iş akdini meydana getirir; buna mukabil aynı bir müddetle bağlı olmaksızın ağaçları budamak, çiçek tarhlarını düzenlemek üzere yaptığı sözleşme istisna akitidir ⁽⁵²⁾.

b. Vekâlet akdinden farkı: Vekâlet akdinde, istisna' akdindeki eser verme unsuru ve hizmet akdindeki zaman unsuru mevcut değildir. Sâdece muayyen bir istikamette faaliyette bulunmak bahis mevzuudur.

istisna' akdi b:r emek mahsulünün mevcudiyetini tazammun eder. Bu akitte çalışma mahsulü müstakil eşitirilmişdir. Hâlbuki vekâlet akdinde, netice husule gelsin veya gelmesin, mühim olan şey çalışmadır.

istisna' akdinde müteahhit, maksut olan neticeyi tenin etmeden ücrete hak kazanamaz. Hâlbuki vekâlet akdinde, tahmin olunan neticeye varılmamış olsa bile, alâkalı (meselâ bir avukat veya bir doktor) ücreti' hak eder.

Bir plân hazırlamak ve hesapları çıkarmak için bir mimarla yapılan mukavele bir istisna' akdidir. Mimar, plânı hazırladıktan ve hesaplarını da çıkardıktan sonra ücretini alabilir.

Buna mukabil bir mukavele projesi hazırlamak, bir hukukî mütalaa yazmak, dâva takip etmek, istişarî mütalaa vermek, ameliyat yapmak, hasta tedavi etmek bir vekâlet akdidir. Bir mimarın, sâdece inşaatın kontrolünü deruhte etmiş olması da bir vekâlet akdidir. Avukat, doktor veya mimar; kendilerine verilen işleri yapmış olmakla ücretlerini alabilirler. Alâkalı bu yapılan işlerden bir netice almamış olsa bile ⁽⁵³⁾.

⁵² Bakınız: Bilge; a. g. e. s: 177.

⁵³ Müteahhit, iş sahibi namına işin idaresini üzenine almışsa, vekâlet akdi vardır. Durumu vekâlet hükümlerine göre tayin etmek icap eder. (Temyiz. Mahkemesi 3HD. 30/9/1957, No: 6123/5179).

c. Satım akdinden farkı:

1 — istisna' akdinde; iş sâhibi diğ̈er tarafa (müteahhide) talimat vermek salahiyetine sahiptir ve ayrıca akdin mevzuunun, herhangi bir mal temininden ziyade, muayyen vasıflı bir mal olması icap etmektedir.

Satım akdinde ise, iş sâhibinin (satıcının) diğ̈er tarafa (alıcıya) talimat vermek selâhiyeti yoktur. Akdin mevzuu ise, herhangi bir mal temin etmekten ibarettir.

Malzemenin müteahhit tarafından tedarik edilmesi hâlinde istisna akdiyle satımı ayırmak güçtür. Eđ̈er emek unsuru ağır basıyorsa istisna' akdi mevcut demektir. Fakat malzeme unsuru ağır basıyorsa ortada bir satım akdi var demektir.

2 — istisna' akdinde emek unsuru, satım akdinde ise malzeme unsuru galiptir. Gerçekten malzemenin müteahhit tarafından tedariki şartını koyan b:r akit, istisna' akdi midir yoksa satım akdi midir? Burada taraflar arasındaki anlaşmaya bakmak lâzımdır. Eđ̈er taraflar arasındaki anlaşmada, emek esaslı unsuru teşkil ediyorsa ve malzeme onun teferruatı mahiyetinde ise; ortada bir istisna' akdinin mevcut olduğunu kabul etmek lâzımdır. Eđ̈er malzeme unsuru galip, emek unsuru onun teferruatı mahiyetinde ise; ortada bir satım akdi var demektir.

Tüccar terzi elbiselik kumaşı kendisi tedarik etmekte olmasına rağmen bir müteahhit, hazır elbiseci ise bir satıcı durumundadır.

Sırf ısıtma ve aydınlatma işlerinde kullanılacak şekilde elektrik teslimi bir istisna' akdi sayılabileceğ̈i halde, muayyen bir gaye bahis konusu olmadan herhangi bir maksat için kullanılmak üzere elektrik teslimi satım telakki olunmaktadır.

Nevi ile muayyen bir şey imal ve teslimi satım telakki olunmakta, buna mukabil muayyen bir maksat için kullanılmak üzere bir makine imal ve teslimi istisna' akdi mevzuuna girmektedir. Nitekim Temyiz Mahkememizin Ticaret Dairesi 9/6/1941 tarihli bir kararında; bir silâh fabrikasının muayyen mesafeden, muayyen kalınlıkta ve belli bir mukavemette bulunan zırhı delec̈ek vasıfta mermi imal ve teslimini satım değ̈il, istisna' mukavelesi mahiyetinde telakki etmiştir⁽⁵⁴⁾.

⁵⁴ Bakınız: Bilge; a. g. e. s: 178.

3 — Hasarın intikali bakımından da her iki akit arasında fark vardır; istisna' akdinde hasar, teslim anına kadar müteahhide aittir (Borçlar Kanunu m: 368). Hâlbuki satım akdinde hasar, akdin intikamdan itibaren müşteriye intikal eder.

4 — istisna akdinde, akdin mevzuunu teşkil eden eser akdin inikadından sonra vücuda gelir. Hâlbuki satım akdinde, mebni akdin inikadı zamanında mevcuttur.

5 — Bazen satım akdiyle istisna' akdi bir araya gelebilir. Meselâ arsa satışı ve üzerinde bina inşası taahhüdü gibi.

(Devam edecek)

DÖRDÜNCÜ İSKÂN VE ŞEHİRCİLİK HAFTASI KONFERANSLARI

Cevat Geray

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İskân ve Şehircilik Enstitüsü tarafından tertiplenen iskân ve şehircilik Haftalarının dördüncü 19 - 21 Nisan tarihleri arasında Ankara'da Fakültede yapılmış bulunuyor. Bundan önce yapılan haftalarda, şehircilik, iskân, imar, bölge plânlaması ile ilgili çeşitli konular ele alınmıştı. Bu defa, bilhassa mesken meselesine daha çok yer verilmiştir. Bununla beraber mesken konusu yanında memleketimizde girilen bölge plânlaması ve ziraî kalkınma program örnekleri ile belediye mâliyesi konusu ele alınmıştır. Bu yazıda, bu hafta münasebetiyle verilen konferanslar hakkında özet mahiyetinde bilgiler vermeye çalışacağız; bilhassa belediye mâliyesi konusundaki konuşma ve tartışmalar üzerinde duracağız.

Mesken konusuyla ilgili konferanslardan ilki, «Mesken Araştırmaları» hakkında idi. Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü mensuplarından Nabi Dinçer ve İhsan Kuntay'ın müştereken hazırladıkları bu konferansta çağdaş devletlerin karşılaştığı önemli sosyal ve ekonomik problemler arasında mesken konusunun kazandığı öneme işaret olunmakta; vatandaşa asgarî bir hayat ve yaşama seviyesini sağlamayı üzerine alan devletin mesken meselesini l arz ve talep kaidelerine terk edemeyeceği belirtilmekteydi.

Meselenin halli için çok çeşitli veçheler arz eden bu konunun çeşitli bakımlardan incelenmesi gerekir. Bu araştırmalarda demografik, sosyal, ekonomik, malî ve İdarî meseleler incelenmelidir. Konferansçılar, meskenle ilgili konularda yapılması gerekli araştırmaların müfredatını da açıklamışlardır.

Mesken konusuyla ilgili ikinci konferans, «Mesken Kanunu Hazırlıkları» konusunda, İmar ve İskân Vekâleti Mesken Umum Müdürü Doçent Orhan Alsaç tarafından verildi. Konferansçı, mesken meselesinin her veçhesiyle bir kamusal görev olduğunu, memleketimizde de bu görevin yeni kurulan bakanlığa verildiğini belirttikten sonra, genel olarak İmar ve İskân Vekâletinin ve hususiyile bu Bakanlığa bağlı olarak kurulan Mesken Genel Müdürlüğünün mesken konusundaki görevlerini açıkladı.

dı. Bu görevlerin yerine getirilebilmesi için yapılacak ilk işin gerekli mevzuatın hazırlamak olduğunu belirten Orhan Alsaç, bu maksatla hazırlanan kanun tasarısının esasları ve bununla güdülen gayeler hakkında bilgiler verdi. Konferanşçıya göre, tasarı vatandaşın insan gibi oturulacak evsafa bir meskene sahip olması veya böyle bir evde kira ile oturması hedefini gütmektedir. Her iki halde de vatandaşın maddî imkânlarının zorlanmamasına ve sağlanacak imkânlardan mutedil şartlarla faydalanmasına çalışılacaktır. Tasarıya göre devlet, İller, Belediye ve köyler, sermayesine kamu tüzel kişilerinin ve devletin iştirak ettiği bankalar, kamu kurumlan ve şirketler vatandaşlara veya kendi personeline kiralamak üzere kiralık meskenler yaptırmakla görevlendirilmektedirler. Şahıslar ve kooperatifler de mülk meskeni yaptırmak için kanunun sağlayacağı kredi, arsa, yapı malzemesi, vergi muafiyeti, tenzilatlı nakliye tarifesi gibi imkân ve kolaylıklardan faydalanacaklardır.

Tasarının getirdiği özelliklere kısaca temas edelim. Tasarı kanunlaştığı takdirde, mesken yapımıyla ilgili görevlerini yerine getirebilmek üzere devletin, il özel idareleriyle belediyelerin, ilgili banka ve kurumların iştirakiyle merkezî bir fon teşkil edilecektir. Bu fondan verilecek krediler için 50 yıl gibi uzunca bir vade, % 4 gibi oldukça düşük bir faiz nispeti kabul edilmişti. Bilindiği gibi, bizde mesken kredisi için genel olarak 15 - 20 yıl gibi kısa bir vade, % 5 - 7 gibi oldukça yüksek bir faiz haddi caridir. Bu bakımdan tasarı cidden çok elverişli bir yola gitmiştir.

Tasarının taşıdığı diğeri bir özellik de belediyelerin her ne suretle olursa olsun sahip oldukları arsa ve araziye satamayacaklarına ve bunları ancak 60 - 99 yıl gibi uzun süreler için kiraya verebileceklerine dair hükümdür. Bu hükmün, imar ve istimlak işlerinde belediyelerimizin sıkıntıya düşmemelerini sağlayacak müessir bir arsa siyasetin'n temeli olduğu muhakkaktır.

Tasarı, kamu idarelerince yapılacak meskenlerin kira hadlerini tayin ve tespit için bir ölçü koymuştur. Buna göre, kira bedeli kiracının gelirinin beşte birini geçmeyecektir. Bu haddin birçok Avrupa memleketlerinde tatbik edilen ölçülere uyduğunu ve memleketimiz için de elverişli olduğunu belirtmek isteriz. Ancak yaşlılar, emekliler ve işçiler için daha düşük bir nispeti esas alınması tavsiyeye şayandır.

Mesken konusuyla ilgili üçüncü konferans, Siyasal Bilgiler Fakültesi Şehirçilik Profesörü Fahmi Yavuz tarafından «Gecekondu» konusunda verildi. Prof. Yavuz, gecekondu meselesinin süratli şehirleşmenin ortaya çıkardığı bir mesele olduğunu, sanayileşen ve şehirli nüfusun artan bütün memleketlerde görüldüğünü belirttikten sonra gecekondu

İle batı memleketlerindeki sefalet mahalleleri arasında bir mukayese yaparak bizim gecekonduların henüz inşa sırasında dahi birtakım sağlık ve konfor şartlarından mahrum bulunduğunu hâlbuki batıdaki sefalet mahallelerinin ise sonradan zamanla sağlık ve normal bakımdan tehlikeli bir duruma düştüklerini açıkladı. Gecekondu yapılan toprakların mülkiyet durumu, gecekondu müteşebbislerinin kimler olduğu, gecekondulardaki kiracılık durumu hakkında bazı genel açıklamalarda bulunduktan sonra profesör, gecekondular memleketimizdeki yayılış ve artışı hakkında rakamlar vermiş, gecekondu semtlerinin amme hizmetleri bakımından durumlarını incelemiş, gecekondularla mücadele için çıkarılan mevzuatı gözden geçirmiştir. Gecekonduların teşkil ettikleri siyasi tazyik gruplarının amme makamlarına ne şekilde müessir olmaya çalıştıklarını açıklayan Prof. Yavuz, gecekondu meselesinin partiler dışında ve üstünde bir mesele olduğunu, tapu vermekle işin halledilemeyeceğini, millî bir mesken siyaseti takip etmenin zarurî bulunduğunu, büyük şehirler vukubulan akının bölge plânlaması yoluyla daha müspet bir istikâmete sevk edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Meskenle ilgili konferanslardan sonuncusu Siyasal Bilgiler Fakültesi Şhircilik Asistanı Cevat Geray tarafından verildi. Cevat Geray, «Mesken İhtiyacının Tahmini» konulu konferansında, mesken programlarının yapılabilmesi için işe memleketin mesken ihtiyacını tahminle başlamak gerektiğini, halen memleketimizdeki aşırı mesken kesafetinin giderilebilmesi ve nüfus artışından mütevellit mesken açığının kapatılabilmesi için 1900 - 1970 yılları arasındaki on yıllık devre içinde her yıl sadece şehirlerimizde 150.000 mesken yapılması gerektiğini, ancak böyle yapıldığı takdirde 1970 yılında mesken durumunun normal bir kesafete erişebileceğini belirtmiştir.

«Köyceğiz Kalkınma ve Numune Bölgesi» konusunda bir konferans veren Dr. F. Sestini, Köyceğiz bölgesinin plânlı bir şekilde kalkınması için girişilen çalışmalar ile bu bölgedeki müstahsile umumî istihsalı arttırmak gayesiyle yapılacak teknik yardım programı ve bölgenin çeşitli tabii kaynaklarını geliştirecek bölge plânlamasının özellikleri hakkında açıklamalarda bulundu.

Ziraat Bakanlığı Ziraat Umum Müdürü Akif Çakman «On Yıllık Ziraî Kalkınma Programı» konulu bir konuşma yapmış, ziraatımızın memleketin ekonomik gelişmesine uygun bir şekilde kalkınması gayesini güden bu programın memleketimiz ekonomisi bakımından önemi üzerinde durmuş, ziraî kalkınmanın istenilen şekilde sağlanabilmesi için ziraî nüfus fazlasının diğer sahalara sevk edilmesi gerektiğini açıklamıştır.

Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden İsmail Hakkı Ülkmen «Belediye Mâliyesi» konulu konferansında, belediye mâliyesinin amme mâliyesi içindeki yerini ve önemini belirtmiş, belediyelerimizin gelirlerini arttırmak üzere bazı tekliflerde bulunmuştur. Bütün belediye bütçeleri toplamının devlet bütçesinin altıda birini teşkil eylediğini, bunun takriben yarısının devlet yardımı ve istikraz ile karşılandığını rakamlarla açıkladıktan sonra, İsmail Hakkı Ülkmen, ileri Batı memleketlerinde belediyelerin zatî kaynaklarının bizdekine nazaran çok yüksek bulunduğuna işaret etti. Konferansçının verdiği rakamlara göre, millî gelirlerimizin takriben % 17 si devlete giderken, belediyelerimizin zatî gelir olarak millî gelirden aldıkları pay % 1,16 civarındadır. Görüldüğü gibi, belediye mâliyesi memleketimizce sağlam temellere dayandırılmamıştır. Hâlbuki demokratik hayatın gelişmesinde büyük payı olan belediye muhtariyetinin sağlanması belediyelerin malî muhtariyetlerinin gerçekleşmesine bağlıdır. Bu da belediyelere mahallî hizmetleri karşılayacak gelirleri bizzat temin ve tedarik etmek imkânlarının verilmesiyle mümkündür.

Memleketimizde belediyelere verimsiz ve gayrı elâstikî küçük komün vergilerinden başka gelir tahsis edilmediğini belirten İsmail Hakkı Ülkmen'e göre, bugünkü gelir sistemi belediyelere 1580 sayılı kanunla verilmesi hizmetleri yapmağa ve karşılıklarını hemşerilerden toplamağa imkân verecek bir elâstikiyet ve yeterliği haiz değildir. Belediyelerin yapmağa mecbur buldukları hizmetlerin memleketin ekonomik ve sosyal kalkınmasındaki rolü hiç de küçümsenmeyecek derecede olmasına rağmen onlara tahsis edilmiş bulunan kaynaklar bununla mütenasip bir seviyede değildir. Filhakika, Türkiye'de nüfus başına düşen ortalama belediye geliri, diğer memleketlerdekinden daha düşüktür. Bunun da asıl sebebi belediyelerin malî ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri verimli bir vergiden mahrum bulunmalarındır. Her şeyden önce «belediye gelir sisteminin mihverini teşkil edecek ve mahallî hizmetlerle doğrudan doğruya ilgili bulunacak» bir verginin belediyelere verilmesini ileri süren konferansçı, belediyelere ayrılacak kaynakların emlak, meslekî faaliyet, ikamet ve eğlence gibi hususlarla irtibatlandırılabilceğine işaret ettikten sonra, bina ve arazi vergilerinin illerde ziyade belediyeler için daha uygun bir gelir kaynağı teşkil ettiğini belirtti. Sayın Ülkmen'e göre, belediye hizmetlerinden faydalandığı halde bunların giderlerine iştirak etmeyen hemşerilerin, ister kiracı ister ev sahibi bulunsun, bu giderlere katılmalarını sağlayacak olan bir ikamet vergisine tâbi tutulmaları adilane olacaktır. Keza, sanat, ticaret ve meslek erbabından belediye hizmetlerinden elde ettikleri faydaya karşılık bir vergi alınması da yerinde olur. Bir umumî istihlâk veya satış vergisi de belediyelere verilebilir. Diğer

tarafından, devlet vergilerinden verilen payların artırılması düşünülmelidir. Müşterek fonun dağıtımının daha spesifik ölçülere bağlanması gerektir. Zira, sadece nüfus kıstası mahallî hizmetlerin maliyetini tam olarak ifade edememektedir. İştirak paylarının nispetinin artırılması gerekmektedir.

Şerefiyelerin kamulaştırmaya bağlanmış olması bu verginin verimini azaltmakta ve tatbikini güçleştirmektedir. İsmail Hakkı Ürkmen, değer artışını sağlayan bayındırlık işinin kamulaştırma ile ilgili olsun olmasın şerefiyeye tâbi tutulmasını ve rayiç değerlerin gerçeğe uygun şekilde takdir edilmesini teklif etmektedir

Belediyelerimizin ellerindeki emlâki satmak ve bedellerini cari işlere harcamak yoluna gittiklerini ifade eden konferansçı, ileri memleketlerde belediyelerin imkân nispetinde emlâke ve arsalarla sahip olma siyasetini güttüklerini, bunun arsa spekülâsyonunu önlemekte büyük faydası bulunduğunu belirttikten sonra emlâk satışı bedellerinin cari giderlere tahsisine müsaade edilmemesi teklifinde bulunmuştur.

Müteakiben söz alan Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Profesör Fehmi Yavuz, iskân ve Şehirlik Enstitüsü tarafından yapılan «Belediyelerimizin Malî İdaresi» konulu anket neticelerinin İsmail Hakkı Ürkmen'in müşahedelerini teyit ettiğini ifade ettikten sonra, belediyelerimizin geliş ölçüde devlete bel bağladıklarını, kendilerine kanunla verilen vazifeleri yapamadıklarını, mevzuatın yetersiz bulunduğunu açıklamıştır. Türkiye'de emlâk sahiplerinin hemen hemen vergi ödemediklerini ileri süren profesör, bunların hatta prim aldıklarını, zira 6 veya 7 yıl içinde kendini amorti eden binalar) n dahi on yıllık vergi muafiyetinden faydalandıklarını, hâlbuki belediye gelirlerinin emlâke dayanması gerektiğini tebarüz ettirmiştir.

Kamulaştırma ile ilgisi olduğu takdirde ve nispette şerefiye alınmasını tenkit eden Prof. Yavuz, değer artışlarının durgun suya atılan taşın yarattığı dalga halkalarının dağılışı gibi yayılmaktadır. Değil istimlâk, herhangi bir imar ve inşaat sayıları bile bir yerdeki emlâkin değerini bir anda bir kaç misline çıkarabilir.

Prof. Yavuz'a göre, belediyelerimizin arsa ve emlâk satışına başvurmaları çok hatalı bir yoldur. Zira elden çıkarılan arsaları tekrar belediyenin istimlâk etmesi halinde çok yüksek bedeller ödemek zorunda kaldıkları, meselâ, Ankara Belediyesinin elden çıkardığı bazı arsalar için aradan henüz üç yıl geçtikten sonra 100 misli istimlâk bedeli ödediği vardır. Oysaki arsa birçok belediye hizmetlerinde bir maliyet unsuru teş-

kil eder. Şehircilik faaliyetlerindeki başarı arsa fiyatıyla ters orantılıdır. Bu gerçek, memleketimizde henüz anlaşılammış, hatta belediyeler arsa fiyatındaki artışlardan kâr sağlamağa gitmişlerdir.

Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Profesörü Bedri Gürsoy, belediye hudutları içinde yaşayan herkesten şehrin nimetlerinden istifade etmenin bir karşılığı olarak bir baş vergisi alınmasını teklif etmiş; munzam kesir usulünden ziyade, belediyelere müstakil vergiler verilmesine taraftar bulunduğunu; devlet yardımlarının yerinde kullanılıp kullanılmadığının kontrol edilmesi gerektiğini; belediyelerin masraf usullerinin yeniden gözden geçirilmesi lüzumunu belirtmiştir.

Tartışmalar sırasında Bina Ve Arazi Vergisi tahrirlerinin pek eksin bulunduğu, yeniden bir tahrir yapılırsa verginin en az 4 - 5 misli hasılat verebileceği, belediyelere devrolunduğu takdirde özel idarelerin buna munzam kesir ilâve edebilecekleri belirtildi.

Şerefiyelerin hakkaniyetle tatbiki gerektiği hususu tartışmalar sırasında İsrarla ifade olundu. Şerefiye esaslı bir imar faaliyetinden doğan değer artışlarına tatbik edilmelidir. Belirtildiğine göre, kamulaştırma ile doğrudan doğruya ilgili olması kaydı kaldırılmalıdır.

Belediye bozaların n hadlerinin oldukça düşük bulunduğu ileri sürüldü ise de, cezalara normal bir gelir gözüyle bakılmaması kanaati izhar olundu.

Mahallî idare istikrazları hakkındaki mevzuatın yetersiz bulunduğu açıklandı. Zira memleketimizde istikrazın ne konu, ne de miktar bakımından şuurları çizilmemiştir. Keza, istikrazın cari masraflar için harcanmasına engel olacak bir hüküm de yoktur. Sadece İller Bankası tüzüğünde cari masraflar için ikrazda veya kefalette bulunulmayacağı hükmü vardır. Bunları kanun hükümlerine bağlamakta ve esaslarını, usullerini tespit etmekte fayda görülmektedir.

Görüşmeler sırasında, uzun zamandan beri yayımlanmayan belediye istatistiklerdim İstatistik Genel Müdürlüğünce yeniden yayınlanması temennisi izhar edildi.

Diğer bir temenni ise belediye personelinin yetiştirilmesi hususunda Siyasal Bilgiler Fakültesi ile Dâhiliye Bakanlığının işbirliği yapılmalıdır. On yıl önce adı geçen Fakültenin belediyelerimize yaptığı davetin maalesef hiçbir ilgiyle karşılanmadığı da ayrıca hatırlatıldı.

Tartışmalar serasında belirtilen diğer bir husus da devlet yardımlarının cari masraflara teşmil edilip edilmeyeceği meselesiydi. Genel ola-

rak böyle bir yardımın yapılması lüzumu kabul edilmekle beraber, bu yardımların objektif usullere bağlanması zaruretine de işaret olundu.

Divanı Muhasebat tarafından kâğıt üzerinde yapılan malî kontrollerin yetersizliği üzerinde duruldu. Bu kontrolün evrakı müspete üzerinden yine Divanı Muhasebat tarafından yapılmasının faydalı olacağı belirtildi. Belediye Meclislerince yapılan hesap kontrollerinin maksada elverişli olamayacağı açıklandı. Diğer taraftan, İller Bankasının Başbakanlık Murakabe Heyetince kontrolü lüzumuna da işaret edildi.

Belediyelerin gelir temini maksadıyla arsa satmaları tenkide uğradı. Mamafih, bu yola gidildiği takdirde de, arsa satışından elde edilen hasılatın ancak yatırılmaya masraflarına harcanması, cari masraflara harcanmaması tavsiye olundu.

Bütün bu tartışmaların ortaya koyduğu tek bir gerçek vardı. Bu da belediye gelirlerinin yetersizliği gerçeği idi. Artık belediye gelirlerinin yeniden gözden geçirilmesi zamanı gelmiş, hatta geçmiş bulunmaktadır.

FRANSA'DAKİ İNCELEMELER ÜZERİNE RAPOR

Yusuf YARUPOĞLU

Beşiktaş Kaymakamı

Fransız genel idaresi üzerinde incelemelerde bulunmak maksadıyla, 4489 sayılı kanuna göre, Yüksek Bakanlıkça, bir yıl süre ile Fransa'ya gönderildim.

Çalışma programları, iki hükümet arasında mevcut teknik korporasyon anlaşması içinde, Fransız makamları tarafından hazırlandı. Ecole nationale d'Administration'da Fransız İdaresine hâkim olan prensiplerin teorik ve kısmen tatbiki incelemeleri yapıldı. Seine Valiliğinde çeşitli idari sektörlerin çalışmaları yakından takip edildi. Üçüncü olarak «Orientation à la Fonction Internationale» da milletlerarası problemler incelendi.

I_ ECOLE NATIONALE d'ADMİNİSTRATION'da:

Bilimize «Millî İdare Okulu» diye çevirebileceğimiz Fransa'nın yüksek dereceli devlet memuru yetiştiren bu müessesesinde yabancı stajyerler için de özel bir çalışma programı yapılmıştır. Bu programın içine aldığı meseleler dört ana grup etrafında toplanmaktadır:

A — Hukukî ve İdarî Meseleler:

a) — Anayasa Konuları—

Bu konudaki incelemelerin merkezini Beşinci Cumhuriyetin Anayasasında yer alan özel maddeler teşkil etmiştir.

Bilindiği gibi Fransa bilhassa hükümetin Cezayir politikamdaki başarısızlıkları yüzünden derin bir siyasî buhran geçirmiştir. Bunun sonucunda da Devlet idaresi bakımından esaslı değişiklik olmuştur.

Hükümetlerin dış politikada gösterdikleri aczin ve iç politikadaki başarısızlıkların başlıca sebebi olarak hükümet buhranlarını önleyemeye Dördüncü Cumhuriyet Anayasasının kifayetsizliği kabul edilmişti. Bu maksatla E. ikinci Cumhuriyet Anayasası, buhranlara son verecek maddeleri de beraberinde getirmiştir. Ayrıca temsili bir fonksiyona sahip olan Dev

let Başkanını icra organının üstüne çıkarmış ve onu geniş yetkilerle teçhiz etmiştir.

Anayasanın 16. maddesine göre Devlet Başkanı bir takım zaruretlere karşısında lüzumlu gördüğü tedbirleri alır. Bunlar maddede ifadelerini şu şekilde bulmuşlardır: Cumhuriyet müesseseleri, milletin egemenliği, toprak bütünlüğü veya milletlerarası taahhütlerin icrası ciddi bir tehlikeye maruz kaldığı ve anayasaya uygun amme kudretleri inkıta uğradığı zaman, Cumhurbaşkanı, başbakan ve Meclisler başkanları ile Anayasa Konseyinin fikirlerini aldıktan sonra, bu şartların gerektirdiği bütün tedbirleri alır.»

İzaha lüzum yoktur ki bu tedbirlerin alınması geniş takdir yetkisini beraberinde taşımaktadır. Bunu, Fransa'nın geçirdiği ıstıraplı buhranların bir sonucu kabul ederek savunmaların yanında, durumu Hitler devrinin Veimmar anayasasındaki hükümlere benzetenler ve De Gaulle'e itidal tavsiye edenler de vardır. Sayıları az olmayan bu İkincilerin çoğunluğunu daha çok ilim adamları teşkil etmektedir.

Kaldı ki Cumhurbaşkanının yetkileri sadece bundan ibaret değildir. Başbakan ile hükümet üyelerini o tayin eder. Hükümetin istifasını kabul eden ve üyelerin görevlerine son veren yine odur. 9. maddeye göre Bakanlar Kuruluna başkanlık eder. Başbakan ve meclisler başkanları ile görüştüktan sonra Millî Meclisi feshedebilir.

Devlet Başkanı yürütme yetkisiyle de tarsi edilmek üzere hükümetin başında bulunduğundan başbakan ikinci derecede sorumlu vaziyettedir. Tabir caizse Devlet başkanının müsteşarı durumundadır.

Diğer taraftan Devlet Başkanı parlamento tarafından değil, doğrudan doğruya millet tarafından seçilmektedir. Yetkileri ve seçilme usulü ona başka bir özellik vermekte ve bu suretle Fransa'nın prezidansyel sisteme gitme temayülünde olduğuna dair emarelerin mevcut olduğu ileri sürülmektedir.

Parlemanto Millî Meclis ile Senatoyu içine alır. Bu arada Anayasa Konseyinin önemli bir yeri vardır.

Konsey dokuz üyeden meydana gelir. Üyelerin üçte biri Devlet Başkan, üçte biri Millî Meclis Başkanı ve üçte biri de Senato başkanı tarafından tayin edilir. Konsey başkanının tayini yetkisi Devlet Başkanına aittir.

Anayasa Konseyi Cumhurbaşkanı seçiminin düzen içinde yapılmasına gözcülük eder. Bu seçimin sonuçları onun tarafından ilân olunur. Millet

vekili ve Seneto üyelerinin seçimlerine karşı yapılan itirazları inceleyerek bir sonuca bağlar. Yapılacak referandum operasyonlarına nezaret eder ve sonuçlarını ilân eder. Kanunların Anayasaya uygunluğunu inceler.

Seçimlerde her iki sistem de uygulanır: Nüfusun kalabalık olduğu büyük şehirler ve takalarda nisbi temsil sistemi, nüfusun az kesif olduğu yerlerde de çoğunluk sistemi tatbik olunur.

Fransız köylüsü muhafazakâr olduğu için çoğunluk usulü sağcı partilere kazanç temin etmektedir. Bunun aksine başta Paris olmak üzere büyük şehirler daha seyyal vaziyettedir. İkili sistem sayesinde yapılan geçen genel seçimlerde De Gaulle'ün rakiplerinin sandalye sayısını asgariye indirdiği ileri sürülmektedir.

b) — İdarî Konular—

İdare hukukunda Fransa kıta Sistem'inin yaratıcısı ve savunucu rolünü muhafaza etmektedir. Bilindiği gibi bu sistemin en önemli özelliği, idari kazaya geniş yer vermiş olmasıdır. İdare mahkemelerinin yanında Danıştay'ın eski bir şöhreti vardır. ⁽¹⁾.

Konferans1 arda hukukî ve İdarî konularla ilgili olarak şu meseleler incelenmiştir:

- Fransız idare sisteminin yapısı,
- Merkezi idare,
- Hükümet,
- Bakanlıklar,
- Âdemi merkezîyet,
- Amme servislerinin çeşitli şekilleri,
- İdarenin ajanları,
- Amme fonksiyonunun statüsü,
- Memurların hak ve mükellefiyetleri,
- Modern devletin İdarî vasıtaları,
- İdare edenlerle idare edilenler arasındaki münasebetler

¹ Topluca DANIŞTAY ziyaret edilmiştir.

B — Sosyal Konular:

a) — Demografik problemlerin Fransa yönünden hususî bir önemi vardır. Çünkü nüfus artışında statik olan bu memleketin, dinamik olan memleketlerin yanında yaya kalması hükümeti ciddi şekilde meşgul etmektedir.

Bu maksatla Fransa'da nüfusun artışı teşvik edecek bütün tedbirlere başvurulmuştur.

Önce nüfus artışına mani olan amiller incelenmiştir. Bunların başında geçirilen son savaşın meydana getirdiği çeşitli felâketler gelmektedir. Yıkılan yerlerin yeniden yapılması, savaş yaralarının onarılması, refahı sağlayacak işlerin ele alınması icap etmiştir.

Ekonomik amillerin yanında sosyal olayların da üzerine eğilmek lâzımdır. Alkolle mücadele bilhassa son yıllarda zorunlu bir hal almıştır. Diğer taraftan doğurmaya mani olan ahlâk dışı inanışların zararları üzerinde durulmuştur.

Doğumların artışı tahrik eden hükümet tedbirlerinin en önemlisi, devlet bütçesinde büyük bir yekûn Bali olan, çocuk başına aileye yapılan yardımdır. Vefiyatın asgariye indirilmesi konusunda tıbbî müdahalelerin çok önemli bir yeri vardır. Antiseptik ilaçların kullanılması nüfus artışındaki tempoyu bilhassa hızlandırmıştır.

Son yarım yüzyılda dünyada büyük nüfus zayıfatına sebep veren İkinci Dünya Savaşıdır. Savaşın maddî ve manevî tahribatının yanında bir de korkunç ölüm bilançosu vardır. Nitekim istatistikî donelere göre bu savaşta Sovyet Rusya nüfusunun % 10 nu, Fransa c/o 3 ünü, İngiltere % 3 ünü, Amerika Birleşik Devletleri % 1 ini ve Almanya da c/o 4 ünü kaybetmiştir.

b) — Sosyal konuların diğer kollarında sosyal felâketler düşündürücü vasfım muhafaza etmektedir. Alkol istihlâkinde Fransa başta gitmektedir. Alkolizme karşı geniş bir mücadele açılmıştır. Neslin kuvvetli ve sağlam yetişmesini bu mücadeledeki başarı ile ölçenlerin sayısı bir hayli kabarıktır. Kanser de sosyal bir felâkettir. Bunun üzerinde ilim adamlarının büyük bir gayreti vardır.

Bunlardan başka konferanslarda incelenen konular şunlardır:

- Sosyal yardım işleri,
- Öğretim,

- Gençlik ve spor konuları,
- İş ve el emeği,
- Boş zamanların doldurulması.

C — Milletlerarası Münasebetler:

- İnkışaf halinde olan memleketlere yardım meseleleri karşısında

Fransa,

- Fransa ve Avrupa: Avrupa'nın yapısı, Fransız Alman münasebetleri,
- Fransa ve Doğu - Batı münasebetleri: Fransa ve Kuzey Atlantik Paktı, Milletlerarası konferanslarda Fransa'nın yeri.
- Fransa ve Birleşmiş Milletler Teşkilâtı.

D — Ekonomik ve Malî Konular:

a) — Yabancı sermaye Fransız ekonomisi için de yeni bir konudur. Gerek literatürde ve gerekse hukuk konusunda lüzumu kadar tartışması yapılmıştır. Mevzuun özelliği dolayısı ile biz de üzerinde duracağız.

Yabancı sermaye ne demektir?

Bu soruyu cevaplandırmak için önce «invest'ssment: sermaye, yatırım» kelimesi üzerinde durmak lâzımdır.

Dar manada yatırım, bir sermaye meydana getirmek maksadıyla girişilen ekonomik faaliyetlerdir. Bu klâsik tarif içinde yatırımın iki çeşidi vardır:

- 1) Konusu bir sermayenin muhafazası olan yatırım,
- 2) Mevcut bir kapitali veya onun prodüktif kapasitesini arttıran yeni yatırım.

Bu tariften sonra şimdi yabancı sermaye üzerinde Fransız görüşünü inceleyelim.

Fransız kanun koyucusuna göre yabancı sermaye aşağıdaki şekiller altında gözüktür:

- Yabancı bir memleketin ihraç edilen dövizin ana şirketleri tarafından Fransa'daki mümessillerinin adreslerine çıkarılması;

- Investissement'ların doğrudan doğruya kullanılmaları için bir memleketin ihraç edilen dövizinin firmalar veya bankalar tarafından Fransa namına gönderilmesi.

YABANCI SERMAYENİN KULLANILMASININ MUCİP SEBEPLERİ

Bir memlekette yabancı sermayenin kullanılmasına imkân verecek bir ortamın yaratılması lâzımdır. Gerçekten yabancılar sermayelerini yatıracakları zaman, karar vermeden önce, o memlekette elverişli şartlar ararlar. Yatırımda bulunacakları memleketin ekonomik hayatını hesaba katarlar. Yani para durumu, ekonominin stabilitesi, ulaştırma vasıtaları daima onların zihinlerini kurcalar. Her şeyden önce memleketin hayat seviyesini öğrenmek isterler. Meselâ nüfus başına isabet edecek millî geliri hesap ederler. 1957 de bu miktar Fransa'da 1080, Lüksemburg'da 1270. Belçika'da 1170, Almanya'da 1120 ve İtalya'da 600 dolardır. O halde bu şartlara göre Fransa yabancı sermayeyi teşvik bakımından kâfi derecede elverişli bir vasata sahiptir.

YABANCI SERMAYEYİ ÇEKMEK İÇİN ALINAN TEDBİRLER

Yabancı sermayeyi teşvik için Fransa'da gerekli tedbirler alınmıştır. Yabancı sermaye konusunda hukukî hükümlerin, malî, ekonomik, psikolojik ve milletlerarası donelere nazaran daha az önemli olduklarına şüphe yoktur. Ancak gelirin transferinde olduğu gibi Fransa'daki yabancı sermayenin tekrar dönmesini sağlayacak hukukî hükümleri de bilmekte 'lavda vardır. O halde hükümleri ekonomik olmaktan çok daha malî ve para ile ilgili olan sermayelerin giriş ve çıkışındaki düzeni incelemek lâzımdır.

1958 yılının sonuna kadar Fransa'da yabancı sermayeye uygulanan usul kâfi derecede karışık idi. Bu memleketin diğer memleketlerle olan malî münasebetleri para zomlarına göre değişik bir durum arz ediyordu:

- 1) Dolar bölgesi: A.B.D. ve Kanada;
- 2) Transfere müsait bölgeler: İskandinavya memleketleri, Belçika, İsviçre, İtalya, Almanya;
- 3) Karışıklı gruba dâhil memleketler: Rusya, Ruble bölgesi memleketleri, Mısır, İspanya, İsrail...

Sermayelerin giriş ve çıkış şartları bir bölgeden diğerine geçilmesine göre değişiyordu.

1958 Eylül ayı sonundan itibaren yeni kurallar Fransa'da yabancı sermayeye uygulanmağa başlandı. Çünkü usul esaslı olarak değişikliğe

uğradı. Dolar bölgesi ile transfere elverişli bölge arasındaki bütün farklar kaldırıldı.

Fransa'da investisment işlerini yürüten bir komite vardır. Başlıca vazifesi investisment müsaadesi taleplerini incelemekten ibarettir.

MALÎ REJİM

Yabancı sermayenin Fransa'daki kullanılması işini teşvik eden mali sebeplerle ilgili olarak şirketlerle sermayenin kazancını hesaba katmak 'azıdır.

Fransa'da kazanç c/c 50 ye kadar çıkar. Hâlbuki bu miktar komşu memleketlerde % 40 ile 47 arasındadır.

Diğer taraftan Fransız şirketlerinin faydalandıkları (malî sahada) bütün avantajlardan bu şirketlerle hemayar olan yabancı şirketler de istifade eder.

Fransa'da yabancı sermayeyi celbeden önemli iki sektör vardır:

J) Petrol: % 38.

2) Maden endüstrisi: c/c 30.

Kimya endüstrisi 15 ile üçüncü gelir.

YABANCI SERMAYENİN KULLANILMASININ FRANSA'DAKİ

SONUÇLARI

Bu konuda önemli bir mesele ile karşılaşılmaktadır: O da yabancı sermayenin Fransız ekonomisindeki rolüdür.

Yabancı famalar istihsal plâni üzerinde aynı sahadaki Fransız firmaları ile rekabet eder. Burada Amerikan sermayesinin tesirine işaret etmeliyiz. Çünkü onun ilerleme faktörü vardır.

Son olarak yabancı sermayenin ücretlerin, vergilerin tevzinde, kısaca Fransa gibi bir memlekette ekonominin inkişafında tesiri daima müşahede edilmektedir.

b) — Şimdi de harp sonrası Avrupa'sının ekonomik yapısında önemli bir rol oynayan ortak pazar konusuna bir göz atalım.

Fransa'nın bu pazara katılmasında çeşitli faktörlerin etkileri vardır.

— Siyasî Sebepler:

Batı medeniyetinin doğudan gelebilecek tehlikelere karşı savunulmasında bu medeniyete teşne olan milletler aralarında çeşitli ittifak bağları kurmuşlardır. Şüphe yok ki ortak pazar Avrupa Birliğinin yaratılmasında önemli faktörlerden birisidir.

— Ekonomik Sebepler:

Fransız ekonomisinin komşu memleketler ekonomileri ile sıkı münasebetleri vardır. Almanya hemen hemen bir sanayi memleketi, Belçika ile Hollanda bir ziraat memleketi olmasında karşılık Fransa her iki karakteri birden taşır.

Bu gün bütün memleketlerde istimal masraflarının düşürülmesi ile ilgili olarak büyük gayretler sarf edilmektedir. Fransız otomobil endüstrisi bu bakımdan yabana atılamaz. Çünkü bu otomobillerde benzin istihlakı asgariye indirilmiştir. Bu hususiyet ile olacaktır ki Renault ve Peugeot arabaları Amerika'ya dahi ihraç edilmektedir.

Bundan başka giyim eşyalarının zarafeti bakımından Fransa birinci sırayı işgal eder. Ortak pazarda mamullerinin revaç bulacağından emindir.

c) — Diğer konular olarak konferanslarda millî Fransız muhasebesi ve planlama işleri, tarım, enerji, endüstri, nakliye, ticaret ücretler ve dış ticaret meseleleri incelenmiştir.

Koloşi siyaseti geri kamış memleketlere medenî vasıtaları götürme şeklinde izah edilmekte ve bu memleketlerin ham maddelerinden faydalanma isteği gizlenmeğe çalışılmaktadır.

Fakat bu günkü dünyada bu gibi tevillerin artık yeri olmadığı gerçeğin ta kendisidir. ⁽¹⁾

II — PARİS ŞEHRİ VE SEİNE VALİLİĞİNDE:

Paris Valiliğindeki stajı anlatmağa başlamadan önce bu büyük şehrin İdarî statüsüne temas etmek yerinde olur. Çünkü Seine Valiliğinin özel bir idaresi vardır. Paris'in diğer vilâyetlerden ayrı bir idareye tabi tutulmasının en önemli sebepleri şunlardır:

¹ Ecole nationale Administration'daki çalışmalarımı ilgili olarak Okul müdürlüğü tarafından verilen (Attetation) un tercümesi ektedir.

a) — Demografik Sebepler:

Paris dünyanın en büyük kesafet bölgelerinden biridir. Banliyölerle birlikte yedi milyon nüfusa sahiptir. Bir karşılaştırma olmak üzere söyleyelim ki Belçika'nın ki kadar bir nüfus burada yaşar.

Buna mukabil şehrin işgal ettiği saha pek o kadar geniş değildir. Şehrin üzerinde bulunduğu saha ortalama bir hesapla kenarları 10 ve 20 km. olan dikdörtgendir.

Şüphesiz ki bu dikdörtgen üzerinde sıkışan bu kadar nüfusun çok çeşitli müşterek ihtiyaçları vardır. Bunların normal usullerle karşılanması mümkün değildir.

b) — Ekonomik Sebepler:

Büyük fabrikalar Paris etrafında toplanmıştır. Otomobil endüstrisinin merkezi burasıdır. Keza büyük firmaların ve bankaların faaliyet gösterdikleri yer yine Paris'tir.

Gerek demir yolları ve gerekse kara yolları Paris'e girer ve oradan çıkar. İki büyük hava meydanı (Orly ve Bourget) ile hava trafiğinin de en kesif tabakasıdır.

c) Tarihî Sebepler:

Fransa siyasî tarihinin en önemli olayları Paris'te geçmiştir. 1789 büyük ihtilâlden sonra 1830 ve 1848 kıyamlarının filizlendiği ve budak saldığı yer burasıdır.

PARİS'İN ÖZEL İDARESİ

Yukarıdaki sebepler dolayısıyla Paris'in idaresinde, diğer vilâyetlerden ayrı olarak, özel bir statü bahis konusudur.

Paris'te iki vali vardır. Emniyet ve asayiş işleriyle görevli Polis Valisi ve bunun dışındaki işleri gören Seine Valisi. Özel statünün icabı olarak bu valilerin görev ve yetkileri diğer valilerinkilerden bazı sahalarda daha geniş ve bazı sahalarda da daha dardır.

Seine Valisi aynı zamanda şehrin belediye başkanıdır. Bir taraftan Devlet ve Hükümetin temsilcisi, vilâyet özel idaresinin başı ve belediye işlerinin sorumlusudur.

Seçimle işbaşına gelen vilâyette iki meclis vardır. Bunların biri il genel meclisi, diğeri de belediye meclisidir. Ayrıca daimî komisyonlara yer verilmemiştir.

İdarî teşkilât olarak Paris'in içinde yirmi kaza vardır. Bunların başında kaymakamlar değil, İdarî ve beledî görev ve yetkileri olan belediye başkanları bulunur.

Vesayet idaresi âdemi merkezîyetin aleyhine inşirah etmiştir. Vesayet hem hükümet tarafından ve hem de iki vali tarafından tatbik edilir.

Başlıca özellikleri bu suretle belirtilen Paris ve Seme vilâyeti organizasyonu içinde çalışmalarını yakından takip edilen daireler bunlardır:

- Belediye ve genel meclis sekreterliği,
- Valilik kabinesi,
- Genel sekreteri5kler,
- İnşaat komiserliği,
- Malî genel idare,
- Belediye işleri,
- Ekonomik işler,
- Öğretim,
- Valilik kütüphanesi,
- Valilik bakışları,
- İdarî mahkeme,
- Personel işleri,
- Şehircilik ve yerleşme,
- Köprüler, şoseler ve nakliye,
- Güzel sanatlar hizmetleri,
- Mimarî hizmetler,
- Organizasyon ve metot,
- Beledî kredi. (1)

¹ Paris Valiliğindeki stajımın bir hatırası olarak tarafıma Valilikçe Patis Dostluğu» beratı verilmiştir.

III — ORIENTATION A LA FONCTION INTERNATIONALE'DE

(2)

İkinci dünya Savaşından sonra milletlerarası münasebetlerin çok girift bir hal aldığı malûmdur. Genel silahlı çatışma on beş yıl önce bittiği halde bir türlü barışa gidilememiştir. Dünyanın yeniden iki bloka ayrılması insanlığı yeni bir harple tehdit etmektedir.

Teknikteki büyük terakki ve fezanın keşfi Devletler Hukukuna yeni terimler kazandırmıştır.

Diğer taraftan milletlerin bir kısmı sefalet içinde yaşamaktadır.

İşte Teşkilâtın gayesi, milletlerarası problemleri Birleşmiş Milletler Teşkilâtının ruhuna uygun olarak ortaya atmak ve bu konuda müdavimlerini bilgi sahibi kılmaktır. (3).

Teşkilât 1959 - 1960 devresinde altıncı yıl çalışmalarını idrak etmiştir. İncelenen problemler şunlardır:

— Milletlerarası üniversal organizasyonun evrimi: Milletler Cemiyetinden Birleşmiş Milletler Teşkilâtına kadar.

— Milletlerarası fonksiyonlar: Millî fonksiyon ile milletlerarası fonksiyonun mukayeseli incelemesi, milletlerarası fonksiyonelin karakteri, psikolojik ve beşerî plân üzerinde milletlerarası idare.

— Birleşmiş Milletler Teşkilâtı: Genel asamble, güvenlik konseyi, vesayet konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Sekreterlik.

Komisyonlar: Silahsızlanma, İnsan Hakları, Uyuşturucu Maddeler, Nakliye ve Ulaştırma...

² Dilimize «Milletlerarası İdareye Doğru» diye çevrilebileceğimiz teşkilâtın merkezi Paris'te Chaillot sarayındadır. U.N.E.S.C.O. da bu sarayda faaliyet göstermektedir

³ Memleketimizin de üyesi bulunduğu Teşkilâtın 1959 - 1960 çalışmalarına 40 kadar memlekete mensup 200 civarında stajyer katılmıştır. Bunların çoğunluğunu Fransız Birliği memleketleriyle Fransız stajyerleri teşkil ediyordu. Bu arada çalışmalarını Türk stajyeri olarak takip ettim.

Konferanslar Fransa'nın tanınmış politika ve ilim adamları tarafından verilmiştir. Her konferansın sonunda serbest tartışma için bir zaman ayrılmıştır.

Ayrıca konferans konulan ile ilgili ziyaretler yapılmış, bu arada NATO'nun fena sarayındaki çalışmalarında dinleyici sıfatıyla bulunulmuştur.

Mıntika ekonomik komisyonlar (Avrupa, Lâtin Amerika, Asya, Uzak Doğu, Afrika).

— Özel Müesseseler ve çalışmaları: Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı (O.I.T.); Birleşmiş Milletler Öğretim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı (U.N.E. S.C.O.); Birleşmiş Milletler Yiyecek Maddeleri ve Tarım Teşkilâtı (F.A.

O.); Milletlerarası Sivil Havacılık Teşkilâtı (O.A.C.I.); Milletlerarası Yeniden İnşaat ve İnkişaf Teşkilâtı (B.I.R.D.); Milletlerarası Para Fonu (F.M.I.); Milletlerarası Posta Birliği (U.P.U.); Dünya Sağlık Teşkilâtı (O.M.S.); Milletlerarası Telekomünikasyon Birliği (U.I.T.); Dünya Meteoroloji Birliği (U.M.M.); Milletlerarası Maliye Cemiyeti (S.R.I.); Milletlerarası Atom Enerjisi Ajanslığı (A.I.A.E.).

— Milletlerarası Anlaşmazlıkların Hal Şekli: Hakem usulü, Uzlaşma, Milletlerarası Adalet Divanı.

— Avrupa'nın yapısı ve İstikbali: Avrupa Konseyinin İşlemesi ve Bünyesi, Avrupa Ekonomik Korelasyon Teşkilâtı, Avrupa Prodüktivite Ajanslığı, Avrupa Kömür ve Çelik Birliği, Avrupa Ekonomi Birliği, Avrupa Envestisman Bankası. Ortak Pazar ve Serbest Mübadele Bölgesi.

— Barışın korunmasında Kuzey Atlantik Paktı.

— Batı Avrupa Birliği, Gaye ve Prensipleri.

— Doğu-Batı münasebetleri.

— Teknik yardım: Birleşmiş Milletler Teşkilâtı içinde teknik yardım, kâfi derecede kalkınmamış memleketlere yardım, karşılıklı teknik yardım.

Milletlerarası teknik yardım.

O.P.E.X. (Milletlerarası İdareciler Birliği).

— Hükümetler arası ve hükümetler arası olmayan milletlerarası organizasyonlar:

Milletlerarası korporasyon sektörlerinin ikiliği, 0.N.G. ve kazanç gayeli faaliyetleri, 0.N.G. ve hükümetler arası organizasyonlarda istişarî çalışmalar, Politik idarî faaliyete paralel olarak sosyal faaliyetin inkişafı.

Pratik Çalışmalar:

- 1) Siyasî, İdarî ve Hukukî Komisyon;
- 2) Komünote Komisyonu;
- 3) Ekonomik Komisyon;
- 4) Sosyal Komisyon;
- 5) Kültürel Komisyon.

TERCÜMELER

BİRLEŞİK AMERİKA DEVLETLERİNDE İDARE SİSTEMİ

İkinci Kitap t*1

Yazan:

Kongre üyesi

Wright PATMAN

Türkçeye çeviren:

İ. ERAYDIN

KABİNE

1. Washington devrinde kabine kimlerden müteşekkildi?

Hariciye, maliye, milli savunma, başsavcılık, posta telgraf.

2. Kabinenin resmi görevleri nelerdir?

Kabine üyelerinin resmi görevleri yoktur, fakat cumhurbaşkanı devamlı müşavirleri olarak tanınmışlardır. Bunlar Beyaz evde cumhurbaşkanlığının kabine odasında haftada bir defa toplantı yaparlar.

3. Cumhurbaşkanlığı kabinesine bağlı devlet daireleri hangileridir?

Hariciye, maliye, milli savunma, başsavcılık, posta - telgraf, içişleri, tarım, ticaret, çalışma, sağlık, milli eğitim bakanlıkları.

4. Bir kabine üyesinin aynı zamanda kongre üyesi olup olamayacağı hakkında anayasada bir değişiklik yapılmasına zaruret hâsıl olmuş mudur?

Evet. Milli idarede memuriyet sahibi bir kimse aynı zamanda kongrenin hiç bir kamarasında üye olamaz.

5. Kamara üyeleri ne kadar maaş alırlar?

25.000 dolar.

6. Kabine üyelerinin durumları nedir?

Kabineye mensup zevat cumhurbaşkanı tarafından tayin olunurlar ve onun hizmet müddetince görevli kalırlar. Başkanın hizmet müddeti sona erince onların da istifa etmeleri adettir. Bu suretle yeni seçilen cum

[*] ilki 263 sayılı dergide çıkmıştır.

hurbaşkanı kendi idarecilerini tayin imkânı bulur. Genel olarak kabine üyelerinin durumları belirtilmemiştir. Posta - telgraf bundan müstesnadır.

7. Posta - telgraf bakanının öteki üyelere farkı nedir?

PTT bakanı cumhurbaşkanının hizmet müddeti bir ay geçinceye kadar görev yapmak üzere tayin olunur. Zikre değer diğer bir fark da şudur: hükümet idaresinde olduğu gibi parti bakımından da değişik mesuliyeti vardır. Bazı Posta - telgraf bakanları kabinede hizmet ettiği sırada partilerine ait millî komitenin de başkanı idiler.

8. Cumhurbaşkanlığı yardımcılardan şimdiye kadar kabine toplantılarına gelmeyi reddeden olmuş mudur?

Başkan yardımcısı Charles G. Dawes başkan Coolidge tarafından kabine toplantılarına davet edilmiş olmasına rağmen toplantılara katılmayı reddetmiştir.

9. Cumhurbaşkanlığının inhilâl etmesi sebebiyle onun yerine geçmiş başkan yardımcılarını kimlerdir?

Yedi kişidir. Tyler, Fillmore, Johnson, Arthur, Theodoe Roosevelt, Coolidge ve Truman.

595. Başkan yardımcılardan kaçısı cumhurbaşkanının öldürülmesi sebebiyle onun yerine geçmiştir?

Üç tanesi: Lincoln, McKinley, ve Garfield katiller tarafından öldürülmüşlerdi. Andrew Johnson ölen Lincoln'un ikinci hizmet süresinden geri kalan bir ayı zarfında başkanlık etmişti. Theodore Roosevelt McKinley'in ikinci hizmet süresinden geri kalan üç buçuk sene başkanlık etmişti. Chester A. Arthur ise Garfield'in geri kalan üç buçuk senesini tamamlamıştır.

598. Başkan yardımcılardan istifa eden olmuş mudur?

Yalnız bir tanesi: John C. Calhoun. Hizmet müddetin sona ermesine üç ay kala Güney Carolina'dan senatör seçilmek için istifa etmiştir.

597. Hangi başkan yardımcısı «bu memleketin sadece 5 sentlik sigaraya ihtiyacı vardır.» demişti?

Wilson idaresinde Thomas Marshall.

598. İlk defa kabineye muntazam surette devama başlayan başkan yardımcısı kimdi?

Cumhurbaşkanı Harding'in dâveti üzerine Calvin Coolidge. Kabine

toplantılarına daha evvel de iştirak edenler vardı. Fakat bu Washington idaresinin ilk beş senesine münhasır kalmıştır. Bu devrede kabinenin vazifesi ve karakteri tasrih edilmiş değildir.

599. Başkan yardımcısına hizmet yemini kim ettirir?

20. Anayasa ekinin kabulünden önce hizmeti biten halefi veya senatonun balkan vekili yemin ettirirdi. Yirminci anayasa ekinin kabulünden beri yemin ettirecek makam hakkında bir sarahat mevcut değildir.

600. Cumhurbaşkanlığına geçtiği zaman başkan yardımcısı Coolidge nerede yemin etmişti?

Plymouth, Vermont'da babasının evinde ve bir majistra ve umumi bir noter olan babası John Coolidge tarafından tahlif edilmişti. Fakat baş müşavir James M. Beck bu yeminin meşrutiyyetinden şüphe ettiğini beyan ettiği için yeni cumhurbaşkanı vazifeye başlamadan önce Kolombiya bölgesi yüksek mahkeme başkanı A.A. Hoeling tarafından yeniden yemin ettirilmiştir.

601. Birleşik Devletler hükümeti başkan yardımcısı için özel bir ikamet yeri tahsis etmiş midir?

Hayır. Muhtelif vesilelerle bu mesele ele alınmış ve resmi ikamet yeri tahsisi için kanun tasarıları da sunulmuştu. 1931 de Northwest 16. caddede Washington'un oturduğu bir villa bu maksat için ileri sürülmüşse de bu teklif kabul edilmemiştir.

602. Hangi başkan yardımcısı bir hizmet devresinden sonra Birleşik Devletler senatosuna geçmişti?

Main federe devletinden Hannibal Hamlin.

603. Birleşik Devletler haricinde yemin etmiş başkan yardımcısı var mıdır?

Evet. Alabama'dan Rufus King. Başkan yardımcısı seçildiği sırada sıhhati sebebiyle Cuba'da bulunuyordu. 2 Mart 1853 de kongrenin kabul ettiği öze^ bir kanunla Havana Amerikan konsolosu King'e yemin ettirmeğe memur edilmiş ve 4 Mart 1853 de yemin ettirmek için yetki verilmiştir. Az sonra King memleketine döndü ve 18 Nisan 1853 de hiç işe başlamadan vefat etti.

Hariciye bakanlığı

604. Hariciye bakanlığı hangi binada bulunmaktadır?

1947 de Dış işleri bakanlığının başlıca daireleri Washington'da Beyaz - evin bitişindeki binadan çıkarak Virajına caddesindeki eski Savunma bakanlığının binasına taşınmıştır. Şimdi Dış işleri burada vazife yapar.

605. Dış işleri bakanlığında bakandan başka yüksek rütbeli memurlar kimlerdir?

Bakanın bir müsteşarı ve iki müsteşar yardımcısı ve ayrıca vazifeleri bakan tarafından tayin edilen bir kaç muavin müsteşarı vardır. Bakanlık birçok dairelere bölünmüş olup bunların her biri de birçok şubelere ve kısımlara ayrılmıştır. Her kısım bir ihtisas şubesi teşkil eder ve uluslararası münasebetlerde görevlenirler.

606. Ecnebi memleketlerle münasebetlerde anayasa Hükümete ne gibi yetkiler vermiştir?

Anayasa cumhurbaşkanına senatörlerle istişare edilerek ve bunların muvaffaktalar alınmak suretiyle muahede akdetmek, yabancı memleketlere seferler ve diğer yüksek mümessiller tayin etmek, yabancı memleketlerin sefirlerini ve diğer temsilcilerini kabul etmek yetkilerini vermiştir.

Dışişleri bakanlığının meşgul olduğu mevzular şunlardır:

- Avrupa meselesi,
- Amerikalılar arası işler,
- Pasaport ve vize.
- Birleşmiş milletler,
- Beynelmilel işler,
- Uzak doğu işleri,
- Ekonomik meseleler,
- Sefarethanelere ait işler,
- Milletler arası ticaret,
- Milletler arası iş birliği idaresi,
- Yakın doğu, Güney Asya ve Amerika.

607. Kıdemlilik ve prestijde niçin dışişleri bakanlığı diğer bakanlıklardan daha üstündür?

Anayasanın kabulünden sonra kongrenin dördüncü kanunu ile 27 Temmuz 1789 da Dışişleri bakanlığı kurulmuştur. Bu bakanlık sadece en eski, en yüksek bir müessese değil, belki de en asil tir dairedir. Dışişleri bakanlığında nezaket son haddini bulmuştur.

608. Dışişleri bakanlığındaki protokol dairesi nasıl çalışır?

Bu daire şunlardan mesuldür: Diplomatik memurların tanıtılma undan beynelmilel konferansların hazırlanmasından, diplomatik muafiyetlerden, geçmişteki misallerle et ket kaidelerinden vesaire.

609. Geçmişte Dışişleri bakanlığı görevini kabul etmemiş kimse varımdır?

Bu görevlilerinden de tek adam Patrick Henry idi. Ona cumhurbaşkanı Washington bu teklifi yapmıştı.

610. Büyükelçi ile orta elçi arasındaki fark nedir?

Büyükelçi sefirlerin en yüksek rütbelisidir. Teknik olarak o bir hükümdarın veya devlet resen temsil çışidir. Bu sıfatla gönderildiği memleketin devlet başkanıyla görüşme yapmak hakkıdır. Orta elçiye gelince bu gönderildiği memleketteki dışişleri bakanıyla temas eder. Ortaelçi Birleşik Amerika Devletlerinin küçük bir memleketteki en yüksek rütbeli bir meni1893 tarihine kadar Birleşik Devletlerin dış memleketlerde büyükelçisi yoktu. Bugün Batı Yarım küresinde ve Lâtin Amerika Devletlerinde Amerikan Büyükelçileri mevcuttur. Keza Avrupa memleketlerinin çoğu da Birleşik Amerika Devletlerinde büyükelçi bulundurur.

611. Konsoloslar diplomatik memur payesindendirler?

Konsolosluk memurları diplomatik memur değildirler. Onların asıl vasfi ticaret ajansı olmalarıdır. Onlar yabancı memleketlerdeki Birleşik Devletler menfaatlerini takip ederler, sadece hükümet merkezinde değil, hükümet merkezi olmayan şehirlerde de faaliyet gösterirler. Bunları rütbeleri şöyledir: Başkonsolos, konsolos, viskonsülse, konsolosluk memurları. Konsolosluk memurlarıyla ticaret ataşeleri arasında bir fark gözetilmek dir. Sonuncular diplomatik memurlardır; bunlar normal şekilde sefarethanelere bağlıdır.

612. Bir yabancı devlet mümessilinin rütbesi nereden anlaşılır?

Bir temsilci yabancı memlekete giderken kendisine bir itimatname

verilir, ve bunun içinde onun rütbesi ve meşgul olacağı işler tasrih olunur.

613. İşinin başlama gelen bir yabancı mümessilin ilk yapacağı şey nedir?

Gönderildiği memleket mahkemesine itimatnamesini sunmaktır. Bu itimatname sunulup kabul edilinceye kadar onun resmi statüsü yoktur ve resmi surette tanınmaya kadar özel bir yurttaş durumunda kalır.

614. Diplomatik muafiyet ne demektir?

Hiç bir devlet, memleket, özel veya genel bir şahıs bir elçinin hayatına, malına, ev eşyasına veya hizmetçilerine karşı, hatta iki memleket arasında harp ilân edilmiş olsa dahi, kuvvet kullanamaz.

615. Diplomatik muafiyetin esası nedir?

Diplomatik muafiyet, beynelmilel bir âdete ve mütekabiliyet kaydıyla sessiz bir muvafakat dayanır. Bir büyükelçi kendi memleketinin devlet başkanının şahsî temsilcisidir. Çalıştığı memleketin cezaî takibatından muaf tutulması, nezdine gönderildiği yabancı memlekete karşı değil, kendi öz memleketine söz vermiş olmasından doğar.

616. Diplomatik muafiyetin genişlik derecesi nedir?

Büyükelçilerle bunların maiyetleri gönderildikleri yabancı memleketin cezaî, hukukî, malî, dini ve polisle ilgili bütün soruşturma yetkilerinden muaf tutulurlar, hükümetleriyle serbestçe haberleşebilirler. Bunların künyeleri özel pasaport taşırlar. Sebahatları esnasında üzerlerinde araştırma yapılmaz. Diplomatik posta çantaları polis ve gümrük memurları tarafından araştırmaya tabi tutulmaz.

617. Geri çağırılan büyükelçinin görevlerini kim yapar?

Büyükelçi bulunmadığı zaman onun görevlerini mutat olarak müsteşar deruhte eder. Harp zamanı müstesna, bu müsteşar bir maslahatgüzar olabilir. Harp zamanında sefaret işleri bitaraf bir memleket mümessiline bırakılır.

618. Konsoloslar ve konsolosluk mensupları diplomatik muafiyetten faydalanabilirler mi?

Bir hak olarak hayır. Fakat bazı konsolosluk memurları muahedelerle mahalli adalet yetkisinden muaf tutulurlar. Birleşmiş milletler üyeleri veya hakem heyeti mensupları da bu muafiyetlerden faydalanırlar. Ulus

lar arası anlaşmalarla bu muafiyetin kendilerine teşmil edilmemesi halinde, konsoloslar mahalli kanunlar hükümlerine tâbi tutulurlar.

619. Venezüella ihtilâfi nasıl baş göstermişti?

On dokuzuncu asırda Venezüella ile Büyük Britanya arasında uzayıp giden bir sınır anlaşmazlığı vardı. 1895 de Britanya hükümeti Venezüella topraklarına saldırma tehdidinde bulundu. Bunun Monroe doktrinine karşı bir tecavüz teşkil etmesi sebebiyle Birleşik Devletler Batı Yarım adası devletlerinin yabancı müdahalesine karşı korunmasını deruhte etti. Cumhurbaşkanı Cleveland bu yönde harekete geçti. 17 Şubat 1895 de kongreyi resmen haberdar etti: «Venezüella'ya karşı bir tecavüz vaki olduğu takdirde Birleşik Devletler ellerindeki bütün kuvvetlerle mukavemete geçecektir.» Bunun üzerine Büyük Britanya hakeme müracaat etmiş ve harp ihtimali ortadan kalkmıştır.

620. Bir elçi nasıl geri çekilir?

Bunun çeşitli sebepleri vardır. Ya kendi hükümeti veya nezdine gittiği hükümetin tesiriyle vaki olur. Meselâ ecnebi hükümet şahsî sebeplerle elçinin ikametine itiraz eder ve kaldırılmasını ister veya kendi hükümeti protesto makamında veya istişare maksadıyla elçisini geri çeker ve bir daha onu göndermez.

621. Geri çekilme emri alan bir elçi ne yapar?

Pasaportunu ister. Geri çekilme emrini nezdinde bulunduğu hükümet başkanına takdim ve resmi surette veda eder.

622. Dışişleri bakanının politik kudreti öteki başkanları ile ölçülebilir mi?

Dışişleri bakanının politik kudreti cumhurbaşkanından sonra ikinci gelir. Dışişleri bakanı barışı muhafaza etmeğe, politik ve ekonomik muahede müzakerelerini yapmağa gayret eder.

623. Yabancı devletlerin propagandacıları ve mümessilleri kendilerini federal hükümet nezdinde tescil zorunda mıdır?

Bu mümessiller, ister Amerikalı olsun, ister yabancı olsun, federal hükümet nezdinde tescil edilmek suretiyle münasebetlerini açıklamalıdır. Onlar görevlerini, mesnetlerini ve bu husustaki ajanlarını izah ederler. Bu suretle Dışişleri bakanlığı herhangi bir yabancı devletin propaganda a:anlarını öğrenmiş olur.

624. Niçin Birleşik Devletlerin Londra, Paris ve Berlin mümessilleri yüzyıldan fazla müddetle hep ortaelçi payesinde mi kalmışlardır?

1789 dek yeni Amerika cumhuriyeti, tıpkı 1917 Rus inkılabına dehşetle bakıldığı gibi, tehlikeli bir hükümet sistemi şeklinde telâkki ediliyordu. Britanya, Fransa ve Almanya hükümetlerinin sefirlerini Büyükelçi payesine çıkarmaları yüzyıl beklemek icap etmiştir.

625. Kısa kol diplomasisi hangi devredir?

İlk cihan harbinden önceki dışişleri bakanı William Jennings devridir.

626. Muahedeler kanun mudurlar?

Muahedeler yetkili makamlarca tanzim ve anayasanın tasrih ettiği şekilde senatoca usulü dairesinde tasdik edilmiş olmaları şartıyla yüksek memleket kanununun bir parçasını teşkil ederler. Muahedenameler politik hâkimiyet sebebiyle, âkit devletler tarafından umumiyetle bir hareketin yapılmasını istemek suretiyle normal kanunlardan daha farklıdırlar. Pek nadir hallerde eğer özel şahısların haklarını tayin eden bir muahede ise, bu takdirde muahede tam bir kongre kanunu sayılır.

627. Muahedename nerede muhafaza olunur?

Yüz yıllardan beri mutad olarak bir muahedenamenin gümüşten veya başka ince bir madenden yapılmış bir kutusu ve büyük ağır bir mührü vardır. Mühür milli bayrağın renklerinden mürekkep bir kurdele üstüne basılmış ve kutu içine konmuştur. Kutunun orijinal sebebi ağır mumlu mührü muhafaza etmektir.

628. Muahede kutusu Birleşik Devletler için hangi vesile ile ihdas olunmuştur?

Millî inkılâp savaşını müteakip İngiltere ile 1783 de Paris muahedesini imzalanmıştı. Britanya hükümeti küskündü, ve on üç federe devletten devamı bir birlik beklemiyordu. Bunun için İngiltere muahedenamayı ucuz tahtadan yapılmış bir kutu içinde göndermişti. Yıllar geçip de Birleşik Devletlerin metaneti kesin surette görüldükten sonra İngiltere hüküm eti tahta kutuyu gümüşten yapılmış ve son derece sanatkârane işlenmiş ve tezyin edilmiş başka bir kutu ile değiştirmiştir. Tarihçilerimizin beyanlarına göre, bundan sonra İngiltere bağımsızlığımızı resmen tanımıştır.

629. Muahede federal kanunla aykırılık gösterse ne suretle hareket olunur?

Bu hususta yüksek mahkeme şu hükmü vermiştir: «Kongre kanunu ile

muhadename birbiriyle uzlaşamaz durumda, her ikisi de memleketin yüksek kanunu olduğu için tarih bakımından yeni olana itibar olunur».

630. Suçluların iadesi prensibi nedir?

Suçlunun iadesi bir devletin ötekine kaçan bir suçlunun, ilgili malı- kamenin isteği üzerine, geri verilmesidir. Bu da elbet teslim edecek devletin kendi arzusu ile yapılmalı ve bunun için de bir muahedename bulunmalıdır. Muahedename her âkit devletin teslim için kabul edilecek suçları tarih edilmelidir.

Umumiyetle muahedenameler tedaimi gerektiren suçların her iki memlekette de cinayet nev'inden sayılmasını şart kılarlar.

631. Monroe doktrinin esası nedir?

«Monroe doktrini» 2 Aralık 1823 de cumhurbaşkanı Monroe'nin kongreye gönderdiği bir mesajda belirtilmiştir; bunda deniliyor ki, «Birleşik Devletler Avrupa memleketlerinin kendi sistemlerini Batı Yarım küresinin herhangi bir parçasına kalkışmalarını» kendi barış ve ehemmiyetleri için tehlikeli telâkki edeceklerdir bununla beraber hâlen mevcut Avrupa müstemlekelerine müdahale etmek niyetinde değildir.» 1941 de kongre beyan etmiştir ki Batı Yarım küresi üzerindeki coğrafi bir bölgenin bir Avrupa devletinden diğer birine devredilmesini Birleşik Devletler tanımayacaktır. Bunun Birleşik Devletlerle Avrupa arasında bir mesele olduğunu ve hiç bir suretle Birleşik Devletlerle Lâtin Amerika arasında olmadığını doktrin bildirmektedir.

632. (Eisenhower)'in Ortadoğu doktrini nedir? Bu doktrin ne zaman kabul edilmiş ve hangi tarihte kanun olmuştur?

Eisenhower'ın Ortadoğu doktrini kongre ile müşterek alınmış bir karardır. Bu karar Ortadoğu'da millî bağımsızlıklarının muhafazası için yardım isteyen bir millete veya milletler topluluğuna ekonomik ve askerî yardım teklif etmek için cumhurbaşkanına mezuniyet vermektedir. Bu kanun diyor ki: «Birleşik Devletler Ortadoğu milletlerinin bağımsızlıklarının muhafazasını ve tecavüzden masun bulunmalarını millî menfaat ve dünya barışı için önemli telâkki eder.»

Bu maksatla cumhurbaşkanı lüzumlu olduğuna inanacak olursa beynelmilel komünizmin kontrol ettiği bir memleketin silahlı saldırganı karşısında yardım isteyen bir millete veya milletler topluluğuna yardım için silahlı Kuvvetleri'ni kullanmağa Birleşik Devletler hazin olacaktır. Şu şarttaki bu kullanım şekli Birleşik Devletlerin muahedelerle giriştiği mükellefiyetlerine ve anayasa hükümler ne uygun olacaktır. Bu karar hü-

kümleri Ortadoğu'da komünist tehlikesini azaltmağa yarayacak ve bölgenin istikrarını takviye edecektir.»

Bu karar cumhurbaşkanının 9 Mart 1957 de imzalamasıyla kanunî yeti kesp etmiştir.

633. Bir Amerikan devletine karşı vuku bulacak saldırganlık halinde müşterek askerî bir hareketin yapılmasıyla ilgili olarak hangi anlaşma yapılmıştır?

1945 de Mexico şehrinde akdedilen Chapultepec kanunu; mutasavver Amerikalılar arası 1947 Rio de Janeiro karşılıklı yardım paktını tamamlamakta idi. Bu muahedenin 3. maddesi bir Amerikan devletine yapılacak bir silahlı saldırganlık halinde âkit tarafların müşterek yardımda bulunmalarını icap ettiriyordu.

C34. 14 Nisan niçin Pan - Amerikan günü kabul edilmiştir?

14 Nisan Pan - Amerikan günü kabul edilmiştir, çünkü 1890 yılının bu gününde Washington'da toplanan ilk milletler arası Amerika Devletleri konferansı, bugün Pan - Amerikan birliği diye tanınan kurulun ihdasını gerektiren bir karar kabul etmişti.

635. Hükümetin himayesi altında Amerikan cumhuriyetleri arasında talebe mübadelesi ne zaman başladı?

Mübadele teklifi Buenos Aires konferansında ve 1938 Lima konferansında müzakere ve tasvip edilmişti, fakat mübadele fiilen 1939 yılına kadar başlayamadı. 9 Ağustos 1939 tarihinde tasvip edilen bir kongre kanunu Birleşik Devletleri diğer Amerika cumhuriyetleriyle şahıs mübadelesi yapmağa mezun kılmıştır.

636. Birleşik Devletlerle hangi Amerika cumhuriyetleri talebe mübadele ederler?

Hükümetin seyahat ve bakım tahsisat programı bütün diğer Amerikan cumhuriyetleriyle birlikte uygulanır. Buenos Aires programı konvansiyonunu imza eden diğer Amerikan cumhuriyetlerinden 15 memlekette tatbik mevkiine konmuştur. Konvansiyonu tasdik eden memleketler şunlardır: Arjantin, Ecuador, El Salvador, Cuba ve Uruguay.

637. Her Lâtin Amerika memleketiyle kaç talebe mübadele edilir? Bu hususta ne gibi vasıflar aranır?

Buenos Aires konvansiyonu her âkit devletten senede iki talebenin mübadelesini derpiş etmişti. Seyahat ve bakım tahsisat programına göre seçilen Birleşik Devletler talebesi için kota dikkate alınmaz, seçilen tale-

beler istedikleri memlekete gidebilirler. Aynı programa göre diğer Amerikan cumhuriyetlerinden seçilen talebelere gelince, sert bir kotaya bağlı kalınmaz ve talebenin geldiği memleketin cesametine bakılır. Gerek Buenos Aires konvansiyonuna ve gerekse seyahat ve bakım programına göre talebe kendi kolej tahsilini bitirmiş olmalı ve mezuniyet görevini yapmakta olmalıdır.

638. Buenos Aires konvansiyonuna ve seyahat ve bakım tahsisat programına göre talebelere verilen tahsisat ne kadardır?

Buenos Aires konvansiyonuna göre talebenin kendi hükümeti veya bizzat kendisi seyahat masrafını öder. Tahsil ücretlerini, kitap vesaire masraflarını talebeyi kabul eden hükümet öder.

639. Birleşik Devletler Latin Amerika cumhuriyetlerine talebe gönderir mi?

Birleşik Devletler hükümeti Dışişleri bakanlığının hazırladığı iki programı uygular, buna göre Birleşik Devletlerin kolej mezunları diğer Amerikan cumhuriyetlerinde tahsil etmek üzere ödenek alırlar. Birincisi diğer Amerikan cumhuriyetleriyle işbirliği programına göre talebenin istediği memlekette tahsili için her sene mahdud sayıda bir ödenek verilir. Harp esnasında bu program durmuştu, 1646 da yeniden başladı. İkincisi Amerikalılar arası kültürel münasebetler konvansiyonu gereğince, Birleşik Devletlerin kolej mezunları konvansiyonu imzalayan on beş Amerikan Cumhuriyet'inden hangisinde isterse orada tahsil edebilirler. Birleşik Devletler hükümeti talebelerin yolluklarını öder. Bunları kabul eden hükümet tahsil ücretlerini ve bakım masraflarını temin eder. Bu program da harp sırasında durmuştu, 1948 de tekrar faaliyete geçmiştir.

Fulbright kanunu ile (genel kanun 548,79 kongre, 2. oturum) diğer yabancı memleketlerle de talebe mübadelesi yapılabilir.

640. 1945 San Francisco konferansının manası ne idi?

San Francisco konferansı; Birleşmiş Milletlere ait prensipleri çizmek ve Birleşmiş Milletlerin emniyet konseyini kurmak için ikinci dünya harbi müttefikler bir araya getirmiştir. Bu konferansta en çok müzakere edilen ve tartışılan veto hakkı emniyet konseyi üyelerine verilmiştir. Emniyet konseyine ait belge San Francisco konferansında imza edilmiştir. Bu konferansta Birleşik Amerika Devleti Cumhurbaşkanı Truman, Dışişleri Bakanı Stettinius, senatonun ecnebi münasebetler komitesi başkanı Tom Conally, ecnebi münasebetler komitesinde azınlık üyesi Vandenberg taraflarından temsil edilmişti.

641. Dışişleri bakanlığı ile Birleşmiş Milletler arasındaki münasebetin mahiyeti nedir?

Birleşmiş Milletler beynelmilel umumi bir kuruldur ki, bu kurula Birleşik Devletler dışişleri bakanlığı vasıtasıyla iştirak etmektedir.

642. Birleşik Devletlerin diplomatik mümessillerinden ziyade kara ve deniz temsilcilerini içine alan milletlerarası kurul hangisidir?

Birleşik Devletler ile Büyük Britanya müşterek kurmay başkan arı buna cumhurbaşkanının şahsî kurmay şefi, deniz harekât şefi, Amerika Birleşik Devletleri ordu kurmay başkam, hava kuvvetleri başkomutanı, bir kara ordusu albayı ve bir deniz yüzbaşısı dâhildir. Brezilya - Birleşik Devletler müşterek savunma komisyonu, Meksika - Birleşik Devletler savunma komisyonu kara ve deniz personelinden ibarettir. Bundan başka Birleşik Devletler Büyük Britanya ile müşterek deniz ticaret komisyonuna da dâhildir.

643. Britanya dışişleri bakanının yaptığı gibi, Birleşik Devletler dış bakan veya diğer kabine üyeleri meclisin herhangi bir kamarasında soruları cevaplandırmak için hazır bulunabilirini?

Hayır. Kabine üyelerinin sual sormak maksadıyla salonda bulunmak imtiyazının genişletilmesi için 1919 dan beri önemli hareketler olmuştur, fakat bütün bu faaliyetler neticede suya düşmüştür. Böyle olmakla beraber kabine üyeleri beyanda bulunmak için herkesi meclis kamarasının komiteleri önüne çıkabilirler, bundan başka her iki kamarayı da oturum halinde iken ziyaret edebilirler,

644. Bakanlar temsilciler meclisinde veya senatoda kürsüye çıkarak rapor verebilirler mi?

Hayır. Böyle bir şey ilk kongrede maliye bakanı Alexander Hamilton meselesiyle ortaya çıkmıştı. O devlet borçlarıyla birlikte federal krediyi ilgilendiren geniş bir plân hakkında konuşmak ve bunu bizzat meclise sunmak istemişti. Mümessiller Hamilton'a böyle bir müsaadenin verilmesiyle aristokrasi veya menfur monarşi sebeplerinin ihdas edilmiş olacağını düşündüler. Madison bakanların plânlarını hazırlayabileceklerini ve fakat bunları ağızdan ifade edemeyeceklerini beyan etti. Bu sebeple Hamilton'un plânı kongreye yazılı olarak sunuldu. Dış politika alanında, dışişleri bakanı ve yardımcılarını sık sık temsilciler meclisi veya senato komiteleri önünde beyanda bulunmağa veya dışişleri bakanlığında senatör veya temsilci gruplarını kabul etmeğe davet olunur.

645. Senatonun icra oturumunda hiç bir bakan bulunabilirini?

Böyle bir olay yalnız bir defa vuku bulmuştur. 22 Haziran 1789 da. Dışişleri bakanı John Jay senatonun bir icrai oturumunda hazır bulunmuştur. O zamandan beri kabine üyeleri senatoda sadece misafir olarak görülmüşlerdir.

Maliye Bakanlığı

Gümrükler

Sahil muhafaza teşkilâtı

G:zli hizmet

Uyuşturucu maddeler.

646. Maliye bakanlığı ne zaman kurulmuştur?

İlk kongre 2 Eylül 1789 tarihli kanunla maliye bakanlığını kurdu. Alexander Hamilton maliye bakanlığına tayin edildi ve II Eylül 1789 da görevine başladı.

647. Maliye bakanlığının başlıca görevleri nelerdir?

Milli gelirin toplanmasından, uyuşturucu maddelerin kontrolünden, sahil muhafızlarından ve entellidense serinisin (gizli hizmetin) faaliyetlerinden, paranın kontrolünden, para basılmasından, gümrük nizamlarının ve tarifesinin tatbikinden sorumludur. Maliye bakanlığının üstelerinden bahsederek bakanlığın sorumlu olduğu kısımlar daha iyi anlaşılır. İç gelir hizmeti, gümrük bürosu, Birleşik Devlet sahil muhafaza teşkilâtı, para basım kurumu, darphane bürosu, para kontrol dairesi, Birleşik Devletler muhasebat dairesi, milletlerarası finans dairesi, uyuşturucu maddeler bürosu, Birleşik Devletler gizli hizmet dairesi, vergi tahsil ve tahakkuk hizmeti, genel borçlar bürosu, Birleşik Devletler tasarruf bonoları dairesi Savaş esnasında sahil muhafazası deniz kuvvetlerinin kontrolüne girer.

648. Federal hükümetin gelir kaynakları nelerdir?

Başlıca millî gelir kaynağı maaşlardan, gündeliklerden, ücretlerden, kazançlardan, faizlerden, kâr hisselerinden, gayrimenkul gelirinden alınan vergilerdir. Miras vergisiyle likör, tütün, kibrit, oyun kâğıdı, sakız, ateşli silâhlar, kozmetik maddeler, bazı gıda maddeleri, gazolin imali ve satışı üzerindeki vergiler, ithal maddeleri üzerindeki gümrük vergileri, tiyatro biletleri üzerine konan vergiler, kulüp resimleri, bono ve sermaye transferleri ve sermaye vergisi şeklindeki tahsilâtla çok muazzam para sağlanır. Savaş sırasında şirketlerin fazla kazançları üzerine konan vergilerle milli-

hükümetin geliri artırmıştır. Bundan başka hükümet mallarının satılması ve Panama kanalından geçen gemilerin ödedikleri geçiş ücreti tahsis suretiyle maliye bir gelir sağlar.

649. Devlet parasının muhafızı bugün kimdir?

Birleşik Devletler haznedarıdır, maliye bakam değil. Bütün paralar üzerinde onun imzası mevcuttur. Haznedar 150.000 dolar tutarında bir kefalete bağlanmıştır. Bunun haricinde, ne maliye bakanının ve ne de başka bir kabine üyesinin böyle bir kefaletle ilgisi yoktur.

650. Washington'daki hazne dairesi nasıl emniyete alınmıştır?

Birleşik Devletler hazine dairesi özel çelikten yapılmış ve her türlü keski âletlerine karşı mukavemetli levhalarla ve alev makineleriyle ve kimyevi vasıtalarla kompres yapılmış betonarmeden inşa edilmiştir. Bütün kilitler elektrik kontrolü altındadır. Hazine dairesine kadar giriş için bir kaç gün zorlamak icap eder.

651. Millî hükümet hiç borçsuz kalmışımıdır?

Millî borç hiç bir zaman tasfiye edilmemiş olmakla beraber, cumhurbaşkanı Jackson 'un ikinci hizmet devresi esnasında (1835 - 36) hazinede bütün borçları karşılayacak kadar para vardı. Bu devre içinde hükümet tamamen borçsuz kalmıştı.

652. Bir günde maliye bakanlığının en alçak bilançosu ne kadardı?

31 Aralık 1789 da bilânço 28.239.81 dolardı.

653. Birleşik Devletler hazinedarı en yüksek çeki ne zaman tanzim eder?

Genel tahsisatı halefine devir edeceği zaman haznedar kendisinde mahfuz kalan para tutarında bir çek yazar. Bu çek bir kaç milyar tutarındadır.

654. Bileşik Devletler haznedarından aylıklarını almak için ilk defa müracaat eden kabine üyesi kimdi?

Dışişleri bakanı Thomas Jefferson 1789 da 3500 dolar tutan yıllık maaş tutarını almıştı. Maliye bakanı Alexander Hamilton da aynı maaşı almağa 1789 da başlamıştı. Savunma bakanı Henry Knox 1789 da 3.000 dolar ve başsavcı Edmund Randolph 1.500 dolar ve P.T.T. bakanı 2.500 dolar almıştı,

655. Maliye bakanı hangi hususta kudretli bir bankerdir?

Maliye bakanlığı hükümetin önemli fonksiyonlarını kontrol eder.

Bunlara 275.000.000.000 dolardan fazla tutan muazzam millî borçlar da kullanılan teminat ta dâhildir.

656. Millî banknot nedir?

25 Şubat 1863 tarihli millî bankalar kanunu Birleşik Devletler bonoları depozito edilerek emniyet altına alınmış mütedavil banknotlar çıkarmaya millî bankalar birliğini yetkili kılmıştır. 1935 de bunlara mesnet teşkil eden bonolar çekildiği zaman tedavülde 800.000.000 dolardan fazla vardı. Hazineye gelen fazla sayıdaki banknotlar tedavülden kaldırılır.

657. Millî banka murakıpları ne demektir?

Bunlar hazine bakanlığının tasvibiyle para kontrolörü tarafından tayin olunurlar. Federal nizam altında faaliyet gösteren millî bankaların işlerini kontrol etmeğe yetkilidirler. Bundan başka millî bankalar federal- depozito sigorta korporasyonu ile federal sistemin de kontrolüne açıktır, fakat bunlar murakabe hakkını pek nadir kullanırlar.

658. Federal deposit insurance Corporation müessesesi nedir?

Bu müessese (yani FDIC) 16 Haziran 1933 tarihli banka kanununa göre organize edilmiştir. Bu suretle her para yatıran FDIC tarafından sigorta edilen bankalarda 10.000 dolara kadar korunmuş olur.

659. Para kontrolörünün görevleri nelerdir?

Para kontrol dairesi millî bankaların teşkilâtını, faaliyetlerini ve tasfiyelerini kontrol etmek üzere 25 Şubat 1883 de ihdas edilmiştir. Millî bankalarda yapılacak incelemeler kontrolörün otoritesi altında İdare olunur Bu makam maliye bakanlığı idaresinde çalışır, fakat doğrudan doğruya her sene kongreye rapor vermekle mükelleftir.

660. Birleşik Devletlerin ilk bankası ne zaman açıldı?

1791 de kongre kanunu ile açıldı. Bunun yetkili sermaye tutarı 10.000.000 dolardı ve bunun beşte biri hükümetçe ödenmişti.

661. Maliye bakanlığı ile ilgili on altıncı anayasa ekinin ifade ettiği mana ne idi?

Her federe devlete düşen hisse ayrılmadan, federal hükümetin gelir vergisi tarh etmesine bu anayasa eki mezuniyet veriyordu. Daha önceleri anayasanın 1. maddesinin 2. fıkrası gereğince, gelir vergisi federe devletlerarasında tevzi ediliyor ve bu miktar üzerinden vergi tarh ediliyordu.

662. Maliye bakanlığının önemli bir dairesi olan iç gelir servisinin şümülü nedir?

İç gelir servisi (9 Temmuz 1953 den önceki adı ile iç gelir bürosu) iç gelir kodu ile tespit edilen vergi nispetlerine, göre bütün federal gelir vergileriyle ve diğer vergilerle uğraşır. Bu daire gümrük vergileri müstesna olarak istihbarat, minakoba ve keza tahakkuk ve tahsil işleriyle uğraşmak üzere bölge ve bucak ofislerine ayrılmıştır. Kanunu ihlâl eden vergi mükelleflerine karşı gerekli takibat, IRS'in tavsiyesiyle, bakanlık adliyesince yapılır,

663. İç gelir servisinde istifa eden bir kimse istifa eder etmez hükümet aleyhinde bir iş takip edebilir mi?

Evet, bazı şartlarla. Hizmetten ayrıldıktan sonraki iki yıl içinde kendisinin istihdam edildiği gelir dairesinde mevcut bir işi takip veya takibe yardım edemez. Bundan başka iç gelir servisinde iş takip etmek üzere tescil edilmiş olmalıdır. Böyle olmakla beraber her hükümet dairesinin kabul ettiği sistem ayrıdır, bunlardan bazıları hizmetten ayrıldıktan sonra bir müddet çalışmayı meneder.

664. On altıncı anayasa ekine göre «gelir» tabiri ne ifade eder?

Geniş manada gelir bir sermayenin veya bir işin veya her ikisinin müştereken getirdiği kazançtır. Yüksek mahkeme geliri şöyle tarif etmiştir: «Gelir sermayenin verdiği mahsuldür, tahminî mahsul değildir, bazı istisnalarla avam dilinde bu kelimenin ifade ettiği her türlü gelir.»

665. Maliye bakanlığı cumhurbaşkanının muhafazasından daima mesul olmuştur?

Hayır. Bu vazife maliye bakanlığına verileli ancak elli sene olmuştur. Cumhurbaşkanı McKinley'in 1901 de Buffalo'da öldürülmesi olayına kadar cumhurbaşkanları mahallî polis himayesinde bulunurdu. O tarihten sonra bu sorumluluğu gizli hizmet üstüne almıştır. O zamana kadar gizli hizmet kalpazanlık ve benzeri suçların takibiyle meşguldü. 1908 da bu hizmete Birleşik Devletler cumhurbaşkanının hayatını korumak amacı ile özel ödenek tahsis edildi. 1913 de bu koruma alanı genişletildi, 1917 de cumhurbaşkanının yakın aile efradına da teşmil olundu. Günün yirmi dört saatinde başkan muhafaza altında tutulur.

666. Birleşik Devletler mâliyesi muayyen bazı maksatlarla özel şahıslardan hediye kabul edebilir mi?

Japonların 7 Aralık 1941 de yaptıkları Pearl Harbour baskını ile 28 Şubat 1942 tarihi arasındaki 83 gün zarfında maliye bakanlığı Pearl Har-

bour intikamının alınması amacı ile 15.000 kişiden 750.000 dolar tutarında bir para kabul etmişti. Kanuna göre bu para «çeşitli gelirler» hesabına konur ve sarf için kongrenin tahsis kararını beklerdi. Böyle olmakla beraber ikinci harp yetkileri kanunu ile kongre maliye bakanlığına bu parayı kabul etmesi ve bağışlayanların arzularına uygun şekilde sarf etmesi için mezuniyet vermiştir.

667. Hazinesinin «vicdan borcu» geliri nedir?

Maliye bakanlığına yurttaşlardan anonim tarzda paralar gelir, bu yurttaşlar geçmiş yıllarda vergi kaçırma, ihmal etme gibi sebeplerle kendilerini hükümete borçlu hissederek bu paraları gönderirler.

668. Maliye bakanı olmazdan evvel hem temsilciler meclisinde ve hem senatoda hizmet görmüş bir bakan var mıdır?

Albert Callatin temsilciler meclisinde üç devre ve senatoda kısa bir müddet hizmet ettikten sonra 1801 de maliye bakanı olmuştu. O 1793 de Pennsylvania meclisinin senatosuna seçilmişti, fakat müteakip yıl dokuz yıldan beri Birleşik Devletler yurttaşı olmadığı için bu hizmetten alınmıştı. Gallatin aslen İsviçre'nin Cenevre şehrinde ve senatoya seçildiği sene Batı Pennsylvania da ikamet ediyordu. O Pennsylvania meclisinde maliye mütehassısı olmuş ve meclisin yollar ve vasıtalar komitesini kurmuştu. On üç yıl maliye bakanlığı yapmıştır.

669. Federal hükümetin malî senesi hangisidir?

Malî yıl 1 Temmuzda başlar, gelecek 30 Haziranda sona erer. Yani malî 1957 senesi 30 Haziran 1957 de bitmek üzere on iki ay sürer. Birleşik Devletler malîyesi bu sistemi 1843 den beri takip eder, malî yılın sonunda hesapların bilançosu çıkarılır, makbuzlar ve sarf evrakı kontrol edilir. Bu malî yılı birçok federe devletler de kabul etmiştir.

670. Ayar dairesi ne iş görür?

Ayar dairesi maliye bakanlığının bir müessesesidir ve darphane bürosunca işletilir. Burada tasfiye edilmemiş altın ve gümüş ayarlanır, işlenir, tasfiye olunur ve ağırlıkları ve kalitesi hükümetçe damgalanmış çubuklar haline konur. Ayar dairesi New York'ta, Yeni Orlando ve Seattle'da görev yapar. Özel ve ticarî müesseseler tarafından yapılan çubuklardan ayırt edilmek üzere burada hazırlanan bütün altın ve gümüş çubuklara ayar dairesi hükümetin resmi damgasını vurur.

673. Hükümet tarafından hizmete alınan ilk kadın kimdi?

9 Ekim 1862 de Birleşik Devletler haznedarı F. E. Spinner Matmazel

Jennie Douglas'ı, paraları kesmek ve tırtıl açmak göreviyle, hizmete almıştı. O zamandan beri kadınların hizmete alınması gittikçe artmış ve şimdi kadın sayısı erkek sayısını geçmiştir.

672. Bir haznedar veya başka bir memur iki memuriyeti birden ifa edebilir ve her ikisinden de ücret alabilir mi?

Her iki memuriyet ücretinin tutarı 2.000 doları aştığı takdirde iki federal hizmet maaşını h4ç bir kimsenin alamayacağını ve keza 2500 doları veya daha fazla maaş alan hiç bir memurun, kanunla özel mezuniyet verilmedikçe, başka bir memuriyet kabul edemeyeceğini kanun tasrih etmektedir.

673. Sherman'm gümüş satın alma kanunu ne idi?

Bu kanun Birleşik Devletlere banknot karşılığı ayda 4.500.000 ons (28.35 gram) gümüş satın alma yetkisi veriyordu. Serbest para basmayı hemen hemen imkân dâhiline koyan bu tasarı 1890 da kabul edilmiş ve serbest ve tehdit siz gümüş para basmayı istihdaf eden diğer bir tasarı akamete uğramıştı. Sherman kanunu 1893 de ilga edilmiştir.

674. Blend - Allison'ın gümüş kanunu ne idi?

1878 de Blend - Allison kanunu gümüş müstahsillerine hükümet yardımını derpiş ediyordu. Hükümet ayda 2-4 milyon tutarında gümüş satın alabilecek ve ancak bunları para halinde bastırabilecekti. Bu tasarımı cumhurbaşkanı veto etmişse de kongre ısrar ederek kanunlaştırmıştır.

675. «Crime of 73» ifade eder?

Aynı yılda kabul edilen 12 Şubat kanunu gümüş doları mütedavil akça olmaktan çıkarmış ve piyasada yalnız altın bırakmıştı. Bu suretle Batı gümüş kaynaklarını geniş ölçüde geliştirmiştir; bunun üzerine çıkarılan 1873 kanunu Batının zararına gümüş parayı para olmaktan çıkarılmıştır. İşte (Grme of 73) bunu ifade eder.

676. Altın bonusu ile altın sertifikası arasındaki fark nedir?

Altın bonusu (5 Haziran 1933 den evvel) altınla ödenecek Birleşik Devletler obligasyotu idi 5 Haziran 1933 kanunu altınla tediyeyi yasak etti ve bu aplikasyonların kanuni bir mezat şekilde, dolara karşı dolar olarak, ödeme suretiyle itfa edilmiş olduğunu ilân etti. Buna mukabil altın sertifikası on dolardan veya yirmi dolardan daha aşağı olmamak üzere altın akça depozitosuna karşı tanzim edilmiş bir sertifikadır.

677. Altın doların ağırlığı ne kadar indirilmiştir?

30 Ocak 1934 kanununa göre altın doların ağırlığı 25.8 kırıttan 15 - 5/21 kırata yani eski ağırlığının yüzde 59'una indirilmiş ve o zamandan beri bu standart olarak böyle kalmıştır.

678. Özel bir para şeklidir ki borcun ödenmesinde alacaklı tarafından kabul edilmek mecburiyeti vardır. 5 Haziran 1933 de kongre tarafından kabul edilen bir kanun, resmi ve özel bütün mukavelelerdeki ve emniyet akçalarındaki (altınla ödeme) şartlarını kaldırdı. Bundan sonra çıkarılacak bütün paralar «legal tender» teşkil edecektir.

679. Birleşik Devletler başka memleketler için de para basar mı?

Evet. Meselâ 1941 de Hollanda West Indies'i, Liberya, Fransız Çin Hindi ve Dominikan cumhuriyeti için 170.672.508 parça para basmıştı. Çin Cumhuriyeti için ve Avrupa işgal memleketleri için ikinci Cihan Harbi sırasında para basmıştı. Bütün bunlar mukavele ile yapılmıştır.

680. Amerikan paraları nerede basılır?

Philadelphia'de, Denver'de, ve San Francisco'da. En eski darphane Philadelphia'dadır. 1793 de tesis edilmişti. Her paranın arkasında küçük harflerle paranın nerede basıldığı gösterir: P,D, ve S gibi. Daha evvel New Orleans ve Carson şehrinde de darphane vardı, şimdi terkedilmiştir. İlk bir sentlik ve yarım sentlik paralar Philadelphia'da el tezgâhında ve Georges Washington'un önünde basılmıştı. Şimdi basım işi hidrolik makinelerle yapılmaktadır.

681. Hükümet eski paraları satın alır mı?

Hayır,

682. Hükümet beş sentlik paralardan kâr eder mi?

Gümüş ve bakır karmasından ibaret olan her beş sente hükümet 1-2 /10 kazanç sağlar. Savaş esnasında nikel para basımına değil, savaş gayelerine tahsis edilmişti.

683. Ne kadar kâğıt para basılır?

Günde takriben 30.000.000 dolar tutarında yedi milyon parça. Bu hususta kullanılan kâğıt özel bir muamele ile elde edilir. Elyafının dörtte üçü yün ve biri pamuktur. Bundan başka içeresine çeşitli renklerle örülmüş ve dokunmuş ipek iplikler de vardır. Bu kâğıt başka bir gaye ile kullanılmaz.

684. Kâğıt para nasıl basılır?

İlk önce hak edilmiş klişesi hazırlanır ve sonra mekanik bir muamele ile bunun bir kopya klişesi çıkarılır. Hak edilmiş bir klişeyi hiç bir kak tek başına tamamlamaz. Bunun sebebi kalpazanlığın önüne geçmektir.

685. Parçalanmış kâğıt para ne yapılır?

1953 den beri Federal Reserve bankaları 1-1/4 milyar yıpranmış Birleşik Devletler Gümüş Sertifikasına ve Birleşik Devletler notları her yıl imha eder. Washington'a imha için her sene takriben 350.000.000 aşınmış Federal Reserve parası gönderilir. Yıpranmış paralar ilk önce parçalanır ve sonra 1400 derecelik furunlarda yakılır.

Bir dolarlık kâğıtlar en çok yıpranan ve bu suretle en fazla imha edilmek için çekilen paralardır. Kaide olarak bir dolarlık kâğıt paralar on ay dayanabilir ve tedavülde bunlardan bir milyar mevcuttur. Yüksek değerdeki kâğıt paralar daha dayanıklıdır.

686. İtibarî para ne demektir?

İtimada dayanan para demektir ki, hakiki kıymeti yoktur, çünkü geçer akça de değiştirilemez. Fakat borçların ödenmesinde hükümet kararnamesiyle üzerinde yazılı kıymetten kabul edilmesi mecburidir. İç harp sırasında çıkarılan bu kabil paralar 1875 senesine kadar sürüklenmiş kalmıştı.

687. Demonetization ne demektir?

Standart para değerinin bir madenden kaldırılması demektir. Bu tabir tedavülden kaldırılan madeni para için de kullanılır.

688. 10.000 dolarlık bir kâğıt paranın basım masrafı ne kadardır?

Takriben 0.009 senttir— Bir dolarlık bir kâğıt paranın masrafı da bu kadardır.

689. Hükümet kâğıt paralarını basmağa ne zaman başladı?

11 Temmuz 1862 tarihli kongre kanunu ile maliye bakanlığı para basmağa ve bunları tedavül çıkarmağa mezun kılındı. Bundan evvel özel kontrat ile para bastırılırdı. 1862 kanunu ile darphane tesis edildi. Şimdi bu müessese hükümet paralarının şekilleri yapılmakta, hak edilmekte ve basılmaktadır. Pullar ve her türlü banknotlar da burada basılmaktadır.

690. Şimdi kullanılmakta olan en eski bayrak hangisidir?

Sahil muhafaza teşkilâtının bayrağı 2 Mart 1799 dan beri hiç değişmemiştir. Bu bayrak on üç koloni ile Vermont, Kontucky, ve Tennessee'yi temsil eden on altı dikey çizgiden ibarettir. Dikey çizgiler bir kırmızı ve bir beyaz olarak sıralanmışlardır.

Milli Savunma Bakanlığı

691. Milli Savunma bakanlığı nasıl değişiklikler geçirdi?

7 Ağustos 1789 kanunu Harbi'ye bakanlığını tesis etti ve harbiye sekreteri unvanıyla bunun başına bir yüksek subay getirdi. Bir ay sonra kongre kabine üyelerinin maaşlarını tespit etti ve burada harbiye bakanlığının harbiye bakanı (sekreteri) tarafından idare edileceğine işaret etti, Bugünkü unvanı «Ordu bakanı (veya sekreteri)» dir.

692. Silahlı kuvvetleri birleştiren hangi kanundur?

Sekseninci kongrenin çıkardığı 26 Temmuz 1947 tarihli kanundur.

693. Milli savunma bakanlığı hükümetin icra kolu olarak ne zaman kurulmuştur?

Milli savunma bakanlığı 1947 tarihli Milli emir yet kanunu ile ilk defa millî askerî bir müessese olarak kurulmuştu. 1949 tarihli Milli Emniyet kanununa ek bir kanunla icrai bir hükümet bakanlığı olarak kabul edilmiştir.

694. Savunma bakanlığı ne maksatla kurulmuştur?

Millî emniyeti ilgilendiren hükümet görevleri, bakanlıklar ve resmi daireler için bağımsız puztuka ve muameleleriyle Birleşik Devletlerin gelecekteki savunmasına mahsus özel bir programın bir parçası olarak tesis edilmiştir.

695. Ne gibi hususlarda millî savunma bakanı cumhurbaşkanına hizmet edebilir?

Millî savunma bakanı bakanlığı ilgilendiren bütün meselelerde cumhurbaşkanının başlıca yardımcısıdır.

696. Sivil bir kimse millî savunma bakanı olabilirini?

Evet. Bu bakan sivil hizmetten cumhurbaşkanı tarafından alınarak senatonun tavsiye ve muvafakatiyle tayin olunur.

697. Millî savunma konseyinin üyeleri kimlerdir?

Cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı yardımcısı, hariciye bakanı, millî savunma seferberlik direktörü daimi üyelerdir. Diğer hükümet üyeleri icap ettikçe cumhurbaşkanının daveti üzerine toplantılara iştirak ederler.

698. Bütün hava seyrüseferi yeni kurulan hava kuvvetleri departmanına dâhil midir?

Hayır. Hem kara ve hem deniz kuvvetleri kendi hava birliklerini organik şekilde kendi içlerinde bulundurlar. Böyle olmakla beraber hava kuvvetleri departmanı tamamen ayrıdır ve diğer bakanlıklarla aynı seviyededir.

699. Müşterek kurmay başkanlarının görevleri nelerdir?

Onlar cumhurbaşkanının, millî emniyet konseyinin ve millî savunma bakanının başlıca askerî müşavirleridir.

700. Atom araştırmalarıyla ilgili olarak, kara, deniz ve hava departmanlarının münasebetleri nelerdir?

Bağımsız bir ünite olan Atom Enerji komisyonunda bu departmanların birer irtibat komitesi vardır. Birleşik Devletlerde atom enerjisi araştırmaları sivillerin kontrolü altındadır. Bu komisyonun üyeleri cumhurbaşkanı tarafından tayin ve senatoca tasdik olunur. Komisyon üyeleri hariçte ayrıca meslekî faaliyette bulunamazlar, sadece komisyona hizmet ederler. Bu komisyon Manhattan Engineering District'teki bütün atom enerji fabrikalarını 1 Ocak 1947 de kontrolü altına almıştır.

701. Silahlı kuvvetler günü hangi gündür?

Cumhurbaşkanı tarafından ilân edilen gün, mayıs ayının üçüncü cumartesi günü silahlı kuvvetler günü olarak kabul edilmiştir.

702. Birinci dünya harbi resmen ne zaman bitmiştir?

Birinci dünya harp; çarpışmaları her ne kadar II Kasım 1918 de kesilmişse de harp resmen 2 Temmuz 1921'e kadar bitmemiştir.

702. İkinci dünya harbi ermen hangi gül başlamıştır?

1 Eylül 1939 da. Almanya Polonya'ya tecavüz etti. Polonya'nın Fransa ve Büyük Britanya de böyle bir tecavüz karşısında yardım derpiş eden mukaveleleri vardı. Britanya parlamentosu 3 Eylül günü Almanya'ya harp ilân etti, bunu üç saat sonra Fransa takip etti. Her iki harp ilânında Almanyanın Polonya'ya tecavüzü harp sebebi olarak zikredilmişti.

704. İkinci dünya harbi resmen ne zaman bitti?

Almanya ile harp resmen 19 Ekim 1951 de ve Japonya ile 28 Nisan 1952 de sona ermiştir.

705. Ordu kurmay başkanının statüsü nedir?

Ordu kurmay başkanı normal olarak dört yıldızlı bir general rütbesindedir. General Marshall ve General Eisenhower kurmay başkanı olarak beş yıldızları vardı ve ordu generali olarak daimi hizmet hakları vardı.

706. Birleşik Devletler ordusunda beş yıldız rütbesine kimler sahip olmuştur?

Crant, Sherman, Sheridan, Marshall, MacArthur, Eisenhower, Arnold ve Bradley kongrenin özel bir kanunu ile ordu generalliği rütbesini iktisap etmişlerdir. Beş yıldız rütbesinin daha üstünde ordular generalliği rütbesi vardır ki bu rütbe yalnız Pershing'e verilmiştir.

707. Birleşik Devletler ordusunda en eski sınıf hangisidir?

İlk kongre 1775 de her üç askerî sınıfı da tesis etti. Kara kuvvetlerini 15 Haziranda, deniz kuvvetlerini 13 Ekimde, deniz piyadesini 10 Kasımda. Bunlardan hangisinin fiilen faaliyete geçtiği hakkında çeşitli fikirler vardır.

708. İspanya - Amerika harbinde askerî kuvvet komutanı olmak için deniz departmanından istifa eden kimdi?

Theodore Roosevelt. Roosevelt 1897 de deniz sekreter yardımcılığına tayin edilmişti, fakat İspanya ile savaş başlayınca 6 Mayıs'ta istifa etti ve Leonardo Wood ile bir süvari alayı kurdu ve bunu Amerikan seferi kuvveti içine almağa muvaffak oldu. «Haşin sürücüler» adı verilen bu alayın albayı olacak bilhassa San Juan savaşlarında popüler olmuş ve New York valiliğini kazanmıştır.

709. Deniz kuvvetlerinin ananevi hedefi nedir?

Deniz kuvvetleri memleketin savunması için harp gemileri ve uçaklar temin eder ve dış memleketlerdeki topraklarımızın ve ticaretimizin korunmasından mesuldür.

710. Deniz kuvvetlerinin görevleri nelerdir?

Deniz sekreterliği deniz kuvvetleri organize eder, yerleştirir ve muhafaza eder, gemiler inşa ettirir, teçhiz eder, keza tersaneler ve deniz üsleri. Subayların yetiştirilmesi için Annapolis (Meyland) deki deniz aka-

demisini muhafaza eder, keza er ve subayların yetiştirilmesi için diğer okullar idame eder, erlerin, gemilerin ve uçakların gelişmesi için manevralar hazırlar. Bundan başka deniz kuvvetlerinin deniz piyadesi vardır, teçhizatın gelişmesi ve mükemmelleşmesi için araştırma laboratuvarları işletir, gemilerle kara arasında muhabere sistemi vardır, deniz ve hava seyrüseferi için haritalar ve plânlar sağlar. Deniz kuvvetlerinin elinde top fabrikaları ve konservatuvarlar vardır. Bu observatuvarlar memleket içinde standart saat ayarı yapar ve bütün gemi ve uçaklar için seyrüsefer âletlerinin doğruluğunu kontrol eder.

711. Dış politika bakımından deniz kuvvetlerinin statüsü nedir?

Yeni yüz yıla gireliden beri, Birleşik Devletlerin Pasifik ve Uzak Doğudaki politikası deniz kuvvetimize dayanmaktadır. Pasifikteki bazı adaların idaresinden ve kongrenin müsaadesiyle bunların tahkiminden bahriye sorumlu tutulmuştur. Birleşik Devletlerin deniz kuvvetlerini dünyanın her tarafına göndermek suretiyle, Birleşik Devletlerin muazzam bir kudret olduğunu Theodore Roosevelt (Cumhurbaşkanı) bütün dünyaya göstermek istemiştir. 1941 beynelmilel buhranı sırasında, Birleşik Devletlerin diplomatik yollarla Japon tecavüzünü önlemeğe çalışırken, hariciye bakanlığının aldığı tedbirler kısmen Birleşik Devletlerin Pasifik'te bulundurabildiği deniz kuvvetlerine dayanıyordu. Amerika'da hava kuvvetlerinin büyümesi ve İkinci Dünya Harbi sırasında onun olağan üstü başarıları hava kuvvetlerine de kara ve deniz kuvvetleri statüsü verilmesini sağladı. Artık Amerika'da bahriye memleketin ilk müdafaa hattı değildir, eski yıllarda bu zihniyet esastı. Bununla beraber cumhurbaşkanının vereceği emirleri yerine getirmek için deniz kuvvetleri görevlerine eskisi gibi devam etmektedir.

712. İkinci dünya harbi sonunda Birleşik Devletler hangi toprakların idaresini deruhte etmiştir?

Japon mandası altındaki adalar. Bunlara Marshalls, Carobnes, ve Marians adaları dâhildir. Marians'ta en büyük ada olan Guam 1898 de İspanya tarafından 3i.lejlik Amra BavHor'den ne istenilmişti 941 de Japonlar tarafından zapt edilmişken 1944 de Tekrar Birleşik Devletlerin eline geçmiştir. Şimdi Pasifik adaları diye tanınan manda altındaki bu adalar kongrenin tasdik ettiği bir muahede ile yedi emin sıfatıyla Birleşik Devletlere bırakılmıştır.

713. Bu topraklar nasıl idare edilir?

Cumhurbaşkanının 29 Haziran 1951 tarihli icra emriyle bu toprakların idaresi bahriye bakanlığından alınarak, bazı istisnalarla, içişleri

bakanlığına devredilmişti. Rota müstesna olarak (ki burası İçişleri bakanlığınca idare edilmektedir), Guam'ın kuzeyindeki Marians adalarını halâ deniz bakanlığı elinde bulundurmaktadır. Okinawa ise Ordu bakanlığınca idare edilmektedir.

714. Guam'ın bugünkü statüsü nedir?

Bu ada İspanya - Amerika harbi esnasında 21 Haziran 1898 de Charleston (Birleşik Amerika Devletleri) tarafından zapt edilmişti. Çok yıllar sonra deniz bakanlığı emrinde deniz üssü ve sığınma postası olarak muhafaza edilmiştir. 1 Ağustos 1950 de organik bir kanunla burası İçişleri bakanlığına devredilmiştir.

715. Guam'ın idare şekli nedir?

Organik kanuna göre, Guam şimdi cumhurbaşkanı tarafından tayin edilen bir vali tarafından idare olunur. Bu vali ya bir sivil veya silahlı kuvvetlerden emekli bir zat olabilir. 21 üyeyi geçmeyen bir seçimli bir teşrii meclis5 vardır. Bu meclis senede bir defa 60 günü geçmeyen bir müddetle toplanır. Guam'da bir bölge mahkemesi vardır ki bunun hâkimi cumhurbaşkanı tarafından dört senede bir tayin olunur. Diğer mahkemeler mahallî kanunlara tabidir.

716. Birleşik Devletler Samoa adalarını nasıl ele geçirdi?

1872 den önce Samoa adaları diye tanınan adalar grubu Büyük Britanya ile Almanya'ya aitti. Aynı sene zarfında Büyük Britanya Tutnila'daki Pago limanını deniz üssü ve kömür istasyonu olarak kullanılmak üzere Birleşik Devletlere bıraktı. Nihayet 1899 yılında üç memleket arasındaki anlaşma neticesi, Büyük Britanya ve Almanya 171 W doğusundaki adalar üzerindeki haklarını Birleşik Devletlere terk ettiler ve geri kalanı Almanya'ya bırakıldı. 1925 de Birleşik Devletler Sweins adasını da Kuzeye ilhak etti. Bu suretle Samoan'daki topraklarımızın hepsi 76 kilometre karedir, yani Kolombiya bölgesinden pek az geniştir.

717. Birleşik Devletler bahriyesi Kuzey Kutbundaki araştırmalarına ne zaman başladı? Bunun öncüsü kimdi?

Üst teğmen Edwin J. de Haven komutasındaki bir sefer heyeti 22 Mayıs 1850 de New York'tan ayrıldı. Bir sivil tarafından hazırlanan bir projenin Birleşik Devletler bahriye subaylarının konması senatoda önemli bir muhalefet doğurmuştu. Henry Clay bu tedbiri şiddetle destekleyenler arasında idi, başlıca bunun gayretleri sonunda senato nihayet bu projeyi tutmak zorunda kaldı.

718. İlk seferde ne kadar ve hangi tip gemiler kullanıldı?

Advance ve Rescue adlı iki brik (yelkenli gemi). Kongrenin otoritesi altında bahriye bu gemilerin subay ve mürettebatını temin etti. Bunlar otuz üç subay ve erden ibaretti.

719. Sefer heyetinin masraflarını kim ödedi?

Zengin New York tüccarlarından Henry Grinnell kendi hesabına iki gemi kiraladı. Onun şerefine ilk görülen kara parçasına onun adı takıldı.

720. Sefer için ileri sürülen maksat ne idi?

Deniz bakam William B. Preston teğmen de Haven'e, Kuzey - Batı geçidini ararken gaip olan İngiliz kâşifi Sir John Franklin' i bulmak için talimat vermişti. Bu görevi başarmak için de Haven Lancaster boğazına ve belki de hava şartları müsait olursa Jones ve Smith boğazlarına da gidecekti. İkinci bir sebep de İlmî malûmat toplamaktı.

721. Kuzey kutbuna ilk varan Amerikalı kimdi?

6 Nisan 1909 da Robert E. Peary.

722. Birleşik Devletlerin harp gemilerine ne isimleri verilir?

Zırhlılara federe devletlerin isimleri verilir, kruvazörlere şehir isimleri, destroyerlere meşhur kimselerin adları, denizaltılara balık isimleri, uçak gemilerine meşhur savaş gemilerinin adları ve mayın temizleyici gemilere de kuş isimleri verilir.

723. Birleşik Devletlerde askeri şahıslara verilen en yüksek mükâfat nedir?

Düşmanla fiilî bir savaş sırasında «ölüm tehlikesi ve vazife hissi» içinde gösterilen kahramanlık ve yüksek cesaret için kongre adına cumhurbaşkanının vereceği kongre şeref madalyasıdır. Diğer madalyalar kongreyi temsil etmez ve daha az tehlike ve sorumluluk sebebiyle verilir.

724. Millî muhafız teşkilâtı nedir? Ve nereden çıkmıştır?

Bu bir milis teşkilâtıdır ki silâh taşımaya muktedir erkeklerden tereküp eder. 1903 de milis kuvvetlerin yavaş yavaş gaip olması ile onun yerine Millî Muhafız teşkilâtı kurulmuştur. Millî muhafız kurulu gönüllü esasına dayanır, hâlbuki kanuni milis kuvvetleri sağlam yurttaşları on sekiz yaşından kırk beş yaşına kadar içine alır. Millî muhafızlar biri Devlet hesabına, diğeri Birleşik Devletler adına olmak üzere iki yemin eder-

ler. Savaş veya olağanüstü hallerde bunlar federal unsur olarak kullanılırlar.

725. Birleşik Devletlerin «Millî muhafızı» hangisidir?

Millî muhafız personelini federal gaye ile kullanmak ve bunları yeter sayıda federal hizmete almak bazı güçlükler doğurmuştur. Bunun için derhal federal hizmete alınabilecek bir «Birleşik Devletler Millî Muhafızı» unvanlı özel bir teşkilât kurulabilmek üzere kanun tadil edilmiştir.

726. Bir millî muhafız birliği ne zaman federal birlik kabul edilebilir?

Miktarları subay miktarının yüzde yirmi beşine ve muvazzaf erlerin yüzde onuna vardığı takdirde millî muhafız birliği kabul edilir.

727. Millî muhafızların yaş hadleri ne kadardır?

On yedi yaş ile otuz beş yaş arasında olmalıdırlar.

728. Otuz beş yaşından daha yukarı olanlar hangi şartlar altında millî muhafız kuruluna alınabilir?

Eğer bir yıl askerlik yapmışsa otuz sekiz yaşına kadar, iki yıl askerlik yapmışsa kiridir yaşına kadar, millî muhafız kuruluna girebilir.

729. Gümüş yıldız nişanı veya daha yüksek nişan almış olanlar için millî muhafız teşkilâtına girme kolaylığı varımdır?

Evet. Yaş kaydına bakılmadan kabul edilir.

730. Elli beş yaşından yukarı olanların kaydedilmesi mümkün müdür?

Millî muhafız teşkilâtından ayrılmayı müteakip yirmi gün içinde müracaat eden 55 - 63 yaşındakiler de kabul edilir.

731. Millî muhafızların elbise ve teçhizatım kim verir?

Parasız olarak kayıtları yapılanlara federal hükümet verir. Subaylar hükümetten kendi paralarıyla satın almağa yetkilidirler.

732. Bunların maaşları ne kadardır?

Muvazzaf er ve rütbelilerin maaşlarına muadil maaş alırlar. Haftada iki saat talime iştirak bir günlük vazife sayılır.

733. Millî muhafız teşkilâtında ihtisas talim ve terbiyesi var mı?

Evet. Burada esas talim ve terbiyenin tamamlanmasına önem verilir.

734. Birleşik Devletler askerî akademisi West point, New York'ta ve Deniz akademisi Annapolis'te ne zaman kuruldu?

Askerî akademinin kuruluş tarihi 16 Mart 1802 dir. Kongre bu tarihte 5 subay ve 10 astsubaydan müteşekkil bir istihkâm b:rlüğünü New York federe devletinin West Point mevkiinde kurulmasına ve bunun askerî akademiye teşkil etmesine yetki vermişti. 4 Temmuz 1802 de resmen açıldı. Daha evvel 1781 ve 1794 senelerinde West Point 'ta askerî bir okul tesisine çalışılmıştı, fakat bu teşebbüsler yeter para ve kolaylıklar sağlanamamış olduğu için başarı elde edilememişti. 20 Ocak 1778 İnkılâp savaşı sırasında ilk defa kıtalar tarafından işgal edilen yer West Point olmuştur. Burası hâlen faaliyette olan Birleşik Devletlerin en eski bir askerî mevkiidir.

Deniz akademisi de denizcilerin memnuniyet verici olmayan bilgilerini geliştirmek için 1845 de deniz bakanlığınca kurulmuştur.

735. Askerî akademinin ve deniz akademisinin görevleri nelerdir?

Askerî akademinin görevi muntazam kara ordusunun subaylarını talim ve terbiye etmek ve yetiştirmektir.

Deniz akademisinin görevleri Birleşik Devletler bahriyesinin subaylarını yetiştirmektir.

736. Bu akademilerde kanuna göre kaç aday bulunur?

Askerî akademide 2.496 ve Deniz akademisinde 4.382 aday bulunur.

737. Kara, deniz, hava, sahil muhafaza ve deniz ticaret akademilerine giriş şartları nelerdir?

Askerî akademi: Senenin 1 Temmuzunda kabul muamelesi yapılır. Adaylar on yedisine girmiş ve henüz yirmi iki yaşına varmamış olmalı, iyi ahlâk sahibi; olmalı, Birleşik Devletler yurttaşı bulunmalı, hiç evlenmemiş olmalı. Adayların boyları 5 kadem 6 inçten daha aşağı olmamalıdır, adayın yaşı yirmiden noksan ise asgari boy uzunluğu bir inç daha aşağı olabilir. Yüksek kabiliyetli gençler müstesna olarak iki inç daha kısa olabilirler. Adayın ağırlığı boyuna göre değişir. Adayların çoğu liselerden gelirler. Matematik ve İngilizce kurslarının yüksek derecelerine varmış olan yüksekokul öğrencileri kabul için sıkı bir imtihana tabi tutulmazlar. Her aday eğitim belgelerini tam olarak ibraz etmelidir, bu suretle kabulü sırasında bir liseden mezun bulunmalı ve mezuniyet derecesi memnuniyet verici olmalıdır.

Deniz akademisi: Bütün adaylar Birleşik Devletler yurttaşı olmalı,

iyi ahlâk sahibi olmalı, on yediden aşağı ve yirmi ikiden yukarı olmamalıdır. Evlenmiş bir kimse mektebe alınmaz. Adaylar 64 inçten kısa ve 78 inçten daha uzun olmamalıdır. Ağırılık adayın yaşına, boyuna ve iskelet yapısına uygun olmalıdır. Aday tahsil kudretini üç metotla ispat eder: 1) Lise şahadetnamesi, ve bunu destekleyen bir imtihan, 2) Kollej şahadetnamesi, 3) Yalnız imtihan.

Hava akademisi: Adaylar akademiye giriş tarihinde on yedi yaşını bitirmiş ve yirmi ikisine varmamış olmalı, Birleşik Devletler yurttaşı olmalı. İyi ahlâk sahibi olmalı ve hiç evlenmemiş bulunmalıdır. Boyları 5 kadem, 4 inçten aşağı ve 6 kadem 4 inçten yukarı olmamalıdır. Ağırlıkları ise boylarıyla mütenasip olmalıdır. Lise mezunları, müsabaka imtihanına tabidirler.

Sahil muhafaza akademisi: Adayların Birleşik Devletler yurttaşı olmaları, iyi ahlâk sahibi olmaları, hiç evlenmemiş bulunmaları, icap eder. Yaşları 17 den aşağı ve 22 yaşından yukarı olmamalıdır. Sağlık durumları mükemmel, boyları 5 kadem 6 inçten aşağı ve 6 kadem 4 inçten yufkan olmayacaktır.

Deniz ticaret akademisi: Bütün adaylar Birleşik Devletler yurttaşı olmalı, evli bulunmamalı, eğitim testinin tasvibi için 16 1/2 yaşından aşağı olmamalı, 15 üniteli hükümetçe muteber okullardan sertifika ibraz etmeli ve müsabaka imtihanında ehliyet göstermiş bulunmalıdır. Adayların boylan 5 kadem 6 inçten aşağı ve 6 kadem 4 inçten yukarı olmamalıdır.

738. West Point ve Annapolis akademilerine kabul muamelesi nasıl yapılır?

Kongrede her temsilciler meclisi ve senato üyesine askerî akademide dört yer ayrılır. Bunlardan her biri için üye bir esas ve üç yedek gösterir. Deniz akademisinde ise senato başkan yardımcısıyla her senato üyesi temsilciler meclisi üyesi ve kongre delegesine azami 5 denizci yeri bırakılır. Kolombiya bölgesi iç n azami 5 denizci ayılır. Ayrıca cumhurbaşkanına da her yıl açıktan 75 kişilik yer bırakılır. Açıktan bırakılan bu yerlere kara, deniz ve deniz piyadesi birliklerindeki subay ve erlerin çocukları ve manevî çocukları alınır, çünkü bunların esaslı ikamet yerleri yoktur, bu sebeple kendi temsilciler meclisi üyeleri ve senatörlerine müracaata imkân bulamazlar. Bütün bu işlerde en yetkili makam cumhurbaşkanlığıdır.

739. West Point ve Annapolis akademilerine aday gösterilme muamelesinden sonra bu adayların kabulü nasıl yapılır?

Bahis konusu akademinin göstereceği bir yerde kabul imtihanı ya

pılmak suretiyle olur. Sağlık muayenesi ve testleri bu imtihanın içindedir.

740. Tahsilin tamamlanmasından sonra dereceler verilir mi?

Evet. 25 Mayıs 1933 tarihli kanunla akademi mezunlarına dereceler verilir.

741. Atom devrinin gelmesiyle programlarda buna göre değişiklikleri yapılmış mıdır?

Evet. Meselâ West Point'ta programın elektronik ve nükleer fizik kısımları çok genişletilmiştir. Atom bombalarının getirdiği yeni metotlara göre de eğitim sisteminde büyük değişiklikler yapılmıştır.

742. Bir kongre üyesinin aday göstermesine hacet kalmadan da akademilere girmek mümkün müdür?

Bazı hallerde evet. Kara ordusu, millî muhafız birlikleri, deniz muvazzaf ve ihtiyat kuvvetleri, deniz piyadesinden mahdut bir miktar her sene akademilere alınır. Birinci ve ikinci dünya harplerindeki hizmetleri sırasında ölenlerin çocukları olup kongre şeref madalyası almış olanların çocukları da alınır.

743. Yabancı tebaalı bir kimse akademilere iştirak edebilir mi?

Evet, Güney ve Orta Amerika Cumhuriyetlerinden yirmi dört subay adayını her iki akademiye de iştirak edebilir. Buradan mezun olduktan sonra bunlar Birleşik Devletler dâhilinde deniz veya hava kuvvetlerinde bir vazifeye tayin edilemezler.

Adalet Bakanlığı

744. Başsavcı Cumhurbaşkanına direkt olarak nasıl hizmet eder?

Cumhurbaşkanının özel bir konseyi bulunmasına rağmen Beyaz - ev başsavcı ile istişarede bulunur ve bilhassa tasarılar ve kongrede kabul edilip cumhurbaşkanının tasdim sunulan kararlar üzerinde görüşüne müracaat olunur. Keza olağan üstü yetkilerin kullanılmasında da cumhurbaşkanı başsavcının hukukî mütalaası alır. İkinci dünya harbi sırasında ve onu takip eden iki yıl içinde böyle hareket edilmişti.

745. Başsavcı hangi daire ve makamların başında bulunur?

Bütün kademeleriyle adalet bakanlığının başında bulunur, buna baş müşavir, Washington'daki müteaddit savcı yardımcıları, New York'taki

gümrük dairesi başsavcı dâhildir. Umumiyetle savcıların yardımcıları bölge şefidirler, bunlar emniyet ve itimat aleyhinde işlenen suçlarda, cinayet davalarında ihtisas sahibidirler.

746. Adalet bakanlığının başlıca üniteleri hangileridir?

Federal araştırma bürosu, muhaceret ve tabiiyet servisi, Muhaceret temyiz komisyonu, Ecnebi emlak dairesi, Ceza evleri bürosu, Vergi revizyonu, Geçici tahliye komisyonu, Antitröst difüzyon, Hukuk dairesi, Arazi şubesi, Ceza dairesi.

747. Birleşik Devletlerde en yüksek kanun infaz amiri kimdir?

Başsavcı. O umumiyetle hukukî meselelerde Birleşik Devletleri temsil eder, Cumhurbaşkanının veya diğer bakanlıklar şeflerinin müracaatları üzerine mütalaa beyan eder.

748. Baş müşavirin görevleri nelerdir?

Adalet bakanlığında baş müşavir ikinci derecede yüksek bir memurdur. Başsavcının bulunmadığı zamanlar onun vazifelerini bu yapar. Yüksek mahkeme huzurundaki davalarda hükümeti temsil eder ve keza başsavcının talebi üzerine federe devletlerde veya başka mahallerde Birleşik Devletleri ilgilendiren meselelerde mümessillikler yapar. Bilhassa herhangi bir mahkeme nezdinde temyize müsaade eder.

749. Federal araştırma bürosu (FBI) bağımsız bir daire midir?

Edgar Hoover'in başında bulunduğu FBI Adalet bakanlığının bir bürosudur. Bu büro hakikatte Adalet bakanlığının entellidense servis dairesidir ki Adalet bakanlığının yetkisi içindeki ceza meselelerinde malûmat toplar.

İDARÎ BÖLÜM ÜNİTESİ OLARAK MAHALLÎ İDARE BÖLGELERİ

Yazan: Roger Bonnard — Delamare Çeviren: Ö. Hulûs; Tuna baş

**İçişleri Bakanlığı Tetkik
Kurulu Başkanlığı Müşaviri**

1789 da, Kurucu Meclis, Fransa'yı yeni bir departman bölümüne tabi tuttuğu vakit başlıca amacı, provensleri parçalamak ve böylece Devletin birliğini bozabilecek bir federalizmden kaçınmak idi. Sun'i, fakat nehir ve dağ gibi tabii hudutları mümkün olduğu kadar göz önünde tutarak çizilmiş olan departman sınırları, bu yeni idare bölümlerinde görevli idarecilerin bu çevreler içindeki bir yerden diğer bir noktaya bu günde gidip gelmelerini mümkün kılacak şekilde yapılmıştı.

Bir buçuk yüzyıldan sonra suniliğin realite olduğunu ve alışkanlığın bir ikinci tabiat haline geldiğini görüyoruz; bugün öyle sağlam bir departman niteliği var ki bu sistemin kusurlarından söz açıldı mı ortaya birçok taraflıları çıkmakta ve durumun muhafazasını savunmaktadırlar.

Bununla beraber, 1959 da departman bölümü modern idarenin şartlarına uyarlanmış görünmüyor. Konfeti departman Belfgort'dan her biri bir devlet önemindeki Nord ve Pas - de - Calais departmanlarına gider, Orta ve Güney doğu Fransa'nın kalkar yaylalarından geçerse İdarî taksimat üniteler: n'n birbirine benzer tarafları olmadığım görürüz.

Fransız Revolüsyonu sırasında kurulduklarından beri ⁽¹⁾ departmanlar ardi arası kesilmeyen hücumlara hedef olmuştur. O zamandan beri Revolüsyonun ve merkeziliğin aleyhtarlar bu teşkilâtı, büyük coğrafyacı Foncin'in canlı ve renkli bir şekilde yazdığı gibi, «Revolüsyonla eski rejimin gayrimeşru oğlu» olarak görmüşlerdir. Bu gelenekçi muhalefete muvazi olarak, ön dokuzuncu yüzyılın ikinci yansından sonra, merkezin elinde mahallî hürriyetlerin açılıp gelişmesine bir engel saydıkları departmana saldıran merkezizdik taraflısı bir akım başladı.

¹ 22. XI. 1789 - 8.1.1790 kanunu.

İşbu makale, Revue Internationale des Sciences Administratives'in cilt XXVİ 3 sayılı nüshasından içişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Başkanlığı hizmetlerine mahsus olarak dilimize çevrilmiştir.

Şüphesiz, böyle bir eleştirme saltık surette temelsiz değildi. Departmanların alan ve önem bakımından eşitsiz oldukları ve üçte ikisinin türdeşlikten yoksun bulunduğu inkâr edilemezdi.

Mesele yalnız İdarenin etkili ve sonuçlu olması yönünden ele alınsa bile, ifrata kaçmış olan bu mülkî taksimatın, o bakımdan da sakıncalı olduğu muhakkaktır. Başbakan ya da İçişleri Bakanının mahdud sayıda prefe ile bir toplantı yapması mümkün olabilirse de Cezayir ve deniz aşırı departmanları temsil eden prefeler bir yana dursun bunlardan 90 tanesi ile toplanmak bir hayli nazik ve hatta neticesiz bir iş olur.

Bundan başka, bazı departman servislerinin gerekli araçlardan yoksun oluşu devamlarını savunmaya imkân bırakmamaktadır. Bu servislerden birçoğunda bir teknisyenden, müdürden ki bazı yerlerde bir de yardımcısı bulunabilir ve çok mahdud sayıda icra personelinden başka kimse yoktur. Departmanda Devletin kemik üzerinde deriden başka bir şeyi yoktur diyen M. Debre işte bu iskelet teşkilâtı kınayıp eleştirmiştir. (2)

Departmana ekonomi bakımından yöneltilen eleştirmeler daha da ağırdır. Ekonomik evrim karşısında departman kadrosu daha dar bir yüz gösterir. 150 yıl boyunca Devletin ekonomik fonksiyonlar pek mütevazı idi. Birinci ve özellikle ikinci dünya savaşından sonradır ki Devlet bütün istihsal ve dağıtım sektörlerine gitgide daha sıkıştırıcı bir surette müdahale etmek yolunu tutmuştur. İşgal yıllarında kurulan besleme servislerine ait hizmetleri ekonomik karakterdeki muhtelif servisler tarafından devam ettirilmiş ve bugün bu ihtisas dalındaki işler önemi gittikçe artan bir Bakanlığa verilmiştir.

Hükümet 1947 den beri, Sovyet ekonomisinin ilkelerini benimseyip bunları liberal sisteme adapte etmek suretiyle üç adet modernizasyon ve ekipman plan ileri sürmüştür. Bu uzun vadeli kalkınma ve gelişme davranışında departman gibi dar bir üniteyi bir toprak temeli olarak seçmek zor görünüyor; hele bu departmanın merkezi bir küçük şehir, hatta çekimi, çevirip yönettiği sanılan çevrenin sınırlarına kadar da uzanamayan, etkisi mahdud büyüğe bir kasaba olursa.

Diğer taraftan, taşıt ve ulaştırma araçlarının gelişmesi sonucunda mesafe anlamının önemini kaybetmesi, bu İdarî kuruluş (departman) lehindeki başlıca delilleri çürütüp kaldırmakta ve coğrafi bölgelere birinci planda yer vermektedir. Su, demiryolu ve elektrik şebekelerinin departman sınırlarıyla ilgili olmaksızın yalnız coğrafi mevkiiler hizmetinde olu-

² M. Debre, La Mort de l'Etat Republicain, P. 49

şu dikkate değer. Böylece büyük vadiler ulaştırma yollarının tabii destekleri, dağlık yerlerde enerji merkezleridir.

Departmanı savunmak için denebilir ki çok zaman suni olan karakterine karşı gerçekten bir sosyolojik realite olmuş ve insanlık merhalesinde hissi bir sonuç teşkil etmiştir. Hiç şüphe yoktur ki iyi bir idarenin vaz geçilemez şartı olan halk ile temas keyfiyeti ancak sınırlanmış bir toprak çevresi içinde mümkün ve etkili olur. Fazla olarak da 170 yılından beri siyasal, yönetsel ve sosyal hayat, söz götürmez bir şekilde departman merkezi üzerinde toplanmıştır; bunun kaldırılması mahallî kurullara seçimle gelen üyelerin düşmanlığı ile karşılanacaktır. İşte bu suretle departman Fransız Anayasası ile 1946 dan beri topraklı bir kolektivite olarak tanınmıştır. Komün gibi departman da memleketin reel bünyesinde yer almaktadır.

Ve en son, ne denirse densin departman çok zaman coğrafi donelerde ve ekonomik realitelerde yeri olan bir nitelik taşımaktadır.

Kurucu Meclis departmanları kurarken Thouret'nin, Sieyes'in düşüncelerine göre, önerdiği damalı bölümü ret ve Mirabeau'nun fikrini takip ederek reel yaşayışa önem ve coğrafi özelliklere, ekonomik bağlara hatta geleneklere geniş ölçüde yer verdi. Departman lehindeki sözlerinde, M. Joseph Barthelemy ⁽³⁾, «Bu bölünmüş provens ünitelerinin ta kendisidir. Öyle ki provensi tekrar bularak isterseniz departmanları bir araya getirmeniz yeter. Bretange ve Normalde prenslerinden her biri beş departmana bölünmüştür. Provence ve Franche - Conte üçe» diyerek işi daha da ileri götürüyordu.

Her ne olursa olsun, departmanın birçok hallerde ekonomi ihtiyaçlarına ve iyi yürüyen bir idarenin gereklerine karşılık vermediği çok açıktır Cuce yapılmış daha geniş bir kadro, sınır teklifi vardır; bu Bölge (region) dir.

I _ BÖLENİN TABİATI

Bölge taksimatından bahsederken ilk akla gelen şey «tabii bölgeler» dir: Vojjar, Mesifsantral, alpler. Öğretim programlarının da temeli olduğu için pek alışık bulunduğumuz bu bölüm basit ve pratik olmanın faydalarını da beraberinde taşır. Memleketimizi tabii bölgelerle etüt etmek fikri yeni değildi; Revalüasyondan birkaç yıl önce abbe Giraud Soulavie,

³ J. Barthelemy, Provinces

Fransa'nın dört havzaya bölünmesini teklif ediyor (Rhone- Garonne, Loire ve Seine) ve bunlar da yine tali tabii bölgelere ayrılıyordu. (4). On dokuzuncu yüzyılın başlarında, büyük Fransız coğrafyacısı Vidal de la Blache, yirmi tabii bölgeye, yani değişmez coğrafi olaylara dayanan örgelere ayrılmış bir Fransa haritası yaptı. (5).

1943 te Ulusal İstatistik Servisi, Bakanlıklardan bazı dairelerin isteklerine karşılık verebilmek üzere, türdeş toprak bütünlüklerinin tayini için geniş bir teşebbüse geçmek kararını veriyordu: tabii bölgeler, kıtalar yahut tabii memleketler çabukça anlaşıldı ki jeoloji, klimatoloji ve otografi (dağlar bahsi) üzerine kurulan tabii bölgeler modern hayatın değişen safhalarına tekabül edememekte ve ahali hareketlerini, endüstrinin uyumlanmasını (concentration), tarımsal işletmelerin evrimlerini izaha yetmemektedir. Bu suretle çok dar olan tabii bölge hâkim kriteri yerine tabii coğrafya ile beşerî coğrafya arasında bir sentez yapmaya çalışan coğrafi bölge kriterini koymak uygun görüldü.

Fakat bu taksimi yapmak için ele alınacak hâkim vasıflar (zeminin tabiatı, fizik görünüş, istihsal usulleri, endüstri faaliyetleri, şehirlerin kalabalıklaşması) çeşitlidir; bu suretle saptanmış olan 60 kadar bölgenin, bazı nadir haller müstesna, tam türdeş olduklarını söylemek mümkün olamamaktadır. Sınırlarının çok belirsiz ve alanlarının çok farklı (Vaigaudemar'da 18 000 hektar Bocage Normand'da 672. 000 hektar) oluşu, bizi, böyle ünitelere dayanan bir taksimatın hiç olmazsa örf ve adetlere girmiş olmak gibi iyi bir tarafı da bulunan bugünkü departman taksimatından daha iyi olmadığını düşünmeğe sevk ediyor.

Bütün on dokuzuncu yüzyıl boyunca departman kuruluşunun karşıtı olan bölgecilik hareketi, entirevölüsyoner geleneğe bağlı kalmıştır. Fakat yüzyılın sonuna doğru bölgecilik hareketi anti jakobenlerin tekeli altında olmaktan çıkıyor; bu tarihlerden sonra iki çeşit bölgecilik anlayışı bulunduğu söylenebilir:

Biri geleneğe bağlı antirepubliken,

Öbürü demokratik ki eski rejimin bile Institution des generalites organizasyonu ile karşı koymağa çalıştığı taşralılık (particularisme provincial) zihniyetinin tekrar doğmasına meydan vermeksizin, bölgeleri

⁴ Giraud Soulavie, Histoire Naturelle defa Fiancee Mğridionale, 1780

⁵ Vidal de la Blache, Les Regions Françaises («Revue de Paris» 15. X11- 1910 Tableaux de la Geographie de la France (Tome 1 de 1 Histoire de France de Lavisse); Les Divisions Regionales de la France (en collaboration avec Camille Bloch, Laffite et Letaconoux)

idare üniteleri ve merkezsizleşmiş ekonomi üniteleri haline getirerek aşırı bir merkezleşmeden doğacak kusurlu sonuçları kaldırmayı hedef tutuyor.

Bu evrim devam ediyor ve bugün birçok idareler bölgecilik plan üzerine teşkilatlanmıştır. Bu teşkilât birtakım teknik servisler için yersiz sayılmaz. Zira ulusal toprakların tümünü ilgilendirmeyen hizmetin icra safhaları ile ilgili hususlara cevap vermektedir. Hudut kuşaklarında ve tütün ekim alanlarındaki gümrük bölgeleri bu kabildendir. Servis faaliyetinin bölüm sınırları ile bağlı olmaksızın takip edilmesi gereken hallerde etkili (eff; cace) bir yönetim için bölge teşkilâtı zaruridir; askerî bölge, radyo yayın ve sivil havacılık işlerinde olduğu gibi. Bir de departman kademelerindeki yetersiz teşkilâtı bir araya getirerek tasarruf sağlamak bakımından da bölgeciliğe başvurulmaktadır; 1926 dan beri İdarî mahkeme olan conseil de prefectureler de buna misaldir.

Bütün bu bölgesel kuruluşların koordinasyondan yoksun olduğu hemen ilk uyarıma notu olarak kaydedilmelidir. III. Cumhuriyet devrinde, Fransız ana vatan topraklarında 27 istinaf dairesi, 13 akademi bölgesi, 18 askerî bölge, 20 jandarma lejyonu, 20 ekonomik bölge, 14 ceza infaz çevresi, 17 posta bölgesi, 12 radyo bölgesi, 10 ölçü ayar bölgesi, 15 sosyal sigorta bölgesi vardır (6). İşler gitgide daha da karışmaktadır. Bu İdarî anarşiye başka misaller vermek te kabildir; çünkü bunun gibi 50 değişik bölge tipi vardır (7).

Haklı olarak üzülmemiz gereken bu tutumlar, Bakanlıklar arasında aşılmaz, sağır duvarların varlığı ile ve Bakanlıkların mütenazır servisler hakkındaki bilgisizlikleri ile izah olunur. Bir de ne diyeceğimizi bilemediğimiz şu teşkilâta bakın: bir tek bakanlığın, Tarım Bakanlığının bugün için 74 tarım mühendislik bölgesi, 41. su ve orman koruma çevresi, 18 kaçakçılığı önleme dairesi, 16 tarımsal kanunlar şube merkezi, 13 C. N. İ. C. bölge servisi, 12 bitkileri koruma bölge denetmenliği, 10 ta-

⁶ Proposition de loi J. Bardoux, 11 Temmuz 1951, no. 55.

Birinci imparatorluk zamanında, Napolyon, sivil ve askerî idareler için damalı bölgeler kurdu. Fransa toprakları üzerine böylece 27 askerî difüzyon, 27 jandarma lejyonu, 16 lejyon don ör kıtası, 28 orman muhafaza bölgesi, 27 istinaf dairesi ve senatörleri serpilmiş oluyordu. Fakat bu bölgeler arasında uyarılık yoktu. Meselâ 1805 yılında Drome departmanı, yedinci as. divizyonun, 8. lejyon donör kıtasının, 17. Orman mh. Bölgesinin, Grenoble senatorerisinin ve yine Grenoble istinaf mahkemesinin çevrelerinde bulunuyordu.

⁷ E. Bonnefous, La Reforme Administrativex, P. 29 et suivantes.

rım genel teftiş bölgesi, 9 su ve tarım mühendisliği teftiş bölgesi, 7 avcılık bölgesi, 5 harası vardır ⁽⁸⁾.

Öbür merkez idarelerinin davranışları da hemen aynı şekildedir. Eğer bunlardan bir tanesi kaldırılırsa yeniden birkaç tanesi kurulmaktadır.

Eldeki işlerin niteliklerine göre bir departmanı on iki on beş bölge merkezine bağlayan bu eylemlerin (operation) genel bir fikrin hâkimiyeti ve ilcası ile değil hemen o anın icabı olarak yapıldıkları apaçıktır. Cher, Niyeve ya da indre beyle çok merkez - bağlantılı olan departmanlara misal teşkil eder. Bu sonuncusu, bitkilerin korunması işinde Angers'le haralar ve bağıcılık konularında Blois ile ceza infaz, havacılık ve askeri bölge işleri için Bordeaux ile ekonomik bölge işleri ve istinaf mahkemesi bakımından Bourges ile mineraloji agridismanına ve tarihi anıtlara ilişkin işler için Clermont - Ferrand ile kaçakçılığı önleme işleri için Colombes ile bölge P.T.T. işleri, su ve orman korunması, sağlık bölgesi ve idari mahkeme için Limoges ile iş ve çalışma bölgesine ve şose ve köprüler müfettişliğine ilişkin işler için Paris'le, tarım ile ilgili kanunların kontrolü, ahali - sağlık - iskân müfettişliği, adli polis ile ilgili hususlarda Orleans ile akademi için Poitiers ile avcı bölgesine ilişkin olaylarda Rennes ile ham maddeler garanti teşkilâtına ait meselelerde Saumur ile arazi gözetim servisi ve bölge gümrük işleri için Toulouse ile departmanlar arası eski muharipler delegasyonu ve bütün ekimi bakımından da Tours ile bağlantı halindedir. ⁽⁹⁾.

Bölgecilik eğiliminde ilk koordinasyon denemesi Vichy hükümetinin eseridir. Maraşel Petain, birçok kez, söylevlerinde Fransız provenslerini tekrar canlandırmak isteğinde olduğunu ilân etmiştir.

Anlirevolüsyoner ve antiparizyen geleneğe bağlı olan bu reformun varacağı (but) bir idari merkezleştirme idi. Prefelerden bir kısmına «Polis ve Ekonomik İşler için Bölge Prefeleri» adı verildi. Bu görevler için ahali, istihsal ve coğrafi mevki bakımlarından b'rbiriyle münasebeti olan departmanlar bölge prefesinin emri altında gruplandırıldılar. Yeni çalışma sisteminde bölge prefelerine yardımcı olarak birer Intendant de Polıçe ve Intendant des Affaires Economiques verildi. Bu ilk bölgesel gruplanmayı tamamlamak için, bölge profelerinin oturduğu merkezlerdeki departman servis şefleri ve özellikle besleme, fiyat, tarım müdürleri ve çalışma müfettişleri bölgedeki mütenazır serv'lerin başına getirildiler.

⁸ D. Jouany, Les difficultes d administrer, p.

⁹ D. Jouany, yine aynı esJer, sayfa 12.

Bölge prefeleri kurumu, bu fikrin öncülerine göre sınırlı ve geçici bir reform idi. Ondan sonraki rejim zamanında bu kurum pek az yaşadı Kurtuluş devrinde memleketin içinde bulunduğu ayırık şartların yeniden teşkilâtlandırmayı gerektirmesi karşısında bu kurumun biraz daha sürmesine göz yumulabilirdi. Nitekim öyle oldu ve bu görevi Cumhuriyet Komiserleri yaptı ⁽¹⁰⁾. Fakat 1945 ten sonra bunlar da kendilerine ilkin verilmiş olup bankalardaki hesapların blokajı, bazı kanunların uygulamasını sonraya bırakma gibi zaten «sırf idare» çerçevesi dışında kalan genel yetkileri kaybettiler ve Cumhuriyet Komiserleri kuruluğu, genel idare çalışmalarından ayrıca kendilerine verilmek istenen bölgedeki idari servislerin koordinasyonu ve kontrolü gibi görevleri yapmağa vakit bulamadan pek çabuk ortadan kalktı.

II — BÖLGENİN YAPISI (STRUCTURE DELA RÉGION)

Vchy rejimince düşünölen reformların bir sağ politika safında kayıtlı olmasına karşılık cumhuriyet komiserleri kurumu, aksine, ulusal dayanma konseyinin bağrından çıkmış bir hükümetin eseri idi, ilkin ters görünen bu hal, bölgeciliğin (regionalisme) yirminci yüzyılın başından beri cumhuriyet aleyhtarlarının tekelinde olmadığı düşünölrse kolayca izah edilebilir. III. ve IV. Cumhuriyetin parlamento üyelerinden birçoğu, zaman zaman rejijyonel kuruluğuun canlandırılmasını erek tutan kanun önergeleri vermişlerdir. Bunlardan en yenileri arasında M. Alfred Cosbe Floret'nın raporuna ⁽¹¹⁾ konu olan M. Jacques Bardoux'nun önergesini ⁽¹²⁾ anabiliriz. Bu raporda, anayasa ile ilgili sebeplerden dolayı, önergenin reddi gerektiği sonucunda varlıyordu. Yine M. Bruyneel'in ⁽¹³⁾ bir önergesi vardı ki bunda da 21 bölge kurulması ileri sürölüyordu.

Bu önermeleri, üç söz başı olarak gruplandırmak mümkündür:

1) Bugünkü kuruluğu olduğu gibi bırakıp bir «üst kat teşkilât» şeklinde rejijyonel organizasyon yapmak.

Vchy sistemini andıran bu sistemde, departmanlar olduğu gibi bırakılırsa bunlarla merkezi idare arasında bir orta basamak yaratılmış olacaktır. Fransa, başlarında, diğer prefelerle rejijyonel ve departmanda

¹⁰ 10 Ocak 1944 tarihli emirname Fransa Cumhuriyeti Resmi Gazetesinin 6 Temmuz 1944 tarihli sayısı.

¹¹ M. Coste - Floret, 1949 toplantı yılı, no. 7064 ve 1952 Top. Yılı, no. 3483

¹² M. Bardoux (IV. Cumhuriyet, 1. dönem no. 2341 ve 2. dönem no. 55)

¹³ M. Bruyneel, IV. Cumhuriyet, 2. dönem, 2840 sayılı kanım önergesi.

servis şefleri üzerinde otorite sahibi bir nevi süper prefeler bulunan, yirmi kadar bölgeye ayrılacaktır. Bunun en büyük sakıncası, organizasyonla birlikte hemen kendini gösterir; bu kreasyonun idare çalışmalarını önemli bir surette yavaşlatacağında hiç şüphe yoktur.

Gerçekten, her prefe, her servis şefi çoğu kararlarını ve raporlarını hükümetin departman kadrosundaki delegeleri ile hükümet arasında bir ekran teşkil eden bu orta otoriteye sunmak zorunda kalacaklardır. Değişik bakanlıklardan gelen genelge ve yönetmeliklerin as basamaklara (mülhakata) yayını işi de böyle olacaktır. Ayrıca bu teşkilât, formalitelerin ve görevlerin çoğalmasını gerektirecek, buna karşın idari randımanda oranda bir düzelme de görülmeyecektir. Sistemin, idare edileni sorumlu otoriteden uzaklaştırmak gibi bir sakıncası daha var ki bu, güdülen maksadın tam tersine bir sonuçtur. Daha sonra da, iki meclisin, konsey jeneralin yanında konsey rejijonalin bulunuşu, çözülemez zorluklara, kaçınılması imkânsız anlaşmazlıklara sebep olacaktır.

Bununla beraber, son bir konferansında, M. Gravier'nin çok haklı olarak işaret ettiği gibi «Paris'in tıkanık idaresindeki tehlikeler ve bu birlik rejiminin yıpranışı artık o kadar açık bir hale gelmiştir ki mahallî ekonomilerin açılıp gelişmesi merkezi hükümetçe çok uygun görülmekte ve desteklenmektedir. Reijyonel ve mahallî komünöterlerin bu rönesansı, Belçika, Almanya ve Hollanda provenslerinin zenginliğini yaratan bu dirilik kaynağı, ancak bir Devlet hayaletine, ben parlamenter rejim karikatürüne gölge düşürür. Fakat bu hayaletin, bu karikatürün idaresinin iyisini arzulayacağı da hiç beklenemez. ⁽¹⁴⁾ M. Graviyer, Bölge Ana şehirleri etrafında provenslerin bir araya gelmesi uygun olur düşüncemdedir.

Fakat itiraz edilemez şekilde bölge merkezi durumunda olan şehirler karşısında diğer büyük şehirler de bu iddiada bulunabilecekler ve bu hal aşamalıklara yol açacaktır. Meselâ tabii bölgelerin en mükemmel örneği diyebileceğimiz Britanya'yı alalım. Rennes şehrin bölgenin ortalık yerinde ve fikir merkezi olmasına karşılık, daha kalabalık ve daha kıpırtılı olan Nantes'in bölge sınırlarını bile aşan bir ekonomik çekim kuvveti vardır. Şimdi Britanya'yı ikiye mi bölmeli, yoksa Nantes'ı Rennes'e mi bağlamalı? Bu iki çözüm sekimden ikisi de sert protestolara yol açacaktır.

2) Departmanları kaldırmak ve yerine bölgesel karakterde kırk tane kadar büyük departman kurmak.

¹⁴) J. F. Graviyer, La Decentralisation Administrative («Economie et Realites Franc - Comtoises», no. 28, p. 17).

Başka yerlere bağlanan departmanların servis şefleri ile servislerden büyük bir kısmının kaldırılmasını da gerektiren bu çözüm ile Devlet yükü önemli surette hafifleyecektir. Makineleşmenin en ileri derecesiyle uygulanması, verimin mükemmelleşmesini ve bağdaşık bir idarenin kurulmasını sağlayacaktır: Yatırım masrafları çabuk amorti edilecektir. M. Closotün, bölge konusundaki bir etütte, üzerinde durduğu veçhile, su prefelerin otoriteleri ve yetkileri de artacaktır; ortalama nüfusu 500 000 ne varan bir idare ünitesinin başında olması prefenin Devlet içindeki önemini ve otoritesini kuvvetlendirecektir.

1959 Ocak ayının ilk yarısı içinde, basında, departmanları kaldıran, birbiriyle birleştiren ya da bölüp parçalayan birçok projeler ve idare taksimatı cetvelleri görüldü. Bazı gazeteler M. Debre'nin, 1947 de basılan «La Mort de V Etat Republicain» adlı kitabından alınmış bir harita yayınladılar. M. Debre o zaman yalnız 45 departman bırakılarak mevcut Fransız departmanlarından yansının kaldırılmasını öneriyordu.

Başbakan ve İçişleri Bakanı, 20 Ocak'ta, bu yoldaki basın haberlerini yalanladılar.

Mahallî meclislerin seçilmiş üyelerinin ve bütün genel idarenin protolanyle karşılanacağında şüphe edilmeyen ⁽¹⁵⁾ bu reform ancak geniş ve saltık yetki dönemlerinde yapılabilir ve bu halde de işin, kadrosu kaldırılacak memurların tayin ve nakilleriyle ilgili hükümlere göre ayarlanması gerekir.

3) Departmanların olduğu gibi kalması, fakat bölge basamaklarında da servisler ve özellikle ekonomik işlerde koordinasyon sağlanması.

Departman gruplarının koordinasyonu, prensibinde az iddialı fakat tahakkuku daha mümkün bir şeydir. Bu koordinasyon bugün bir realite olarak görünüyor.

A Departman anlaşmaları

10 ağustos 1871 tarihli konsey jenero kanunu asamblelerin bir araya gelip faydası ortak işlerde sözleşme yapmalarını mümkün kılmak üzere departmanlar arası anlaşmaları derpiş etmiştir.

Fakat bugüne kadar bu imkânlardan nadiren faydalanılmıştır. Gerçekten de iştirakçiler arasında bir görüş birliğinin elde edilmesi konusun-

¹⁵ P. Dreyfus - Schmitt, Belfort Sous - Prefectuj-e («Ouand meme» du 20 fevrier 1959)

L. de Tinguy du Pouet, Faut-il tuer nos vieux departements ? «Revue Po- litique des 1 dees et des Institutions», no. 10 du mai 1959, p. 279)

da tasdik ile ilgili usul hükümleri oldukça ağırdır. Öbür yönden, bu anlaşmalar, belli bir tesise ait ve belli bir süre ile sınırlı olmaları bakımından tali bir karakter taşımaktadırlar. Departmanlar arasında gerçek anlamıyla bir yaklaşma olması için bu işi kurulların değil şıkların üstüne alması Jaha yerinde olur ve böylece departmanlar arasındaki en tabii koordinasyon görevlisinin prefe olduğu sonucuna varılır.

B. î. G. A. M. E.

1947 grevlerini kovmayan tarihlerde polis1'n yetkilerini departmandan daha geniş bir çerçeve içinde ayarlamak lüzumlu görülmüştür. Statüsü 24 Mayıs 1951 tarihli emirname ile ⁽¹⁶⁾ tespit edilen «inspecteursgenraux de administration en mission extraordinaire» (î. G. A. M. E.) 1948 te ⁽¹⁷⁾ böyle kuruldu.

Başlangıçta, olağanüstü görevli İdarî genel müfettişler, (î. G. A. M. E.) — Şarlamannın missi dominici'lerinin modern modelleri — taşraya, dokuz askeri bölgeye kumanda eden generaller nezdinde, içişleri bakanı tarafından gönderilmiş delegeler idi. Bu delegeler, 1946 anayasasına göre hükümetin temsilcileri olan Perefeler tarafından düşmanca değilse de çok zaman çekingen davranışlarla karşılandılar. Bu hale tek çare Bölge merkezlerinin perefelerine î. G. A. M. E. Vazifelerini de vermekten ibaret idi 1951 den beri — Seine müstesna — askeri bölgeler merkezinde bulunan Prefeler aynı zamanda olağanüstü görevli idari genel müfettiştir.

Hukukî bakımdan, î. G. A. M. E. lar asayişin muhafazası ile ödevlidirler. Bu revinde, kendisine rolü itibariyle Vishy nin İntendant de Police'ini veya Kurtuluşun Polis Genel Sekreterini andırma ve Departmanlar arası idari ve teknik hususları yürüten bir genel sekreter yardım eder.

Tatbikatta, î. G. A. M. E. lerin yetkileri bu son yıllarda artmış ve bunlara askeri bölge sınırları içinde, Milli Savunma ve Sivil Savunma hususlarındaki Hükümet politikasını uygulamak görevi de verilmiştir.

İdari Genel Müfettişlere verilen Bölge kesimleri, Askeri iştilgal konulan bakımından uygun ise de bölgenin idari ve Ekonomik realiteleri

¹⁶ Decret no. (1 - 611, portant R. A. P. relatif à l'initution et aux attri- butions des inspecteurs gfnâraux de l'administration en mission extrsor- dinaire, J. O. du 26 mai 1951, p. 5524.

¹⁷ 21 mart 1948 tarihli ve 48 — 471 sayılı bütçe kanunu, 24 Mart 1948 tarihli Resmi Gazete, sayfa 2876.18 mart. 1948 - 2, «turum tutanaklarına sayfa 1912 ve 15 Mart 1948 C. R. tutanaklarının 919. sayfasına bakınız.

halamından hiç de yerinde değildir. Meç ile Nansi, Nis ile Marsilya yahut Nant ile Ren arasındaki rekabetler bir yana; İ. G. A. M. E. lerin, kendilerine verilmesi düşünülen Ekonomik görevleri, coğrafi bölgelere de Ekonomik bölgelere de tekabül etmeyen böyle temeller üzerinde tesirli bir surette ifa etmelerine imkân olamayacağını anlamak için Askeri bölgeler haritasına şöyle kısaca bir göz atmak kâfidir.

C. Bölgenin iktisadi faaliyeti.

Bu husustaki koordinasyon tecrübeleri çok eskidir; bu yüz yılın başlarına kadar çıkmaktadır. Gerçekten, daha 1919 da temeli ticaret odaları olan ve ticaret ve Sanayii geliştirmek için kurulmuş bulun 17 bölgesel Ekonomik grupman vardı. 1922 de Tüzel kişiliği ve Ticaret ve Sanayii alanında geniş yetkileri bulunan 19 ekonomik bölge sayılıyordu.

Hükümetin ve Parlatentonun İdare servislerini Ekonomik problemlere daha iyi uyacak şekilde ayarlayıp düzenlemek hususundaki 10 yıllık gayretlerini ifade eden birçok Kanun ve Tüzük metinlerini ve kanun önermelerini nazara almamak bile, («Program bölgeleri» adı ile 21 arazi bölümü kuran 28 Kasım 1956 tarihli Bakanlık talimatını⁽¹⁸⁾ hatırlamak yerinde olur.

7/1/1959 tarihli emirname⁽¹⁹⁾ Program Bölgelerinin her birinde, Devlete ait veya devletin kontrolüne tabi idare ve servislerin gruplanmasını ve bunların bölge faaliyet programlarının icrasına yardım etmesini derpiş eylemiştir. Bölge faaliyet programları, toprağın Amenajmanı ve genel olarak hükümetin Ekonomik politikası ile ilgili uygulama tedbirlerini inceleyip düzenlemek üzere yapılacak departmanlar arası konferansların bölge içindeki prefelerden hangisinin çağrısı ile toplanıp bu konferansa kimin başkanlık edeceği bakanlıklar arası bir talimat ile belirtilecektir. Ulusal Ekonomi genel müfettişliği bu konferansların hazırlıklarına katılacak, ekonomik karakter taşıyan iş ve problemlere kendi iş alanları ve ihtisasalar oranında iştirak edecek bakanlıklar özel delegasyonlarının başkan tarafından konferansa kabulü mümkün olacaktır.

Uygulama emirnamesi⁽²⁰⁾, 28 bölgesel idare için 21 program bölgesine a t çevreleri saptamaktadır. Bununla beraber emirname, bölgelere bir merkez göstermemiş ve koordinasyon ile görevli otoriteyi de açıklamamıştır. Yani bir bünye ve kuruluş reformundan ziyade bugünkü du-

¹⁸ J. O. du 6 De çember 1956, p. 11649.

¹⁹ Decret no. 59 — 171 du 7 janvier 1G59 (J. O. du 11 jan vier 1959, p. 761)

²⁰ Decret no. 60 — 516 du 2 juin 1960 (J. O. du 3 juin 1960, p. 5007)

edilmesi bahis konusudur. Muhakkak ki aynı program bölgesinde Meç ve Nansi'den, Nis ve Marsilya'dan birini öne geçirmek zordur. Bölgenin diğer merkezlerinin gösterilmemiş olması da belki bu yüzdendir.

Bölge alanını başsız bırakmak da mümkün olmadığından, bir genelgede (21) departman prefelerinden ve ulusal ekonomi genel müfettişlerinden kurulan» departmanlar arası konferans» m bölgenin idareci organı olduğu açıklanmıştır. Demek ki yüksek görevlilerden mürekkep bir kurul bahis konusudur. Başka memleketlerde bu kurul seçilmiş üyelerle toplanır.

Bu şartlar içinde bölge idaresi problemi yoluna konmuş değildir. Bakanlıkların bölgesi sınırları birbirine girmiş bir haldedir ve bundan başka, bazı bölgesel ünitelerin adına listede rastlanmamaktadır. Ayrıca bölge probleminin tekil çözüm şekli, bir çoğul çözüme feda edilmiştir.

Daha önce çıkmış olan bir emirname (22), özel ve resmi sektör temsilcilerinden kurulmuş bölge kalkınma derneklerini, Bankacılık teşkilâtım, karma ekonomi derneklerini yaratmış bulunuyordu. Böylece program bölgelerinin soyut kadrosuna madde unsuru da verilmiş demektir. Program bölgelerine bir taraftan krediler, bir taraftan da toprağın amenajman için ihtisas vasıtaları sağlamak suretiyle hükümet, idari merkezlessiz liğın (decentralisation) ciddi bir öncüsü olan ekonomik merkezlessiz lige yönelmiş bulunmaktadı. Bölgenin idari merkezleşmesi problemi, endüstrideki merkezleşmenin tahakkuku yolunda kaydedilen ilerlemeler oranında, skolastik karakterini kaybedecektir. İdari bölge, ekonomik kurumla an realitelerini dalma göz önünde tutmak zorundadır.

Bugün için bu yeni belgesel kurumlar igami (İ. G. A. M. E.) çerçevesinde var olmuşlardır. Bölge kalkınma dernekleri önemleri bakımından, program bölgelerine1 taşan bir niteliktedirler. Bunların sınır ve alanlarının igami çevresi yerine program bölgeleri gruplarını kapsayacak şekilde uzaması arzulanır. Çünkü agamiler her vakit program bölgeleri sınırlarıyla uyarlanmış bir durumda değildir.

III— GÖRÜNÜŞLER VE KIYASLAMALAR

Fransa'da bölge probleminin çözülemeyişi, ve bütün başka tereddütler, hep, departman bölümüne olan reel bağılıktan ve aynı zamanda Devlet bütünlüğüne zararlı olabilecek geniş arazi ünitelerinden mürekkep' 4

²¹ Circulaire du 20 juin 1960 (J. O. du 21 juin 1960, p. 5526 — 5527)

²² Decret no. 55 — 876 du 30 Jjuin 1955.

kuruluşlara karşı duyulan bilinçaltı atavik düşmanlıktan ileri geliyor. Bizim krallarımız yıllarca büyük derebeyleriyle savaştılar ve eski feodal devlet sınırlarını bozamadılarsa da bunları provens şekline sokup sonra da bir nevi mali bölge idaresi demek olan Generaliteler halinde ve nazırlar (intendant) eliyle idare ettiler. Fransız İhtilâli daha ileri gitti ve departmanları var ederek provens şuurlarını parçaladı. Artık Fransa'da genel yetkili bölge kuruluşları yoktur; 1946 ve 1958 tarihli Anayasalar belli bir toprak parçası ile ilgili kolektivitelerden yalnız komünleri, departmanları ve deniz — aşırı toprakları tanımıştır (23). Bölge anlamı, kurucu meclislerce, bir yana bırakılmış olduğundan artık onun esaslarını saptamak zordur.

62 kontluk, 83 kontluk - kent ve Londra kontluğu ile adı silinmiş derebeyliklerin andaçlarını yaşatan İngiltere de de durum böyledir. Yalnız burada eski sınırlar idare ünitesi olarak yaşıyorsa da prefeye benzer bir otorite bulunmamakta ve kontluk, Kral temsilcisi olan fakat mahalli idare konusunda hiçbir kudrete sahip bulunmayan bir Lord — lieutenant tarafından temsil edilmektedir. Bununla beraber şunu da kaydetmek uygun olur ki, bölgesel teşkilât konusunda ikinci dünya savaşı ve Labour — Party'nin iş başına gelişi, kuramların evrimini (evolution) çabuk aştırmıştır. On bir bölge yapılmış ve bunların merkezleri ne ayrışık bakanlıklara bağlı sosyal ve ekonomik karakterdeki servisler yerleştirilmiştir. 1947 tarihli National Health Service Act, her birinde ulusal hastane kurulları (Regional Hospital Boards) bulunan 16 bölge ihdas etmiştir. Buna muvazi olarak da Devletin genel servisleri, çok büyük bir ölçüde genişletilmiş ve bölgesel plân üzerine teşkilâtlandırılmıştır. Ayrışık elektrik istihsal teşebbüsleri işte bu suretle şimdi British Electricity Authority'nin himayesinde devlete aittir ve bu kurum 14 bölge bürosu açmıştır. Bundan şu sonuç çıkarılabilir ki donatım plânlarının tahakkuku ve yardım servislerinin düzeltilmesi hususlarının gerektirdiği teknik ve mali külfetler İngiltere de olduğu gibi Fransa'da da devletin mahalli işlere karışmasını ve daha geniş bir çerçevede içinde yeni çalışma esasları ihdas edilmesini kaçınılmaz bir zaruret haline koymaktadır. Ama koordinasyon sağlayacak bölgesel bir otorite yoktur. Böyle bir otoritenin ihdası bazen isteniyorsa da bu istem pek de kuvvetli bir sesle yapılmamakta olduğunu ve mahalli kolektivisteler geniş bir otonomi sağlayan bugünkü rejimin genel bir surette İngilizleri memnun bıraktığını söylemek mümkündür.

²³ X. 1946 tarihli Anayasa, bap X. madde 85
4. X. 1958 tarihli Anayasa, bap XI., madde 72

Bölge veya provens bünyesine sarp diğer dünya memleketleri üç gruba ayrılabilir. Birinci grupta provensler, daha büyük bir devlet tarafından hazmedilmiş eski otonom prensliklerdir. Hollanda ve Belçika bu kabildendir. İkinci grupta, aksine, bölge kuruluşu, yapma bir kuruluştur ki bunu, ya Birleşik Devletlerde olduğu gibi ülkenin genişliği ya da Sovyet Rusya'da olduğu gibi memleketin siyasal organizasyonu zaruri kılmıştır. En son, özellikle İtalya'nın da içinde olduğu, üçüncü devletler grubunda her iki kuruluş da aynı zamanda bulunmaktadır. Bazı provensler eski devlet, kontluk ve dukalıkları temsil ederken bazıları da yapma bir nitelikle görünmektedirler.

Önce, rejyonal alanların eski bağımsız prenslikleri hatırlattığı devletler grubunu ele alalım. İsviçre kantonlarında, eski otonom Devlet durumu halâ yaşamakta ve her kanton yasama ve yürütme yetkilerini muhafaza etmektedir. Daha, bölge şekline dönmemiştir ve mahallî hürriyetler konusunda çok kısıncık olan İsviçreli bu çeşitli idareleri birleştirmeye razı değildirler. Bununla beraber, bazı kantonlar, başlarında Fransız dili kantonlarında - prefe veya komiser, - Almanca konuşan kantonlarda - Regierungstatthalter bulunan district veya Bezir kelere bölünmüştür (Berne'de 30, Bale - Cambagne'de 4).

Hollanda'da, eski Republique des Provinces Unies unvanı, halen merkezleşmiş olan bu memleketin tarihi başlangıcını hatırlatmakta ve bugünkü 11 provens menşeyini, böylece 1814 ün yedili konfederasyonundan almış bulunmaktadır. Provenslerin arazi sınırları, Belçika'da olduğu gibi, 1795 te Fransız işgali sırasında yapıp 1810 da imparatorluğa katıldığında olduğu gibi bırakılan, eski departman sınırlarıdır. Yalnız Belçika'da, provenslerin adları, sınırlar aynı olmamakla beraber hala eski prenslikler hatırlatmaktadır. Belçika'da krallık hanedanı prenslerine verilen Liyej Prensi, Flândr Kontu, Brabau dükü gibi unvanlarda yine bu geçmişi akla getirmektedir.

Diğer bazı Devletlerde, bölge, tarihi bir gelenekten büsbütün yoksun olmamakla beraber, daha ziyade parçalanmış bir Devlet görünüşündedir; bir tabii toplum gibi değil, suni bir realite gibi görünmektedir. Bu merkezleştiği zihniyet 11 Lânderden mürekkep federal Almanya'nın durumunda görülür. 1871 de tahakkuk eden Alman birliğinden önce Prusya Devletinde mevcut kuruluşun tekrar canlanmasından ibaret olan ve Nazi rejimi tarafından da muhafaza edilen provens teşkilâtı 1945 te kaldırıldı. Temel Kanunun (La Loi fondamentale) 109 uncu maddesine göre geniş bir malî otonomiden faydalanan Lânder'ler yine bu kanun hüküm-

lerine göre çevre veya kazalar (district ou cerele) karşısına dikilmiş merkezileştirici bir organizmadır (24).

Orta şarkta rejyional idare bölümü yalnız iki Devlette vardır. Afgar. standa Vilâya, İranda Ostan. Bu Devletlerde de bu idari kuruluşun başlıca amacı, merkezi idarenin memleketin en uzak kısımlarına tesir yapmasını sağlamaktır. (25)

Komünist memleketlere gelince, bunlar mahalli kolektivistler geniş bir otonomi vermiş görünüyorlar. U. R. S. S. te 15 cumhuriyeten (26) sekizi revizyonlara ayrılmıştır ve bu revizyonlardan otonom diye sıfatlandırılan on tanesi bildiğimiz adi rejyonlardan daha geniş bir serbestliğe sahiptirler. Bu 131 rejyon, rejyon teşkilâtı bulunmayan diğer yedi cumhuriyet ve 18 otonom cumhuriyet kazalara ve şehir - kazalara (district, ville - district) ayrılmıştır.

Bu çeşit teşkilatlanmayan komünist devletlerin çoğunda rastlanır. Örneğin, 20. IX. 1954 tarihli Çin Anayasasının 53. maddesine göre Çin'de:

«1) Memleketin bütünü prenslere, otonom rejyonlara, merkez otoritesine bağlı şehirlere;

«2) Provensler ve otonom rejyonlar da, otonom agrandismanlara, kazalara (district), otonom kazalara ve şehirlere» ayrılmıştır.

Bugün için Çin'de 22 provens, 4 otonom rejyon ve doğrudan doğruya merkezin emrinde olan 3 belediye vardır. Bu provens ve rejyonlar da 25 otonom arondismana, 2033 kazaya, 50 otonom kazaya (district auto- nomme) ayrılır (27). 1949 da mahalli sistem altı büyük rejyon bölümünü derpiş etmiş, fakat bazı valilerin aşırı yetkiler takınmış olmaları yüzünden kötü bir deneme niteliğini aldığından bu teşkilât 1954 Haziranında kaldırılmıştır. U; R; S; S; te olduğu gibi mahalli kolektiviteler komünist partisinin sıkı kontrolü altında olmak şartıyla geniş yetkilere sahiptir'.

²⁴ Bakınız: Schirmachei, State and Local Public Administartion («Revue Internationale des Sciences Admintatives», no. 2 de 1959, p. 14).

²⁵ W. Hardy Wickwar, Note on local admistration Areas and local Government Units in the Middle East («Revue İnter. Sc. Admin. «no. 2 de 1958)

²⁶ Federe Carelo - Finnoise Cumhuriyetinin tekrar Carelie Otonom Cumhuriyeti haline gelmesinden sonra (temmuz 1956) federe cumhuriyetlerin sayısı on beşe inmiştir.

²⁷ Siu Kia — Pei, Le Reime local en Chine Communiste «Reue İnter. des Sciences Admintatives», no. 3 de 1958)

Şunu da kaydetmek faydasız değildir ki Alman Demokratik Cumhuriyetinde 1945 Haziranında, Rus Makamları tarafından, yerine 5 Lander kurulmak suretiyle kaldırılmış olan kaza (strict) teşkilâtı yine bu makamlarca adalet, demiryolu ve P. T. T. işleri için muhafaza edilmiş bulunuyordu. Böylece üst üste konmuş iki katlı b:ı mahallî bünye vardı. 1952 deki idare reformu sırasında Lander'ler kalktı ve yerine nitelik bakımından Fransız departmanlarına oldukça yakın olan 14 kaza (district) yeniden kuruldu.

Rejiyonal bünyeye malik bu iki grup memleket arasında bir üçüncü grup daha var ki ilk iki grubun usul ve görünüşlerini aynı zamanda yaşatmakta ve bu memleketlerde rejiyon - provenslerin yanında suni olarak kurulmuş rejiyonlar da bulunmaktadır.

Rejiyonalist eğilimin en çok gelişip kuvvetlendiği memleket İtalya'dır. 27. XII. 1947 tarihli Cumhuriyet Anayasasının 114. maddesi, Cumhuriyetin rejiyonlara, provenslere ve komünslere ayrıldığını beyan eder. Başlarında birer prefe bulunan provensler, uygulama bakımından, Fransız departmanlarının karşılığıdır. Fakat bugünkü rejimin asıl özelliği, Anayasanın 131. maddesinde derpiş edildiği üzere, bütün yarım adayı kaplayan 19 rejiyondur. Kurucu Meclis, ulusal birliği muhafaza etmek için, 31. XII. 1947 tarihli son oturumunda, önceleri kendilerine bir nevi otonomi verilmiş olan dört rejiyonun kesin statüsünü de, iç ve dış baskılara karşın, dağılmadan önce karar altına aldı. Burada, Sicilya, sardunya, Val d'oste ve Trentin Haute - Adige bahis konusudur. Geriye kalan 15 rejiyonun organları bugüne kadar teşkil edilmiş değildir; bunların işleyişini, çalışma düzenini belli edecek kanun kabul edememiştir.

İtalyan rejiyonu, belli toprak sınırları içinde kurulmuş, kendine özgü yaşama, yönetme kuvvetlerine, mali yetkilere sahip bir tüzel kişiliktir. Bunun müzakere ve karar organı seçimle gelen üyelerden mürekkep bir rejiyonal kurul (conseil regional) dur ki kendi aralarında bir encümen (junte) seçerler. Rejiyonal kulun yasama yetkisi, Devlet kanunlarıyla saptanmış genel ilkeler ve genel menfaatler sınırı içinde bulunan hususları kapsar. Bu rejimden, bazı yerlerde iktidarın tekrar komünistler eline geçmesi korkusu bir sonucu olarak, yalnız Dış merkezli rejiyonların faydalanmakta olmasını, bu otonomideki genişlikle izah etmek mümkündür.

Anayasının ve yeni yapılan bölgesel (regional) statülerin uygulanması sırasında birçok zorluklar ortaya çıkmış ve hele Sicilya'da özellikle mali meseleler üzerinde çıkan ciddi anlaşmazlıklar, Roma ve Sicilya hükümetlerini karşı karşıya getirmiştir. Yine Trentin Haute - Adige 'de al

manca konuşan çoğunluklar konusunda ve Val d'Aoste'da hidroelektrik enerjinin kullanılması ve kazınoların kuruluşu ve yaşaması ile ilgili hususlarda da üzücü durumlar görülmüştür. Bu şartlar içinde umumileştirilmiş bir rejyonalizmin kurulması pek de olacak bir iş gibi görünmüyor, henüz böyle bir olayın öncesinde değiliz. Buna karşılık, şimdye kadar kendilerine bir statü verilmiş olan bölgelerin olduğu gibi bırakılması da muhtemeldir. Her ne olursa olsun İtalyan denemesi meydana büyük bir ilgi hedefi olarak duruyor. Bunun yürüyüşünü dikkatle takip etmek çok yerinde olur.

SONUÇ

Otomatik sevk ve kumanda bilgisi (cybemetique) ve otomatik makineler (otomation) alanında görülen teknik ilerlemeler, İdarî bünyeleri uzun veya kısa vadeli bir gelecekte, bir devrime götürecektir. Esnaflık merhalesinden (stade artisanal) endüstri basamağına ve bunun ötesinde de uluslararası büyük işler merhalesine geçiş, mahallî idareleri er geç, bugünkü idare bünyelerini baştan aşağı değiştirecek kudret ve tabiattaki yeni elektronik araçları göz önünde tutmak zorunda bırakacaktır. I. B. M. ya da BULL koordinatörleri gibi elektrik ekipmanları, bir gün gelecek idari kontrolün gerekli araçlarından olacaktır. Bunlar bölge kademelerinde ve önemleri ölçüsüne göre de, ulusal ve uluslararası kademelerde kullanılacaktır.

Bu şartlar bizi, geleceği önceden görmeğe zorluyor, demek ki artık bugünkü idare taksimatı, yeni çalışma ve kontrol metotlarına uyarlanmak üzere bir gün dağılmaya mahkûmdur. Bölge artık bir çalışma sınırı teşkil edemeyecektir. Bu, çalışma araçlarının mekanikten elektroniğe geçişinden doğan lojik bir sonuçtur.

Üstelik Ortak Pazarın (Morche Commun) kurulmasıyla, altı üye Devlet yeni ekonomik bünyeyi düşünme durumuna girmişlerdir. Fransa'da bu zaruretin sevkiyle yapılacak yeni İdarî ve özellikle İktisadî organizasyonların, mahallî ekonomileri, Ortak Pazar çerçevesinde birleştirmek imkânlarını da sağlaması gerekiyor.

Paris'te 1959 Mayıs ayında toplanan Fransız dili ekonomistleri kongresine verdiği raporda, M. Lajugie, rejyonal politikanın iki amaca yönelmesi gerektiğini bildiriyordu: «Bir taraftan bölgeyi türdeş bir alan, yani, yapısındaki elemanlar birbirine mümkün olduğu kadar benzer ve Bu çeşitli elemanlar arasında sıkı ve devamlı münasebetler bulunur bir

Bütün; bir yandan da rejyonal ve supranashonal alanların karşılıklı bağlarını (interdependance) için gerekli hizmet ve servetlerin akışına yol vermek yeterliğinde bir kuvvetler alanı olarak kurmak.»

Bölgenin daha geniş bir bütüne entegrasyonu, bir yönden başlıca ekonomik faaliyet merkezleriyle çevrelerindeki bölgeler arasında, öte yandan da mahalli faaliyet programlarının sınırladığı Bölge ile daha geniş bütünlükler, uluslararası bütünlükler arasında sıkı bağlar kurulduğu takdirde mükemmel olur.

Şimdi, bu çeşitli ekonomi üniteleri arasında bir mübadele akımının kurulması gerektiği meydana çıkmaktadır; ondan sonra, içinde hâkim teşebbüslerin kurulup yerleştirileceği gelişme kutuplarının çevreye üstün bir etki yapacağı ve bu etkinin etrafa yayılıp dağılacağı muhakkaktır. Bu kutupların Ruhr'dan Akdeniz'e kadar Rhöne boyunca yerleşeceğini, Ortak Pazar'ın objektifinde daha şimdiden görmek mümkündür. Hizmet ve istihsal maddeleri mübadelesi, Bölgenin daha geniş bir üniteye katılmasını (integration) kolaylaştıracak ve anlaşmalar ve teşebbüsler arasındaki katılma ve kamaşmalar Devlet sınırları ötesinde de tahakkuk edecektir. Bu andan itibaren de rejyonal politikanın Milletten daha geniş bir kadro, Ortak Pazar kadrosu ile bütünlenip birleşmesi (integrer) gerekeceğini düşünmek mümkün olur. Böyle bir politika, sırf ulusal olan amaçlara sıkıca bağlanıp tutunsa bile, bazı sakıncalar arz etmekten hali değildir. Örneğin Kuzey ve Kuzey - doğu Fransa'nın endüstri ve madencilik bölgeleriyle Belçika, Lüksemburg, Hollanda'nın bir kısmı ve Ruhr havzası arasında sıkı bir karşılık bağılılığın (interdependance) gecikmeden kurulduğunu farz edelim; durum bizi ekonomik menfaatların ulusal uygulamaya ilâşerek bunun da politik dağılışı faktörü olabileceğini düşündürüyor.

Hayat seviyelerindeki, endüstri yapısındaki büyük benzerlik, insanların, sermayelerin ve istihsal maddelerinin sirkülasyonundaki serbestlik, ortak bir iç pazarı uluslararası rekabete karşı koruma hususundaki gereklik, tezahürlerini görmekte olduğumuz Avrupa dayanışması duygusunu kuvvetlendirecektir.

Coğrafi, tarihi ve iktisadi bir realiteyi karşılayan «Altılar Avrupası»⁽²⁸⁾, üstelik sirkülasyon mihverleri ve birbirini tamamlayan istihalleri bakımından birlikte yaşamak zorunda olan⁽²⁹⁾ üç kültür grubu-

²⁸ J. F. Gravier, Parts et d'Ėsert français, IX. fasıl, sayfa 301 ve sonrası.

²⁹ A. Marchal Systemes et Structures economiques. Sayfa 687.

nu, Fransız Dünyasını, Jermen Dünyasını ve İtalyan Dünyasını birleştirmektedir.

Avrupa enstit syonları, külfetlerin denkleştirilmesi, para, ekonomi ve maliye politikaların armonizasyonu uğrundaki abalan ile bu entegrasyonun kuvvetli bir ajanı olacaklar; az gelişmiş bölgelerin inkişafl ile ilgilenmek suretiyle de «yeniden yapılış ve kuruluş» politikasının tahakkukuna imkân vereceklerdir. Avrupa politikası ile rejijonal gelişme politikası arasındaki sıkı bağlılık böylece meydana çıkmaktadır.

FRANSA TEŞKİLATİESASİYE KANUNU
(MEVZUU PLANI)

Yazan: Namık SEZGİN

GİRİŞ

Kanunun mana ve ehemmiyeti, Referandume arzı, referandumun neticeleri.

KISIM: I

- a) Metnin hazırlanması
- b) Metnin getirdiği yeni esaslar.
- c) Parlamenter rejimlerdeki esas uzuvlar,
- d) Uzuvlar arasındaki karşılıklı münasebetler.

KISIM: II.

III. ve IV. cumhuriyet teşkilatı esasiyeler ana hatları.

A — III. cumhuriyet devri teşkilatı esasiye si

B — IV. cumhuriyet devri teşkilatı esasiye si.

- a) Cumhuriyet konseyi
- b) Cumhurbaşkanı
- c) Hükümet

KISIM: III.

A — V. Cumhuriyet teşkilatı esasiye kanunu

B — Yeni Fransız parlamento rejimi.

KISIM: IV.

Esas uzuvlara verilen salahiyetler ve kullanışları

A — Cumhurbaşkanlığı

- a) Normal zamanlardaki salahiyetler.
- b) İstisnai hallerdeki salahiyetler.

B — Hükümet ve Parlamento münasebetleri

- a) Kanunların tanzimi bakımından, hükümetle parlamento arasındaki iş birliği
- b) Hükümet faaliyeti bakımından iş birliği.
- c) Yeni teşkilatı esas iyenin hükümete, parlamento karşısında verdiği üstünlük

KISIM: V

Teşkilatı esasiyeyse bağlı organlar.

A — Ekonomik ve sosyal konsey

B — Teşkilatıesasiye konseyi.

C — Hâkimlik yüksek konseyi.

D — Yüksek adalet mahkemesi.

KISIM: VI.

Cmmunaute.

KISIM: VII

Fransız teşkilatı esasiye kanunu metni.

FRANSIZ TEŞKİLATİESASİYE KANUNU

GİRİŞ

Fransa'da 5 inci Cumhuriyetin başlangıcı demek olan yeni teşkil ati esasiye kanunu 28/EYLÜL/1958 de referandum arz edildiği zaman en iyimser görüşlü kimseler bile kanunun % 50 - 60 arasında bir tasvibe mazhar olacağı kanaatinde idiler. Filhakika 946 kanunu esasisi, mayısta reddinden sonra 13 Ekim/946 da ancak % 35 bir çoğunluk sağlayabilmişti. Umumiyetle Fransız efkâr umum iyesinin kanun sahasındaki yeniliklere tereddütle bakışı; seçimlerde daima dağınık bir kanaatin mevcudiyeti, aşırı sağ ve sol cereyanların hakiki demokrasiye matuf tedbirlere karşı daima cephe alışları ve nihayet her memlekette olduğu gibi; günlük itiyatlarını en mühim anlarda bile değiştirmemek prensibiyle seçim sandıkları gitmekten istiğna gösterenlerin mevcudiyetleri nazara alınarak hesaplar yapılıyor, en basit Ur cem ameliesiyle yukarıdaki yüzde nispeti bulunarak bunu adeta bir kehanet gibi değil de bir istatistik neticesi imiş gibi, tahminler ötesi bir kanaat yürütülüyordu. Filhakika Fransa gibi parti teşkilatları muntazam kayıtlara istinat eden bir memlekette referanduma arz olunan bir mevzuun taşıdığı renge göre hangi parti mensuplarınca ne miktar bir tasvibe mazhar olacağı ve hangi partilerin itirazına uğrayacağı ve şimdiye kadar yapılan bu kabil yoklamalardaki istinkâf vasatilerde ilâve olunarak hakikate yakın bir rakam bulmak pek güç sayılmamalıdır. Ancak bu defa referandum arz olunan yeni teşkilatı esasiye kanunun taşıdığı birçok yenilikler itibariyle geniş bir alaka göreceği de nazardan kaçmamakta ve referandum takaddüm eden günlerdeki umumi arzu ve heyecan karşılıklı propagandalar, lehte ve aleyhte yapılan nümâyişler, yaklaşmakta olan günlerin pekte 946 mayışma benzemediğini evvelden göstermekte idi. Fransız halk efkârının bu defa bu mevzua büyük bir alâka göstermesinin sebebi ne idi? Reye arz edilen mevzu; mütehasıs elemanlar tarafından itina ile hazırlanmış bir kanun metninin kabul veya reddi değil mi idi? Halk bu kanunun hazırlanmasındaki bütün safhalara Basın vasıtasıyla aşına bulunmakta, komisyonlardan hükümetten ve teşkilatı esasiye icra konseyinden geçen metinlerin her safhasını radyolar, gazeteler ve televizyonlardan takip ediyor ve önüne gelen mevzuun en ince teferruatına kadar bilgi sahibi bulunuyordu. Binaenaleyh bu mevzuun bu kadar derin bir tepki yaratmaması icap ederdi. Şuurlu bir anlayışla muhakeme ve tetkik edip ret veya ka-

bulle son sözü söyleyerek, meseleyi kestirip atmalı idi. Hâlbuki vaziyet hiçte görüldüğü gibi değildir.

28/Eylül/1958 referandumu Fransa için yalnız yeni bir teşkilatı esasiye kanunu hazırlanması değil uzun zamandan beri devam edegelen bir huzursuzluğun sebep ve çarelerinin aranması, yıkılmakta bulunan imparatorluğun yeni esaslara göre tanzimi, beynelmilel prestijin kurtarılması, ikinci dünya harbinin yarattığı birçok dâhili ve harici müşküllerin ve hoşnutsuzlukların giderilmesi gibi bir takım hayati ve mühim meselelere taalluk ediyordu.

Hazırlanan bu yeni teşkilatı esasiye kanunu işte bu zihniyetin mahsulü bulunuyor, Fransa'yı içinde bulunduğu buhrandan kurtarabilecek tek çare olarak telâkki olmuyordu. Nihayet, asıl olan mesele yepyeni bir zihniyetle kurulacak bu devletin şevki idaresi, hazırlanan kanunun bu anlayışla tatbiki ve tatbik edecek otoritelerin kemlerden daha doğrusu kimden ibaret olduğunun Fransız halkınca evelden bilinmesi idi.

İşte biz Fransız teşkilatı esasiye kanununu hukuki bir sistem olarak tetkik ve teşebbüse başlamadan, bu kanunun taşıdığı mana ve hususiyeti belirtmek ve bu kanunun hukuki cephesinden ziyade politik bir vasfının olduğunu bildirmek mecburiyetindeyiz. Kanaatimizce Fransız yeni teşkilatı esasiye kanunu hukuki anlamdan çok politik bir gözle tetkik olunmalı ve bu yönden bu kanunun tesisi mayalandırılmalıdır. Bizim nazarımıza çarpan bu husus referandum takaddüm eden günlerde Fransız halk efkârını geniş surette ilgilendiren bir mevzu olup bu vakaya verilmek istenen mana ve alâkayı izah eder.

Kanun metinlerinin ruhsuz ve hissiz bulunduğu bunlara veçhe ve hayat vermenin ancak tatbikatla mümkün olacağı her kesin malumdur. Devlet mekanizmasının esasını teşkil eden uzuvların kuruluşu ve işlemeyişleri evelden şu veya bu zihniyet şeklinde tespit ve hazırlanabilir. Asil olan şey bunların hangi zihniyetle ve ne iktidarla çalıştırılabileceğidir. Bir zamana ve mekâna, örf ve ananeye göre değişebileceği gibi tek bir şahıs iradesine göre de değişebilir. Eğer bu şahıs bu iradeyi kullanmaktaki imkânları daha önceden metinlerin tanzimi sırasında hazırlamış bulunuyorsa ve eğer bu şahıs bu iradeyi kullanmak için lâzım olan iktidarı kedi kudret ve maharetine ilâveten kanun metinlerinden de temin edebiliyorsa bu takdirde bir müşahedeye düşen vazife bu imkânların nelerden ibaret olduğunu bitaraf bir gözle tetkik etmesinin kas ve neticeleri hakkında da şahsi kanaat ve hüküm yürütmeden; zamanın geçmesini bellemeyi tavsiye etmekten ibaret kalır. En yakın alakalı müşahedece olan Fransız hakkında bu referanduma gösterdiği ala-

kanın manası işte buradadır. Filhakika, Fransız hal Efkan reye vaz olunan meselenin basit bir formalite değil, bu kanunu yepyeni bir zihniyetle tatbik ederek Fransa'yı içinde bulunduğu çıkmazdan kurtaracağına itimat ve iman beslediği bir şahsın prestis mevzu bahis olduğunu biliyordu.

General de Gaulle ikinci cihan harbini takip eden günlerde, Fransa'nın en ümitsiz anlarında meydana çıkarak cesaret ve azimle mücadeleye devam eden ve Fransız milli mukavemet hareketinin doğmasına amil olan müstesna kabiliyeti haiz bir devlet ve teşkilat adamıdır. Filhakika inhidam ve işgal günlerinin acı hatrasını yaşayan Fransa; o tarihlerde kâh Şimal Af likasından kâh Londra'dan gelen bir çağın taşıdığı manayı pek ala biliyorlar; geniş ben kitle halinde bu sesin rakamdan koşmakta tereddüt göstermiyorlardı. Nihayet Fransa General de Gaulle 'ün önderliği altında milli kurtuluşunu ikmal ettikten sonra; bu şahsi milli bir kahraman olarak kabul etmesi ve onu hiç bir zaman unutmamıştır. İşte bu gün, yani gene Fransa'nın en müşkül zamanında gene onu iş başına çağırıyordu.

İkinci cihan harbi sonrasının bütün dünyada yara ettiği kararsız durum, bilhassa harici ve dâhili meselelerde Fransa da çok derin inikâslar yapmakta idi. IV uncu cumhuriyet idaresi istenilen huzur ve sükûna tesisten uzak bulunuyor, bilhassa harp sonrası karışık meselelerini hal etmekten aciz kalıyordu. Bir taraftan harbin sebep olduğu musibetlerin def edilmesi, artan nüfus ve hayat seviyesine uygun memlekette bir kalkınma programının tatbiki, mali istikrarın temini, beynelmilel münasebetlerde sürüp giden kararsızlık karşısında azimli bir politika yürütülebilmesi, Afrika ve deniz aşırı müstemlekeleriyle münasebetlerinin gittikçe nazik bir safhaya girmesi, Hindisini harbl', Tunus Fas ve Cezayir'in durumu dolayısıyla Fransa'nın katlanmak mecburiyetinde kaldığı mali ve ferdi yükler, Fransa'yı, içinden çıkılmaz bir duruma sürükleyip duruyordu. Bütün bunlara tedbir alması icap eden bir hükümet otoritesinin mevcut bulunmayışı keşmekeşliği her gün biraz daha arttırıyor ve Fransa içinde bulunduğu bu girdaptan çıkma çarelerini arayacağı yerde; meclis koridor ve kulislerinde hükümet kurabilmek için türlü kombinezonlar aramakla meşgul bulunuyordu. Nihayet Mayıs 958 deki hadiseler: bardağı taşıran son damlalar oldu. Cezayir kurtuluş komitesinin merkezi hükümet otoritesini ret edişi, 25 Mayısta Korsikarımda bu harekete iştiraki ile IV. uncu cumhuriyetin 23 uncu hükümeti olan Plini Lin'in düşmesini ve bu tarihten itibaren de General de Gaulle 'un ise başına çağrılmasını zarurî kıldı.

1 Haziran 958 de hükümeti kurarak tekrar iş başına gelen General de Gaulle ‘un bütün bu müşkülli ve engelleri bertaraf etmesi için yepyeni bir zihniyet ve metotla hareket etmesi tabii idi. İşte bu maksatla alman fevkalade salahiyetler ve bundan sonra devleti yepyeni esaslara göre kurmak için hazırlanan teşkilatı esasiye kanunu ile başlamış bulunuyordu.

Yeni teşkilatı esasiye kanunu 28 Eylülde referandum arz edildiği zaman haiz olduğu mana ve ehemmiyet yukarıda belirtildiği gibi yalnız bir idare ve yepyeni bir iktidar ve şahsiyet değişikliği addolunarak Fransa halk efkârını yakından alakadar ediyor ve bunun için de referandum neticesi her türlü tahminleri aşarak % 80.4 bir çoğunluğa mazhar oluyordu. (X)

K I S I S M : I

A) Metnin hazırlanması

Normal hukukî tekâmül yanında Fransa’nın tabi bulunduğu hususî şartlara uygun bir tarzda bir kanun metninin hazırlanması çok sıkı bir dikkat ve ihtimamı icap ettirmekte idi. Filhakika Fransa 1875 den beri teşkilâtı esasiye hukuku bakımından birçok istihaleler geçirmiş bulunmaktadır. Hâlbuki klasik parlamento rejimlerinde mesele gayet basit ve devlet çarkını teşkil eden uzuvların vazife ve mesuliyetleri aşağı yukarı evvelden tespit edilmiş gibidir. Bu prensipler Montesquieu den beri değişmemiş, ancak zamanla bazı zaruri yer değiştirmelerine tabi olmuştur. Milli iradenin ne tarzda temsil edileceği, İcra kuvveti ile teşrii kuvvet arasındaki muvazene meseleleri, icra salahiyetinin dinamizmi yanında milli iradenin üstünlük ve kontrol selâhiyeti, ferdi hak ve hürriyetlerin teminat altına alınışı, müstakil bir adalet sistemi gibi prensipler; klasik demokrasi prensipleri olup evvelden malum bulunan şeylerdir. Bütün mesele bunları kendi hususiyetlerine göre ayarlayıp, zamanın şartlarına uygun bir tarzda ahenkli çalışmalarını teminden ibarettir. Ancak teşkilatı esasıyenin bir ana dava ve bünye kanunu bulunması itibariyle diğer kanunlar gibi sık sık değişikliğe uğra-

(X) Referandum un neticeleri:

İştirak edenler	: 45.840,642
İştirak edenler	: 36.893,929
Leyhte oy kullananlar:	31,066,502
Aleyhte oy kullananlar:	5,419,749

mıyacağından; bütün bu meseleler ayarlanırken uzun bir müddet tatbik olunacağı ve en ufak tereddüttün geniş akisler yapabileceği düşünülerek dikkatle hareket edilmesi lazımdı. Yeni bir teşkilatı esasıye kanunu hazırlamakla Fransa: bünye değişikliğini kendi ihtiyaç ve şartlarına göre ayarlamak mecburiyetinde olduğundan; bu esasları kurarken bir taraftan klasik metotlardan istifade etmesi; diğer taraftan uzun zamandan beri mustarip bulunduğu meselelerin sebeplerini arayarak bunların tekrarını önleyecek işbirliği ittihaz etmesi tabii idi. Binaenaleyh yapılacak iş eski müesseseleri yeni baştan gözden gecikmek ve bunları maksada uygun bir hale ifrağ etmektir. Bunlarda: 1 - Cumhurbaşkanlığı, 2 - Hükümet, 3 - Parlamento, 4 – Teşkilatesasıye konseyi, 5 - Communautédir. Bunlardan ilk üçü her devlet teşkilâtında olduğu gibi Fransız esas teşkilatında da ana müesseseler olması itibariyle muhafaza edilmekte; ancak vazife ve salahiyetleri bakımından ehemmiyet 1; değişikliklere uğramaktadır. Teşkilatı esasıye konseyi (Conseil constitutionnel) ile Communauté de hem yeni bir tabir ve hem de yeni birer müessese olarak kanuna ilâve edilmiş olmaktadır.

Yeni metnin hazırlanması vazifesini hükümet bizzat deruhte etmiş idi. Vekiller arası hususi bir komisyon bir taraftan metnin hazırlanmasıyla meşgul bulunuyor; diğer taraftan da 15 Temmuzdan itibaren basın vasıtasıyla halk efkârını çalışmaların tekâmülünden haberdar ediyordu. Bu maksatla kurulan hususi komite (Le comite consultatif constitutionnel) ilk defa olarak eski Fransız başvekillerinden Paul Reynaud nun başkanlığı altında toplanarak; yeni metni tetkik ve bu husustaki düşüncelerini bir taraftan gene basın vasıtasıyla halk efkârına bildirirken diğer taraftan da bir kanaat fezlekesiyle vekiller heyeti başkanına takdim etti. Bu komite tarafından da incelenmiş bulunan ilk proje normal tetkiklerden geçirildikten ve hükümetin teknik müşavirlerindeki mütalaası alındıktan sonra Devlet şûrasın mütalaasına arz olundu. Nihayet 4/Eylül/918 de cumhuriyet meydanından halka ilân ve 5/Eylül/958 de resmi gazete ile neşir edildi. Kanunun hazırlanması sırasında; her safhasında Fransız efkâr umumiyesin basın vasıtasıyla malûmat sahibi olduğu gibi kanun metni neşir ve ilân edildikten sonrada referandum arz edilirken; her seçmene gönderilen seçim karlarına ayrı bir nüshasının da ilave edilmesi ihmal olunmamıştı. Bu müşahede bile yeni hazırlanan kanunun halk efkârındaki mana ve ehemmiyeti tebarüz ettirmeğe kâfidir.

B) Metnin getirdiği yeni esaslar.

Fransız teşkilatı esasıye kanunu ihtiva ettiği ruh ve vasıf itibariyle diğer garp demokrasilerinden farklı bir sistem olmayıp tamamen klasik

Parlamento esasi üzerine kurulmuştur. Yani esas itibariyle muhafaza olunan prensipler: Devlet şeklinin demokratik bir cumhuriyet oluşu, hâkimiyetin millete ait bulunuşu, milli iradenin umumi reylerle (Suffrage unversel) ile musavaat ve gizlilik kaidesine göre cereyan edeceği, parlamentonun iki meclisten teşekkül edeceği gibi ana prensiplerdir. Bunun yanında bu defa olduğu gibi teşkilatı esas iyenin ancak referandumla kabul ve tashih olunacağı esaslı bir yenilik teşkil eder. Filhakika demokrasinin vatandaş düşüncesine verdiği geniş anlayıştan hareket ederek; referandumu, devletin hayat ve istikbali üzerinde en son sözü söyleyen bir müessese olarak kabul etmek, mantki bir icap olduğu kadar; demokratik bir prensip meselesidir.

Bunun yanında cumhurbaşkanına verilen salahiyetlerin ehemmiyetli surete' arttırılması, parlamentoya ait bulunan salahiyetlerin geniş miqyasta daraltılması, İstikrarlı bir hükümet kurmak endişesiyle parlamento usullerinde yapılan değişiklikler; pekte kolay kolay demokratik sistem ve anlayışlarla kabili telif prensipler olarak mütalaasına imkân görülmemektedir.

Şimdiye kadar devletin başkanlığı vazifesinde bulunan cumhurbaşkanları bu mevkii devletin hükümranlığı kudret ve kuvvetini sembolize etmek üzere işgal ederler, daha doğrusu hüküm ve saltanat sürerler ve fakat hüküm etmezlerdi. (Hüküm sürüp, hüküm etmemek) devlet başkanlarına tevcih olunan mevkii'n demokrasi Yasanında vecize haline gelmiş bir ifadesidir. Cumhur başkam işgal ettiği mevki itibariyle hüküm ve itihaz görmeğe layık bir şahsiyettir. Herkes tarafından sevilir ve sayılır Ecnebi elçileri kabul eder, harice gidecek elçilere itimat mektupları verir, milli ve resmi davet ve ziyafetlere iştirak ve merasimlere başkanlık eder. Hülâsa itibariyle devlet nüfuz ve itibarının şahsi temsilcisi mahiyetindedir. Fakat diğer taraftan hükümet icraatında rolü yoktur. Kanuni mesuliyetsizliği prensibinden hareket edildiği için ona verilen vazife fiili olmaktan ziyade itibardır.

Hâlbuki yeni teşkilatı esasiye kanunu devlet başkanına, bu klasik sistemin kriterlerini çok aşan fiili bir vazife atıf etmektedir.

Cumhurbaşkanı teşkilat' esasiye kanununun hamisi, bu kanuna umumi hürmet ve itibarın temini nezaretçisidir. Milli istiklali, toprak bütünlüğünü muahede ve anlaşmalara riyeti garanti eder. Başvekili bizzat tavrı eder, kabine toplantılarına başkanlık eder. İsteddiği ahvalde referandum? Müracaat edebileceği gibi millet meclisini resen feshe etmek salahiyetine de sahiptir. Ordunun şefi ve milli müdafaa konseyinin başkanıdır. Askeri ve sivil birçok memurların tayini salahiyetleri cümlesinden-

dir. Ve bütün bunlara ilaveten bazı şartlar altında teşkilatı esasıye kanununun 16 inci maddesine göre: devletin emniyeti ve huzuru tehlikeye girdiği fonda cumhurbaşkanı halin icap ettirdiği bütün tedbirleri bizzat alarak tek başına şevki idare edebilmek sıfat ve salahiyetini haizdir.

Cumhurbaşkanının bu geniş vazife ve salahiyetleri yanında teşkilatı esas iyenin hükümete ayırdığı rol o nispette daraltılıp azaltılmıştır. Şevki idarenin tek hâkim ve mesulü vazifesinde bulunan hükümete ait çok vazifelerin cumhurbaşkanına tevdi edilmiş olması veya onu iştiraki ve başkanlığı şartıyla ifa olunabilmesi; hükümet vazife ve salahiyetlerinin tehdit edilmesine bir kıstas olabileceği gibi, teşkilatı esasıye kanununun bizzat hükümet için tefrik ettiği maddelerinde azaltılmış olması ayrı bir delil ad olmaya değer.

Parlamentoya gelince: 1958 teşkilatı esasıyesin de: Milletın hakiki temsilesin olan bu müessesenin vazife selâhiyet ve devamlılık bakımlarından esaslı değişikliği okradığını görmekteyiz. Mamafih parlamento gene iki meclisten mürekkeptir. Fakat bu meclislerden senatonun yeniden canlandırılması için yapılan gayretler diğer meclisin yani millet meclisinin aleyhine inkişaf etmiş ve dolayısıyla eski ehemmiyet ve nüfuzunun kaybına karşı mesuliyeti prensibi muhafaza edilmiş ise de diğer taraftan ruznamesini bile tayine selâhiyeti refedilmiştir. Eskiler esasaysa konseyinin ihdası, kanunların meclis üstünde bir tetkik ve murakabeye tabi tutulması, parlamento salahiyetlerinin tahdidi mahiyetindedir. Diğer taraftan mebusların evvelce haiz oldukları geniş serbesti bir takım hükümlerle daraltılmıştır. Mesela: Mebusların millet meclisi içtimalarına devam mecburiyetleri, reylerini bizzat kullanmaları öteden beri örf ve adet hükmüne gelmiş olan bazı prensiplerin kaldırılması suretiyle imtiyazlarının azaltılması mahiyetinde telakki olunabilir.

Bütün bu müşahedeler neticesinde elde edilen netice: Bu kanunun parlamenter rejimin ana esaslarını kabul ve muhafaza ederek faaliyet ve salahiyetleri bakımından esaslı değişiklikler yaptıdır. Binaenaleyh bu tetkike girmeden evvel bu zarureti doğuran sebep ve amillerle, bu müesseselerin esas teşkilat hukuku bakımından umumi bir analizini yapmak mecburiyetindedir.

C) Parlamenter rejimlerdeki esaslı unsunlar

Temsili rejimlerin şekilleri fevkalâde muhtelif ve değişiktir. Bu rejimlerin tatbik şekil ve şartlarına ve onu tatbik eden devletlerin hususi bünyesine göre değişir. Bu nokta üzerinde müşterek olan prensip: üç

esası unsurun mevcudiyeti ve bu unsurlar arasındaki muvazene meselesidir. Bu nokta nazardan bu rejimi; I - Parlamento rejimi, 2 başkanlık rejimi diye ikiye ayırmak mümkündür. Mesela bugünkü Fransa rejimine; başkanlık sıfat ve salahiyetlerinin arttırılması ile başkanlık rejimi denilirse; bundan evvelki IV uncu cumhuriyet rejimine de pek ala parlamento rejimi diyebiliriz. Esasen Fransa teşkilâtı esasiye kanunu geçirdiği istihaleler bakımından 1875 den beri münavebe ile bu iki sistem arasında değişmiş durmuştur.

Parlamento rejimlerinde esas kaide: Parlamento, hükümet ve devlet başkanı arasında mütevazın bir muvazene kurma esasına dayanır. Öyle ki, içlerinden hiçbiri bir bütün olarak iktidarı elde tutamayacak ve dolayısıyla nüfuz su istimalinde bulunamayacaktır. Ancak bu üç unsuru ehemmiyet sırasına göre sıralamak icap ettiği takdirde birinci olarak milli iradenin tek temsilcisi olan parlamento, saniyen; bu parlamento mesuliyet ve kontrolü altında iş gören icra organı olan hükümet ve nihayet devlet başkanı gelir. Parlamento rejiminin başkanlı rejimine karşı bir aksülamel rejimi olduğunu ve bununla iktidarı elde bulunduran başkanlığın evvelce haiz olduğu selametlerinin daraltılması istendiği unutulmamalıdır. Yani, birinden diğerine geçerken evvelce birine ait bulunan iktidar (Başkanlık vazife ve salahiyetleri) tehdit edilerek; diğer iki organ arasında taksim edilmiştir. Bu rejimdeki unsurların vazife ve salahiyetlerle karşılıklı münasebetlerine gelince:

1. —) Devlet başkanı: Klâsik telâkkiye göre ister irsen gelen bir hükümdar ve isterse intihap sureti ile getirilmiş bir cumhurbaşkanı olsun; gayri mesul ve gayri faaldir. Çok eskiden beri mevcut bir ananeye göre: Kral, yeryüzünde Allah'ın temsilcisi olup beşeri kontrol ve mesuliyetten azadedir. Haiz olduğu bu serbesti ve temsil ettiği bu uhrevi vazife dolayısıyla; O, fenalık yapmayan bir insandır. O, yeryüzündeki insanlardan kendi tebaasına hulus ve şefkatle muamele eder. O devletin uhrevi ve cismani sembolüdür. Günlük politika endişelerinden uzaktır. Binaenaleyh tahtında hüküm ve saltanat sürer ve fakat hüküm ve saltanata karışmaz. Bu şeklin en güzel misalini bu gün İngiltere teşmil etmektedir. Mamafih bu mesuliyetsizlik her zaman ona yalnız hürmet ve itibarın bir neticesi olarak verilmiş değil, bazen de demokratik rejimlerde tesadüf olduğu gibi parlamento ve hükümet üstünlüğünün tesisi arzu olunan ahvalde (kral fenalık yapmaz), (kral Allah ın yeryüzündeki temsilcisidir) vecizeleri, onu salahiyetlerinden tecrit için bir kalkan olarak kullanılmıştır. Buna misal olarak gene İngiltere'yi gösterebiliriz. Filhakika, 1714 de İngiltere tahtına gelen Hanovre sülalesinin ilk hükümdarlarının İngiliz örf ve adetlerine karşı lakaydi ve bilgisizlikleri ve hatta in

giliz lisanına bile bigâne oluşları, şahsi kaprisleri ve hatta sağlık durumları fiilen ve liyakatle icrayı saltanat etmelerine mani teşkil ettiğinden onları sembolize edip tahtın ve imparatorluğun bakası olarak göstermek, hakiki ve fiili idareyi parlamentoya ve başvekilile devir etmek için aynı sehhar vecizeler kullanılmış idi.

Veraset suretiyle olmayıp intihapla bu mevkie gelen cumhur başkan 1 arına ise bu vecizeler aynı maksatla nezaket ve mülayemetle istimal olunur, Parlamenter rejimde cumhurbaşkanı devlet tamamiyetinin ve deva millîğinin sembolik bir şahsiyettir. Ve denildiği gibi merasimlere başkanlık eder, ecnebi elçileri diplomatik merasimlerle kabul eder; kendi elçilerinin itimat mektuplarını verir, bütün şerefli işlerin hamisi, kurucusu ve başkanıdır. Politik sahadaki rolüne gelince: Mesul bulunmadığı için, iktidar ve salahiyetidir sahip değildir. Esas prensip bu olmakla beraber, bu sahadaki rolün bazen şahsi nüfuz ve itibarına ve parlamento ile hükümetin kendisine karşı takındığı tavra göre değişebileceğini hatırdan çıkarmamak icap eder. Filhakika, cumhurbaşkanı seçimi parlamenter rejimlerde ehemmiyetli rolle oynar. Parlamento tarafından veya mahdud bir kitle tarafından intihap olunan cumhur başkam daima parlamentonun minnet ve nüfuzu altında bulunan ve hatta o müessesenin temsil ettiği tekniklere tabi olan tali ehemmiyeti haiz bir şahsiye olur. Hâlbuki geniş bir seçmen bütçesi tarafından seçilen Cumhurbaşkanı temsili ve Milli bir bütünlüğün sembolü olup o iktidara lâyük bir kimse ve dolayısıyla nüfus ve iktidar sahibi bir şahsiyet bulunur. Bazı ahvalde bu şahsiyetin bütün mesuliyet ve iktidarsızlığa rağmen haiz olduğu temsili kudret itibariyle, hükümet ve hatta parlamento üzerinde nüfuz sahibi bulunması da mümkün olan hâdiselerdendir.

Ve nihayet bu sistemde, cumhurbaşkanı müştekilin karar ısrar etmek hakkından mahrum bulunduğundan, kararlarının parlamento karşısında mesuliyeti bulunan başvekil tarafından imza edilmesi lazım gelir. Hatta bu husustaki klâsik telakki olur ki: Cumhurbaşkanı başvekil tarafından kendisine yapılacak bütün teklifleri kabul etmek mecburiyetindedir. Esasen buna; kendisinin mesul bulunmayışı, kararlarında başvekilin imzası bulunması gibi hususlar sebep teşkil etmektedir. Hulasa itibariyle denilebilirdi, cumhurbaşkanı teşkilatı esasıye ile kendisine verilmiş mahdud salahiyetleri bile ancak başvekilin mesuliyet ve nezareti altında ve yine onun arzu ve iradesine uygun bir tarzda istimal edebilir. Bütün bu mesuliyetsizlik ve salahiyetsizle rağmen hikmeti vücudu ise yukarıda belirtildiği gibi: Devlet hükümranlığını sembolize etmesi ve günlük politika münakaşaları üstünde kalıp millet nazarında bitaraf bir şef ve hakem rolü oyalamamdadır.

2 —) Parlamento: Hattı zatında parlamento denilince, birisi halk tarafından mahdud bir müddet için seçilmiş temsilcilerden mürekkep bir meclis, diğeri ya veraset tarikiyle gelmiş veya hükümdar tarafından nasp ve tayin suretiyle gelmiş şahıslardan mürekkep aristokratik bir ayan meclisi akla gelir. Monarşi idarelerde bu ikinci meclisin kaydı hayat suretiyle olması ve asilzadelerden mürekkep bulunması esastır. Parlamento sistemi tatbik olunan cumhuriyetlerde, esas olan halk idaresi olduğuna ve devlet şefi makamını işgal eden şahsın cumhurbaşkanı bulunmasına göre bir aristokrat meclisin kurulmasına maddeten imkân bulunmadığından; bu meclisin teşekkülü hususi şartlara tabi tutularak diğerinden ayırıt edilmesi sağlanmıştır. Filhakika demokratik sistemler umumiyetle uzun vadeli vekâletlerden iltihap ederler, hele kaydı hayat şartlı vekâletler onlar için mevzuu bahis bile değildir, nisbi olarak uzatılması veya azalarının daha yaşlı kimselerden tek küp etmesini sağlayacak kayıtların konmasıyla sağlanır. Mesela Fransa'da millet meclisi için asgari yaş 23, senato için 35 olarak tespit olunmuştur. Vekâlet vazifesini inde devam müddeti; millet meclisinde 4 sene ve senatoda 9 senedir. Daha tecrübeli ve yaşlı kimselerden mürekkep bir meclisin ihdası ile daha ağırbaşlı bir politika güdülmesi, müfrit cereyanlardan sakınılması ve bu suretle arzu olunan muvazenenin kurulması temin edilmek istenilmiştir. Politika sahasında senatonun müessiriyetini temin içinde umumiyetle millet meclisine verilen salahiyetlere uygun salahiyetler tanınmıştır. Politika hayatında parlamentonun oynadığı rolü ve her birinin vazife ve salahiyetlerini ileride tetkik edeceğiz.

3. —) Hükümet: demokratik rejimlerde, devlet politikasını yürüten, milli iradeye yani parlamentoya karşı mesul mevkiye bulunan yalnız hükümettir. Devlet şefinin mesuliyetsizliği dolayısıyla politika sahasındaki salahiyetsizleri ve onun yalnız sembolik bir makamda bulunuşu hükümetin bütün inisiyatifi elde bulundurmasını sağlar. Nezaret ve murakabe vazifesinde tabiatıyla parlamentoya ve daha çok millet meclisine aittir. Ancak hükümetin her zaman kendi iradesiyle ve kendi isteğine göre bir politika yürütebilmesinin mümkün bulunduğunu kabul etmek biraz güçtür. Bilhassa politik tevazuu bakımından birçok partileri ve dolayısıyla birçok görüşleri ihtiva eden bir mecliste hükümetin muayyen ve belirli bir programı yürütebilmesine maddeten imkân yoktur. Esas olan şey iktidar tam bir salahiyetle elde bulundurmaktır. Mesela İngiltere gibi siyasi görüşleri fazla dağılmamış bir memlekette: hükümet, ekseriya çoğunluk partisinin kabinesi olması ve başvekil bulunan şahsın bu partinin lideri bulunması itibarıyla burada hükümeti muayyen bir programı ve bir hedefe mürtecili bir pot tıkası olması imkân dâhilindedir. Hal-

buki Fransa gibi meclisi birçok siyasi görüşler ihtiva eden bir memlekette Hükümet; ancak aynı görüşleri aşağı yukarı bir araya toplayan birçok partilerin iştirakiyle kurulmuş bir koalisyon kabinesi olacağına göre, programınındı yalnız bu koalisyonun dayandığı siyasi görüşü aksettirmesi daha açık bir tabirle, belli ve muayyen bir maksattan ziyade bir uyuşma, muvakkat ve geçici bir formül olması icap eder. Aynı şartlar hükümet şefi içinde mevzuu bahistir. Geniş bir koalisyon dayanan bir hükümet şefi şu veya bu partinin hâkim ve kudretli bir şahsiyeti değil ekseriya koalisyonla iştirak eden bütün partilerin üzerinde uyuşabilecekleri tali ehemmiyeti haiz bir kimse olur. Böyle bir hükümet ve böyle bir hükümet şefinden de tesirli bir politika beklenemez tabii. Bütün demokratik sistemlerde en ziyade üzerinde durulması icap eden ve halli en müşkül olan mesele işte budur. Bu mesele bir koalisyonun tahakkuku imkânı olduğu zaman bile bu kabil müşkülleri ortaya çıkarır, buna böyle bir iştirakin güç bulunduğu, memleketin içimde bulunduğu buhranlı devrelerde görüş ayrılıklarının daha da artacağı ilave edilirse, gerek hükümet kurmak ve gerekse tesirli bir faaliyet göstermek bakımından karşılaşılabilecek engellerin ne kadar büyük olacağını tahmin etmek her halde güç olması gerekir. İşte Fransa Teşkilâtı Esasiesi bakımından esaslı bir değişikliğe zarureti his ettiği zaman evvel Ener'e de hal etmesi icap ettiği durumun bu olduğunu biliyordu. IV. cumhuriyetin mustarip olduğu davalardan en büyüğü bu idi. V: cumhuriyet devrinde bu durumun tekrarına mani olunacak tedbirler aranmıştır.

D) Uzuvlar arasındaki karşılıklı münasebetler.

Üç esaslı unsur arasındaki münasebet ve işbirliğine dayanan demokratik rejimlerde umumi politika devlet şefinin bilfiil vazifeden uzaklaştın imasıyla hükümet ile parlamento arasında taksim ve bunların münasebetlerine inhisar ettirilmiştir. Hükümet kurulması meclis içerisinden reisi cumhur tarafından bir başvekil seçmesiyle başlar. Reisi cumhurun buradaki rolü: meclis çoğunluğunun tasvibine mazhar olabilecek bir şahsın işbaşına çağılmamı teminden ibarettir. Bilahare başvekil kendi partisinin veya koalisyonu temsil ediyorsa koalisyonun telakki ve anlayışlarına uygun bir tarzda hareket edebileceklerine inandığı mesai arkadaşlarını seçerek kabineyi teşkil ve programın tespit ederek meclis karşısına çıkar ve itimat talep eder. Bu klâsik sistemin ve parlamento itikat ve ananelerinin bir neticesidir. Seçilen başvekil veya teşkil edeceği kabineye ve getireceği programa itimat verip vermemek parlamentoya ait bir hak olduğu gibi, bu parlamentonun hükümete üstünlüğü İsbet eder bir debi ve nihayet kontrol hakkının başlangıcı bizatihi selâhiyeti. Parle-

mentonun hükümet hüküm ve icraatını kontrolü yalnız bununla kalmaz hükümet icraatının her devresinde münferit veya toplu olarak sual ve takrirler vermek suretiyle de müdahale edebilir. Bu sualler ise ya alakalı vekilden veya başvekilden her hangi bir hususun tavzihi şeklinde basit bir istekten ibarettir veya umumi istizah mahiyetinde vaki olur. Bu ikinci şekilde vaki olursa, meclis bunun neticesinde her hangi bir mesele üzerinde umumi bir münakaşa acar ve nihayetinde fikrini; verilen izahatın kendini tatmin derecesine göre, bir kararla beyan eder. Ekseriya (meclis, hükümet tarafından verilen izahatı memnuniyetle kayıt ederek ruznamenin diğer maddelerine geçilmesine karar verildi.) şeklindeki kararı ile hükümet karar ve icraatını tasvip ettiğini veya (hükümetin verdiği izahat nazara alınarak bu hususta alınması gerekli tedbirlerin arttırılmasını tavsiye...) gibi kararları bir ikazı ifade edebileceği gibi (Meclis hükümet tarafından alınan tedbirlerin kâfi gelmediğini müşahede ederek teessürlerini beyan ve...) gibi kararları da icraatın açık bir tarzda tenkidini mucip olabileceği gibi, klâsik usule göre hükümetin çekilmesini istilzam eden neticelere müncer olur.

İstizah takrirlerinin taşıdığı ehemmiyete göre bunun meclis içinde mühim mesaj ile hasredilmesi, ikinci derecedeki meseleler üzerinde böyle bir yola müracaat edilmemesi gerekir. Zira ekseri ahvalde istizah takrirlerinin itimat meselesine müncer olacağı ve böyle bir ahvalde de hükümetin tehlikeye düşeceği hatırdan çıkarılmamalıdır. Bilhassa ikinci cihan harbinden sonra bu kabil hareketlerin sık sık tekrerrü birçok hükümet değişikliklerine sebep olduğundan, önleme çareleri aranmış ve teşkilatı esasiyeler bu maksatla oldukça girift usuller ilâve edilmiştir. Biz bu noktanın bilhassa Fransız teşkilâtı esasiye si tetkik edilerek burada kaydım faydeli bulmaktayız. Zira IV. cumhuriyet devresinde husule gelen kabine buhranlarının çoğalmasının bu takrirlerin gelişi güzel kullanılmasından veya maksadı mahsus ile kullanılmasından mütevellittir. Mesela; bu 12 sene ye yakın bir müddet içinde 23 hükümetin değişmiş olması vasatı hükümet yasının 6 ay olarak tespiti demek olur ki, bu kadar kısa bir müddetin politika hayatındaki mahzurlarını izaha hacet yok sanırız.

Meclisin hükümet üzerinde haiz olduğu bu üstünlük ve salahiyetlere karşılık, esas olan mesele, aradaki muvazeneyi temin etmek olduğuna göre; hükümetinde meclise karşı bir takım salahiyetlerle teşhiz edilmesi gerekir. Bu muvazeneyi temin etmek ve hükümetin rahatça çalışması; cin daimi muhakemeyi azaltmak için ilk akla gelen tedbir meclis faaliyetini tehdit etmektir. Filhakika bazı memleketlerde meclis faaliyeti muayyen tarihlere inhisar ettirilmiştir. Mesela IV: cumhuriyet zamanında Fransa'da bu müddet 8 ay, III. cumhuriyet zamanında 5 ay idi.

Hükümet bundan başka meclisi fesih etmek salahiyetiyleydi teçhiz edilmişti. Bu fesih selâhiyeti hattı zatında devlet şefine tevdi edilmiş ise de devlet şefinin gayri mesul ve gayri faal olması hesabıyla, kullanılması hükümetin selâhiyeti sahasına intikal ettirilmiştir. Esasen tarihte bu salahiyetin devlet şefleri tarafından su istimal edilmiş olması bu salahiyetin mesul ellere intikalini zaruri kılmıştır. Nasıl parlamento hükümete karşı istizah tavrını dikkatle kullanması gerekiyorsa, hükümetinde parlementoya karşı fesih salahiyetini aynı titizlikle kullanması icap eder. Demokratik rejimlerde fesih kullanılış şekline göre iki manaya delalet eder.

Birincisi İngiltere de olduğu gibi fesih, asgari yukarı bir referandum mahiyetindedir. Diğeri ise muhtelif demokratik rejimlerde tesadüf olunduğu gibi: bir hükümet imtiyazı, meclisle hükümet arasındaki bir ihtilafın halkın hakemlik vazifesi görmesi veya efkâr umumiye de husule gelen siyasi bir değişikliğin meclis sahasına intikali için alınması icap eden bir tedbirdir.

Fesih hakkının İngiltere'deki manasına gelince: İngiltere de siyasi partilerin iki ana partiden ibret oluşu ve seçimlerin ekseriyet prensibi üzerine kuruluşu itibariyle, hükümet burada daima çoğunluk partisinin hükümeti ve hükümet başındaki zatta bu partinin lideridir. Binaenaleyh İngiltere'de diğer memleketlerde olduğu gibi meclis ile hükümet arasında esaslı bir ihtilafın çıkması mevzuu bahis değildir. Bununla beraber oradada hükümet fesih hakkına maliktir. Ve bazen bu hakkı kullandığı da görülür. Fakat dikkat edecek olursak gördük ki hükümetin bu hakkı istimal ederken meclisle arasındaki bir ihtilaf sebebiyle değil bilakis meclisle birlikte halk efkârının her hangi bir meselede fikrinin ne olduğunu öğrenmek istemesindedir. Hükümet umumi seçimler sırasında mevzuu bahis olmayan dâhili veya harici bir mesele ile karşılaşabilir. Bu meselede halk efkârının ne gibi bir politikaya taraftar bulunduğu hükümetçe bilinmez veya tereddüt hâsıl olabilir. İşte bu takdirde hükümet meclisi fesih ve yeni seçimlerle tebellür edecek kanaat göre politik kasım tayin eder. Buna misal olmak üzere İtalya'nın Habeşistan'a taarruzu akabinde alınacak zecri tedbirler dolayısıyla İngiltere parliamentsunun feshi gösterilebilir. Filhakika ikinci seçimlerden sonra halk efkârın istikameti belli olmuş hükümette kendisine azimli bir politika tayin edebilmek imkânına sahip bulunmuştur. Aynı şekilde hükümetin, halk efkârında kendi iktidarını daha da kuvvetlendirebilecek şekilde bin değişikliğin vukua geldiğini sezdiği hallerde feshi gittiği de görülebilir.

Hâlbuki diğer sistemlerde fesih: ekseriya hükümetle parlamento arasındaki bir ihtilaftan doğar. Bir defa bu hakkın hükümetin elinde bulunmasının parlamento azalan üzerindeki devamlı tesiri, onların hükümet mukadderatı tiyle gelişmiş güzel oynamalarını önleyebileceği için hükümetin bir imtiyazı şeklinde tefsir olunabilir. Saniyen hükümet parlamento ile vaki bir ihtilafta efkâr umumiyesinin kendi lehine olduğunu gördüğü takdirde feshe başvurabilir. Bu takdirde feshin oynadığı rol, bu ihtilafta halkın reyini öğrenmek suretiyle hakemliğine müracaat edilmiş olmasından ibarettir. Ve nihayet meclis içerisindeki siyasi düşünüş ve inanışları temsil eden partilerin dağılışı en geniş mânisiyle de olsa ya bir kabine kurmayı veya kurulan kabine istikrarlarını ehemmiyetli bir surette tehdit edebilir. Hükümet bu takdirde yeni bir seçime gitmek suretiyle meclis muvazenesini temin ve bu yolla hükümet istikrarını sağlamak gayesini gütmüş demektir.

Buraya kadar esas hatları ile parlamenter rejimlerin esas unsurları ve bu unsurlar arasındaki muvazene ve işleyişe kısaca temas etmiş olduk. Yeni Fransız teşkilatı esas iyesini tetkike yarayan bu tetkiki biraz daha derinleştirmek ve bu güne kadar olan tahavvüledir gözden geçirmek yani mevzuun kısaca tarihçesini yapmak ta her halde faydeli olur kanaatindeyiz.

KISIM:2

III. ve IV. Cumhuriyetler teşkilatı esas iyelerinin ana hatları.

A) III. cumhuriyet devri teşkilatı esasıye si:

1875 teşkilatı esasıye si diye adlandırılan III. cumhuriyet kanunu hattı zatında tek bir kanun olmayıp üç ayrı kanundan mürekkep bulunan karışık bir teşkilatı esasıye zümresidir. Filhakika bu kanun içerisinde 24 Şubat, 25 Şubat ve 16 Temmuz 1875 tarihli üç ayrı kanun bulunmakta idi. Diğer taraftan esas itibariyle kuvvet muvazenesi prensibine istimat eden bu kanun 65 senelik tatbikat müddeti içinde parlamento üstünlüğünü muhafaza eden bir sistem olarak kalmıştır. Bu kanunu esasıye de esas olan ruh, ana unsurlardan hiç birine tek başına bir hâkimiyet vermemek ve bilhassa halk hâkimiyetini temsil eden meclisin (Chambre des deputes) nin üstünlüğüne karşı senatoyu salahiyetlerle teçhiz ederek muvazeneyi kurmaktır. O zamanki arzuya göre ideal şekil monarşik bir demokrasi idi. 1875 kanuni esasını kuranların en büyük endişeleri de halk hâkimiyetinin mutlak teessüsünden korkmalarıdır. Bu endişeye rağmen parlamento üstünlüğü III. cumhuriyet devrinin klasik Vasfı oldu.

Organların kuruluş ve işleyişlerine gelince: Cumhurbaşkanı 7 sene için ayan ve mebusan meclisleri tarafından intihap olunur ve yeniden seçilebilirdi. Ancak teessüs eden ananeye göre hiç bir cumhurbaşkanı ikinci defa seçilmek için namzetliğini koymazdı. Bu kaidenin tek istisnası 1939 da Lebru'nun tekrar cumhurbaşkanı seçilmesidir. Ancak ikinci cihan harbine takaddüm eden günlerin karışıklığı, harici tesirler ve dâhili hükümet, buhranları ile sarsılan iktidarın, birde cumhurbaşkanı değişikliği ile büsbütün arttırılacağı korkusuyla bu ka; denin bozulmasına göz yumuldu. Başkanın vazife ve salahiyetleri; klasik rejimlerin aynı olup, fiili icra ve iktidardan ziyade temsili bir vazife görmesi sağlanmış yani hüküm sürmesi ve hüküm etmemesi temin edilmiştir. Kararları başvekilin imzasını taşımak mecburiyetinde idi.

Hükümet: Normal salahiyetlerle mücehhez olup parlamento önünde bizzat mesuldür. Parlamento üzerindeki salahiyetleri ise: Normal adi içtima sürelerine riayet etmek şartıyla, oturumları tadil edebilmek ve feshe etmek. Normal adi içtimalar parlamento için 5 ay olarak tespit edilmişti. Hükümet bu müddetlerin haricinde ihtiyaca göre uzatılan müddetler içinde, parlamentoyu tadil etmeğe yetkili bulunmakta idi. Feshe salahiyetinde tabii bir hükümet salahiyetinden ileri gitmemektedir.

1875 teşkilatı esas iyelerinin klasik sistemden ayrıldığı tek nokta: Senatoya verilmek istenilen geniş mutlak salahiyetlerdir. Filhakika, meclis üstünlüğü, kuvvetli bir demokrasi yaratacağı endişesi, bu meclise karşı kudretli bir senato ile bertaraf edilmek istenmiştir. Senato: 300 azadan mürekkep olup bunun 75 azası daimidir. Diğer 225 azada 9 senelik bir müddet için intihap edilir ve bunun üçte biri her üç senede bir yenilenirdi. Senatörlerin seçilmesinde bilhassa dikkat edilen nokta, bunların muhafazakâr zümreyi temsil etmesi istenir, bunu temin için de: seçim bölgeleri evvelce muhafazakâr olarak tanınmış vilayetlerle inhisar ettirilirdi. Bu bakımdan seçim usulleri bir hayli karışık bir manzara arz eder. Seçmen müntahibi Sanileri: Her vilayetin mebuslarından, vilayetlerin ve nahiyelerin meclisi umumi azalandan ve belediye meclislerinden, bu maksatla intihap olunmuş senatörlerden mürekkep idi. 1884 tadiline kadar her nahiyenin bir müntahibi sanısı bulunmakta idi, bu tarihte yapılan değişiklikle nahiyeler nüfusları nispetinde müntahibi Sani intihabına salahiyetli oldularsa da bu nispet hiç bir zaman adil bir nispeti sağlayamadı. Mesela: Paris'le birlikte 5 milyon nüfusu temsil eden 10 vilayetin 270 müntahibine karşılık, nüfusu 1000 den aşığı 370 nahiyenin 35.000 nüfusunun 370 müntahibi sanısı bulunmakta idi. (İki dereceli intihapların kanaatimizce en büyük mahzuru, normal ve adil bir temsil nispeti temin

edememesindedir. Bu günkü teŖkilatı esas iyenin cumhur baŖkım intihabı için koyduğu sistemde de aynı mahzurlar mŖahede edilmektedir.)

Senatonun salahiyetlerine gelince: Aynen millet meclisinin haiz olduğu kanuni salahiyetlere haizdir. Yani millet meclisi ile birlikte kanunlara rey verir ve hiçbir kanun senatonun tasvibi olmaksızın meriyete girmezdi. Aynı zamanda hükümet, meclise karŖı mesul olduğu gibi senatoya karŖıda mesuldür. Ve senato hükümet mukadderatı üzerinde rol oynar, yani hükümeti dŖrme salahiyetine maliktir. Üstelik hükümetin senatoyu fesih etmek hakkı da yoktur. Fesih ancak meclise karŖı kullanılabilir ve cumhurbaŖkanı bunu kullanırken senatonunsa muvafakatini alması Ŗart idi.

Senatonun haiz olduğu bu geniŖ salahiyetlere rağmen 1875 teŖkilatı esasiyeler ta baŖından beri, meclisin üstünlüğünü nleyemediler ve bu muvazene gittikçe meclis lehine bozuldu. Filhakika 16 Mayıs 1877 de yapılan ve mecliste belirtmekte olan cumhuriyetçi çoğunluğu bertaraf etmek gayesine matuf bulunan meclisin feshi, bunu temin edecek bir tedbir olmaktan ziyade, cumhuriyetçi çoğunluğu arttırmaktan baŖka bir iŖe yaramadı. Bu iŖe: tarihi zaruretlere karŖı, bir teŖkilata esasıye tedbirinin bile zamanında tesirsiz kalacağına bir delil olarak gösterilebilir.)

III. cumhuriyet bu bakımdan 1875 den 1939 a kadar esaslı organları arasında: Devlet Ŗefi, hükümet ve senatonun tedrici bir surette meclis lehine zayıflamaları Ŗeklinde tecelli etti. Cumhurbaşkanlığını zarifleŖen sebeplerin baŖında: 1877 feshini çoğunluk isteğine rağmen, beceriksizce kullanan BaŖkan Mac Mona'nın iktidarsızlığı, diğer baŖkan Grevynin adının karıŖtıėı haksız ittihatlar, baŖkan Millerand in solcu partilerin muvaffakiyetleri karŖısındaki tereddüdü gibi Ŗahsi iktidarsızlıkları baŖrol oynamıŖ ve nihayet bu itimatsızlık bu mevkiin ehemmiyetini sarsarak buraya ikinci derecede ki Ŗahısların getirilmesi Ŗeklinde tecelli etmiŖtir. 1920 de yapılan baŖkanlık intihabında Clemenceau gibi birinci cihan harbinde sivrilmiŖ bulunan kudretli bir devlet ve politika adamı yerine Deschanel gibi tali değerde birinin iŖ baŖına getirilmiŖ olması baŖka türlü izah olunamaz.

Senatonun zayıflamasına gelince: Hakikat da millet meclisi üstünde bir kontrol ve muvazene unsuru olarak bulunması istenilen senatoda zamanla bu durumunu gaip etmiŖ oldu. Filhakika hükümetin bilfiil senatoya karŖıda mesuliyeti, senato azalarının politika oyunlarına alet olmasına mebuslarla birlikte hükümet teŖkiline iŖtirake kadar bilfiil politikaya karıŖmalarına sebep oldu. Aynı zamanda senatörler gene mebuslarla birlikte birçok ayrılıklar doğuran iŖbirlikleri kombinezonları kurdular, bu iŖe se-

natonun hakiki rolünden uzaklaşması demek oldu. Birçok senatörün eskiden mebus oluşları onun meclis karşısında muhafazakâr rolü oynamasına engel teşkil ediyordu. Diğer taraftan malî ve iktisadi mevzular bile nazik meselelere müdahaleleri hükümet yanındaki prestijlerimde baltaladı? O kadarki III; cumhuriyet devrinin 100 ze yakın hükümetinden ancak sekizinin düşmesinde senato rol oynayabildi. Ve böylece asil kudret meclise intikal etmiş oldu.

Hükümetin zarifleşmesine gelince: Parlamento içerisinde siyasi partilerin çoğalması ve görüşleri dağılması, kurulacak hükümetlerin bünyeleri üzerinde ehemmiyetli tesirleri oldu. Filhakika III. cumhuriyet devrinde hiç bir hükümet bir çoğunluk partisin mümessili olamadığı gibi kuvvetli ve mütecanis bir koalisyonda dayanamadı. Hükümet teşkili için kurulan koalisyonların sık sık dağılmalari, hükümet buhranlarının doğmasına sebep oluyordu. Esasen geniş bir koalisyona dayanan bir hükümet' n, toplu bir görüş sahibi olmasına imkân olmadığından, gerek programları ve gerek icraatları geçici mahiyette oldu. İşbaşına gelerek kudret ve liyakatle hükümeti şevki idare etmek mevkiinde bulunan başvekillerde hükümeti teşkil eden koalisyon partilerinin üzerinde uyuşabilecekleri tali ehemmiyeti haiz kimseler oldular. Bu ise hükümete karşı meclis müdahale ve kontrolünü büsbütün artırdı; öyle ki mebuslar meclis dışında bile idari müesseselerin işlerine müdahale etmeğe başladılar. Meclis içerisindeki müdahaleler birçok şiddetli münakaşalara ve acı tenkitlere yol açıyor, en ehemmiyetsiz tali meseleler bile kabine buhranlarına yol açacak hükümet düşmelerine sebep oluyordu. Bilhassa bu keşmekeşlik IH. Cumhuriyetin son senelerinde hızını daha da arttırarak had bir safhaya intikal etti. Hükümetler meclis karşısında iş yapamaz bir hale geldiler. Hâlbuki bu devlerde devletin mali ve iktisadi vaziyeti ehemmiyetli derecede sarsılmış ve hariçteydi harp emareleri belirmeğe başlamıştı. Bu endişe verici durum karşısında aciz halinde bulunan hükümetlerin takviyesi, zamanın icaplarına göre tedbir almak üzere kararnameler isdar etmesi düşünöldü. Meclis aldığı bir kanunla hükümeti kanun mahiyetinde kararnameler (Decretslois) almağa selâhiyeti kıldı. Bununla: vaziyetin düzeltilmesi için bazı sahalarda ve muayyen müddetler içinde, hükümetin lüzumlu tedbirleri almasına selâhiyet veriliyordu. Bu tedbirler bile hükümetin parlamento karşısındaki durumunu düzeltmeğe kâfi gelmedi. Zira bu kabil kararları almak selâhiyeti de nihayet bir kanunla verilmiş olduğuna göre hükümete tanınan bir imtiyaz olarak kabulüne imkân yoktu. Kaldı ki bu selâhiyet devride en nihayet meclisin kendi hak ve salahiyetlerinden feragati gibi ad edilerek efkâr i umumiye karşısında onunda itibarının zedelenmesine ve dolayısıyla III. cumhuriyetin inkirazla sebep teşkil etmiş oldu.

B) IV. cumhuriyet devri teşkilatı esası: IV. cumhuriyet devrinin esas değişiklikleri arasında ilk olarak senatoya verilmek istenilen yeni veyheyi zikredebiliriz. Filhakika III. cumhuriyetini esaslı salahiyetlerle teçhiz edilmiş senatosuna mukabil IV. cumhuriyetin teşkilatı esası senatoya cumhuriyet konseyi (Le conseil de la Republique) unvanını vermiş, senatörlerin adlarında Conseilleur olarak değiştirmiştir. Aynı şekilde mecliste (Chambre des deutes) den millet meclisi (Asamble national) unvanına inkılap etmiştir. Hattı zatında yapılan değişiklik yalnız bir isim değiştirilmesinden ibaret kalmamıştır. 27 Ekim 946 teşkilatı esası sine ana hatları gene klasik parlamenter sisteminin kuvvet muvazenesine istinat eder. Bu kanun III. cumhuriyet devrinde görülen aksaklıkların düzeltilmesi ve kuvvetlerin yeni baştan mevzilenendirilmesi esasına istinat ettiğinden evvelki senatoya karşılık zarif bir konsey, hükümet istikrarsızlıklarını giderecek müessir tedbirler ve nihayet fiili olarak gün günde nüfuzunu arttırmakta olan meclis üstünlüğünü bir emri vaki olarak kabul ederek ona göre bir muvazene kurmağa gayret etmiştir.

a) Cumhuriyet konseyi: Millet meclisi faaliyetlerini tadil etmeğe ve bazı ahvalde ileri müfrit hareketleri yavaşlatmağa yarayan bir tefekkür konseyidir (Chambre de reflexion). Evvelce, meclisle birlikte hükümet üzerinde haiz olduğu salahiyetleri kaldırılmış ve hükümetin yalnız meclise karşı mesul olduğu prensibi konulmuştur. 1954 tadiline kadar teşrii sahadaki rolü tamamen tehdit edilmiş ve kanunlara rey verme hakkından ve hatta doğrudan doğruya kanun teklif etme hakkından bile mahrum edilmişti. Konsey, millet meclisince kabul edilmiş bir kanun muvacehesinde; ancak bazı ahvalde ve azami iki ay zarfında bazı İslah ve tadil tekliflerinde bulunabilirse de, yalnız meclis bizzat bu teklifleri nazarı dikkate alıp almamakta serbest bırakılmıştır.

7 Aralık 1954 tadilleri ile meclisin salahiyetlerine dokunulmaksızın konseyin salahiyetleri bir miktar genişletildi. Bundan böyle konseyde meclise intikal ettirilmeden kanun metinlerinin ilk müzakeresini yapmağa hak kazandı. Fakat bu defada çift meclisli sistemlerde büyük bir mahzur teşkil eden ve teşkilatı esasidekilerin mekik (Navette) tabir ettikleri bir usulün meydana çıkmasına sebep oldu. Her ne kadar bu gidiş ve gelişleri önlemek için bilahare tahdidi hükümler konulmuşsa da, bilhassa kanunların zamanında çıkmasını arzu eden hükümetin zamanında iş görmesini mani teşkil eden ehemmiyetli zaman israflarını önleyemedi. Filhakika bu usulde bir kanunun meriyete girebilmesi için aynı metin üzerinde her iki meclisinde muvafakat etmesi şarttır. Bu mutabakat temin edilinceye kadarda kanun metni her iki meclis arasında gider gelir. Bu zaman israfını önlemek için alman tedbirde: Bu müddetin konseyin kanun metnini

İkinci müzakeresine başlamasından itibaren 100 gün olarak tespit edilmesidir. Bu müddetin hitamında artık son sözü söylemek selâhiyeti millet meclisine ait olup meclis, ister konseyce derpiş olunan tadil tekliflerini nazara alarak veya hiç nazarı itibari almadan kendisi tarafından evvelce tastik olunmuş metni kanunlaştırabilir.

b) IV. Cumhuriyet teşkilatı esasiye sinin millet meclisi üstünlüğü esasına göre kurulmuş olduğuna evvelce işaret etmiş idik. Bu üstünlük yalnız senatonun isim ve selâhiyet değiştirilmesiyle temin edilmek istenmemiş diğer taraftan diğer iki esas müessesesinde meclis karşısındaki rolleri azaltılarak temin edilmiştir. Filhakika IV. cumhuriyette cumhurbaşkanı evvelce haiz olduğu salahiyetlerindendi tecrit edilmiş bulunmaktadır. III. cumhuriyette cumhurbaşkanına mevdu salahiyetler bu defa 946 teşkilatı esasiyesiyle vekiller heyeti başkanına (Presidentdu conseil des ministres) e intikal ettirilmiştir. Bu salahiyetler: Kararname isdar etme, bazı askeri ve sivil memurları tayin etme veya ordunun fiili başkanlığı salahiyetleridir. Her ne kadar III. cumhuriyette de bu salahiyetler fiili olarak başvekil tarafından kullanılmakta ise de, bu defa teşkilatı esasiye kanunu bunları metinlerine almak suretiyle fiili durumu kanunlaştırmıştır. Fazla olarak cumhurbaşkanının af salahiyetinde ayrı bir usule bağlanarak daraltılmıştır. Bundan böyle cumhurbaşkanı bu salahiyetini yüksek hâkimlik konseyinde (Le conseil superieur de la magistrature) de kullanabilecektir. Teşkilâtesasiye kanunu metni içinde cumhur başkanına verilen mevki bile, bu müesseseye karşı gösterilen alakanın azaldığına bir delil sayılabilir. Filhakika cumhurbaşkanlığı teşkilatı esas iyenin V. Kısmı olup; sırasıyla Milli hâkimiyet, Parlamento, Ekonomik konsey ve Diplomatik muhaldeler bahislerinden sonra gelmektedir. Cumhurbaşkanının aciz ve vazifesinin münhal oluşu gibi ahvalde alınacak tedbirler bahsinde de teşkilatı esas iyenin koyduğu hükümler oldukça dikkate şayandır. Mesela cumhurbaşkanları kanunları ancak muayyen müddet içerisinde neşir ve ilan etmek mecburiyetindedir. Bu müddet içerisinde ilân edilmezse bu hak millet meclisi başkanı tarafından istimal olunur. Olum istifa ve sair sebeplerle vazifenin inhilalinde vekâlet yüksek hâkimlik konseyi tarafından ifa olunur. Her ne kadar bu vekâlet kanunun devamı müddetince tatbik olunmadı ise de bu hükmün istenilen alakasızlığa bir delil sayılabilir.

c —) Hükümet: 1946 teşkilatı esasiyesin de hükümetin parlamento karşısındaki durumunu en iyi şekilde tavsif eden hükmün, III. cumhuriyet zamanında verilmiş bulunan kanun kararname (Decretsloi) nin ilk evvel kaldırılmış olmasıdır. Filhakika kanunun 13 uncu maddesi gayet sarih olarak (Yalnız meclis kanun isdar eder ve bu hakkı başkasına de-

vir edemez.) diye açıklamıştır. Aynı zamanda hükümetin meclisin içtimalarını tatil etme: (Le decretde cloture) ve fesih etme gibi salahiyetlerimde bazı hükümlerle daraltılmıştır. Zira meclisin daimiliği prensibi vaz edilmekte bu selâhiyet kendiliğinden kalkmış olur. Meclis ocak ayıtım ikinci şali günü senelik içtimadan başlar ve münasip gördüğü müddet kadar içtimalarına devam edebilir. Ve ancak meclisin kendisi içtimaların tatiline karar verebilir. 1954 tadilatı meclisin bu daimilik vasfını kaldırdı ve eski sistem olan adi ve fevkalade içtimalar sistemine konuldu. Adi içtimalar için tayin olunan müddet 7 ay olarak tespit olundu Fevkalade içtimadan müddeti de, ruznamedeki mevalin nihayete ermesiyle tehdit edildi. Ve yine böylece her iki ahvalde de bir hükümet müdahalesi bertaraf edilmiş oluyordu. Fesih hakkının tahdidine gelince: Mamafih IV. cumhuriyet teşkilatı esasiye sinin koyduğu tahdidi hükümlere rağmen 955 de meclisin fesih edildiğini görmekteyiz. Biz burada fesih hakkının hükümetçe kullanılmasını zorlaştıran tedbirlerin kanun metninde yer almış bulunduğunu beyanla parlamento üstünlüğünün bulunduğunu ispat etmek istedik, bu tahdidi hükümlere rağmen bunun kullanılmış olması bizim iddialarımızı çürütmekten ziyade zaruretlerin bütün tedbire rağmen bir fiili mümkün kılmasını izah eder ki, bazı ahvalde teşkilatı esas iyelerin bile bunu önlemekte aciz kaldıklarını ispat eder.

Buraya kadar IV. cumhuriyet teşkilatı esasiye sinin hangi prensipler üzerine kurulduğunu ve esaslı organları arasındaki muvazenenin ne şekilde temin edildiğini kısaca görmüş olduk. Teşkilatı esas iyenin arzu ettiği muvazene ise tatbikatta temin edilememiş ve bu muvazenesizdik gittikçe meclis lehinde ve diğer uzuvlar aleyhinde bozulmuştur. Bilhassa meclis içerisindeki siyasi partilerin çoğalması, istikrarlı bir hükümet kurmayı güçleştiriyor, baş taraflarda işaret ettiğimiz gibi ikinci cihan harbi sonrasının dahi ve harici sahalarda getirdiği çeşitli meseleler hükümetleri yeni tedbirler almak durumuyla karşı karşıya bırakıyor, ve bizatihi istikrarlı bir hükümet rejimini zaruri kılıyordu. Hâlbuki meclis üstünlüğüne dayanan bir rejimde hükümet faaliyet ve mukadderatının çeşitli kombinezonlarla daima tahdidi suretiyle istikrarlı bir sistem kurmaya maddeten imkân bırakmıyordu, işte bütün bu sebeplerdendir ki Foransa yeni rejimini yeni esaslara göre kurarken teşkilatı esasiye sahasında çok cüretli addedilebilecek bir dünya değişikliğini yapmakta tereddüt göstermemiştir.

KANUNLAR

**Tahsin Oğlu Nuri Yeniay'ın karısı Sâriye Yeniay ve kızı Fethiye
Yeniay'a vatani hizmet tertibinden maaş bağlanmasına dair
Geçici Kanun**

Kanun No: 22

Kabul tarihi: 15/7/1960

Madde 1 — Vatani bir hizmet yapmakta iken gaybubeti tahakkuk eden Tahsinoğlu Nuri Yeniay'ın karısı Sâriye Yeniay'a kaydı hayat şartıyla ve dul kaldığı müddetçe vatani hizmet tertibinden 200 lira,

Kızı Fethiye Yeniay'a bekâr olduğu müddetçe vatani hizmet tertibinden 200 lira aylık maaş tahsis edilmiştir.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarh inde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunun hükümlerini Maliye Bakanı yürütür.

18/7/1960

**Sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan
İktisadi Teşekküllerin teşkilâtı ile idare ve murakabeleri
hakkımdaki 3460 sayılı kanuna ek Geçici Kanun**

Kanun No: 23

Kabul tarihi: 15/7/1960

Madde 1 — Aşağıda yazılı Kamu teşekküllerinin İdare Meclisleri kaldırılmıştır:

A) idare ve murakabeleri veya yalnız murakabeleri 3460 sayılı kanun hükümlerine tabi teşekküller,

B) Özel bir kanunla veya özel bir kanunun verdiği yetkiye dayanılarak kurulan ve faaliyet mevzuları ticari ve iktisadi mahiyeti haiz olan teşekküller,

C) Yukarıda ki bencilerde yazılı teşekküllerin kendi aralarında kurdukları teşebbüslerle sermayesinin yansından fazlası Devlete veya adı geçen teşekküllere ait olan iştiraki teşebbüsler.

Madde 2 — Birinci maddede gösterilen teşekküller birer «Müdürler Kurulu» tarafından idare olunurlar.

Kaldırılan idare meclislerinin kanun ve statüleri ile tayin edilmiş olan vazife ve yetkileri bu kurullara geçer.

Madde 3 — Müdürler kurulu; Umum Müdür veya müdür gibi en yüksek icra uzuvlarını tayine yetkili makamlar tarafından tespit edilen bir başkan ile 1 - 2 üye ve birinci maddede tadat edilen müesseselerde çalışan işçiler, memurlar ve mümvasili şahıslarla iki senelik devreler için sendikaların ve merkez memurlarının tespit edeceği üçer aday arasından gizli reyile seçilen bir müdür ve istikrarlı teşebbüslerin hususi hukuk şahıslarından olan ortakların teşekkülün statüsüne göre seçecekleri üyeler ve teşekkül statüsüne göre mesleki kuruluşlar temsilcilerinden teşekkül eder.

Müdürler kurulunun başkanları Umum Müdür veya Başmüdür unvanlarını, azalanı Müdür unvanlarını taşırlar.

Hususi hukuk şahıslarından olan ortakların teşekkülün statüsüne göre seçecekleri üyeler ile mesleki teşekküller temsilcileri dışında kalan müdürler gerek teşekkül içinde ve gerekse dışarıda hiç bir vazife deruhte edemezler.

Madde 4 — Devletçe kurulan teşekküller teşekkülün bağlı bulunduğu Bakanın, bu teşekküllerce kurulan teşebbüsler kurucu teşekkülün müdürler kurulu başkanın nezaret ve murakabesi altında idari muhtariyeti haizdirler.

Madde 5 — Teşekkülün kanun ve statü ile müdürler kurulu kararları dairesinde sevk ve idaresi kurul başkanına aittir.

Komitenin diğer azalan kanun ve statü ile müdürler kurulu kararlarının icrasını murakabe ile yetkilidir.

Madde 6 — Birinci maddenin (A) ve (B) bentleri şümulüne giren teşekküllerin statülerinde gösterilen murakıp veya murakıplar; Danıştay, Sayıştay ve Yüksek Murakabe Heyetinden seçilecek ikişer kişiden kurulan bir komisyonca ihtisas sahibi eşhastan tespit edilecek bir misil aday arasında ve teşekkülün statüsü hükümleri dairesinde tayin olunur, intikal ettirilir. Nezaret ve murakabe mercii kurul kararını tasvip eylediği veya kararın ittihazı tarihinden itibaren 20 gün zarfında iptal veya talikim tebliğ etmediği takdirde karar yürürlüğe girer.

Madde 7 — Kurul başkanı kurul kararlarının icrasını tehir yetkisin^ haizdir. Bu gibi hallerde ihtilâf derhal nezaret ve murakabe mercii

Madde 8 — Müdürlük kurulu başkan ve üyelerinin re'isen emekliye şevki veya işlerinden uzaklaştırılması, tayinlerindeki usule tabidir. Bu hususta verilecek kararların mucip sebeplere müstenit bulunması şarttır. Tayini teşekküllere ait olan komite başkan ve üyeleri hakkında verilecek kararlar ilgili Bakanın tasdiki ile tekemmül eder.

Kurul başkanı, kurul üyeleri hakkında disiplin yetkisini haiz bulunmadığı gibi kurul kararına müstenit olmaksızın üyelerin vazifelenendirilmesi veya herhangi bir şekilde mükâfatlandırılması hususunda idari bir karar ittihaz edemez.

Madde 9 — Özel idare ve belediyelerin birine i madde şümülüne giren iktisadi işletmelerinin idare meclisleri kaldırılmıştır. Bu teşebbüsleri idareleri yukarıdaki hükümler dairesinde düzenlenir.

Madde 10 — 3460 sayılı kanunun 7 nci maddesi ile kurulan Umumi Murakabe Heyeti teşriî organ Başkanlığına bağlanmıştır. Birinci madde şümülüne giren teşekküllerin murakabesi bu heyet tarafından icra olunur.

Özel idare ve belediyelere ait iktisadi teşebbüslerin murakabesi bu idarelerin kendi uzuvları tarafından yapılır.

Umumi Murakabe Heyeti 3460 sayılı kanununun 10 uncu maddesi mucibince hazırlayacağı raporları teşriî organ Başkanlığına ve alâkalı Hükümet makamlarına tevdi eder.

Madde 11 — Birinci madde şümülüne giren teşekküllerin yıllık yatırım bütçeleri kendi müdürlük kurulunca hazırlanır ve bağlı buldukları Bakanın ve Maliye Bakanının tasdiki ile tekemmül eder. Bu bütçeler ilgili bakanlığın bütçesine ekli olarak teşriî organın itilâna arz olunur.

Birinci maddenin (C) bendindeki iştiraki teşebbüsler kurucu teşekkülün bağlı bulunduğu Bakan veya bir kaç teşekkül tarafından kurulmuş ise, faaliyet mevzuunun taallük ettiği Bakanla bağlı itibar olunur.

Geçici madde — Kaldırılan idare meclislerinin yerini alacak müdürlük kurulu teşkil edilinceye kadar, idare meclislerinin yetkileri, bağlı buldukları Bakanlıkların teşekküllerin bünyeleri içerisinde tensip edecekleri müdürlükten kurulu bir heyetçe kullanılır.

Madde 12 — 3460 sayılı kanun ile özel kanunların bu kanuna muhalif hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 13 — Bu geçici kanun 2/6/1960 tarih ve 5/11 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının şümülüne giren teşekkül ve müesseseler için 1 Ağus-

tos 1960 tarihinden, diğer İktisadi Âmme Müesseseleri için neşri tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Madde 14 — Bu Kanun hükümlerini icraya Bakanlar Kurulu memurdur.

18/7/1960

**Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 433 üncü maddesine
geçici bir fıkra eklenmesi hakkında Geçici Kanun**

Kanun No: 24

Kabul tarihi: 15/7/1960

Madde 1 — Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 423 üncü maddesine aşağıdaki geçici fıkra ilâve edilmiştir:

Geçici fıkra — Devrilen iktidar zamanında Devlet teşkilâtında veya İktisadi Devlet Teşekküllerinde, her nevi anonim şirketlerde, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu gibi kamuya yararlı derneklerde, belediyelerde bulunanlardan vazifelerinden dolayı veya vazifelerini ifa Sırasında (işlemiş buldukları suçlar hakkında yapılacak soruşturma ve kovuşturma acele işlerden sayılır.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

18/7/1960

**İnkılabın korunmasına dair Geçici 6 numaralı Kanunun 1 inci maddesi ile
geçici maddesinin değiştirilmesine dair Geçici Kanun**

Kanun No: 25

Kabul tarihi: 15/7/1960

Madde 1 — İnkılabın korunmasına dair 6 numaralı Geçici Kanunun 1 inci maddesi ile geçici maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

«Madde 1 — Mahallin asayişini veya Devletin nizam, emniyet ve selâmetini ihlâl ve tehdit edenlerle, edebileceklerine dair haklarında yeter

delil veya emare bulunanlar, mahallin valisinin tasvibi ile ve 30 günü geçmemek kaydıyla zabıtaca nezaret altına alınabilirler.

İçişleri Bakanı, mahallin valisine verilen bu yetkiye sahip olup valinin kararları üzerinde de değişiklik yapabilir veya bu kararları tamamen kaldırabilir.

Bu suretle nezaret altına alınanlar hakkındaki soruşturmalar 30 gün içinde tekemmül ettirilip suçlu görülenler kanuni gereği takdir ve ifa edilmek üzere soruşturma evrakı ile birlikte yetkili kaza mercilerine teslim olunurlar.

Dokunulmazlığı bulunmayan Bakanlar ve Bakanlıklar müsteşarları, Danıştay, Sayıştay Başkan ve üyeleri, subay, askerî memur, astsubay ve erler ile Hâkimler Kanununa tabi olanlar hakkında bu kanun hükmü uygulanmaz.

Geçici madde — 27 Mayıs 1960 gününden itibaren nezaret veya muhafaza altına alınmış bulunanlar hakkındaki nezaret ve muhafaza tedbir, karar ve muameleleri muteberdir. Bunlara ait 30 günlük nezaret müddeti işbu kanunun yürürlüğü tarihinden itibaren yeniden başlar ve haklarında bu kanun hükümleri uygulanır.»

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanun hükümlerini icraya Bakanlar Kurulu memurdur.

18/7/1960

**Devlet Memurları Aylıklarının Tevhit ve Teadülüne dair olan 3656 sayılı
Kanuna bağlı (1) sayılı cetvel ile tadil ve eklerinin Adalet Bakanlığı
kısımında değişiklik yapılması hakkında Geçici Kanun**

Kanun No: 26

Kabul tarihi: 18/7/1960

Madde 1 — Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanuna bağlı (1) sayılı cetvel ile bilumum tadil ve eklerinin Adalet Bakanlığı vilâyetler kısmındaki (Temyiz Raportörleri) unvanı kaldırılmış ve yerine (Yargıtay üye yardımcılığı) unvanı ikame olunmuştur.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Adalet Bakanı yürütür.

22/7/1960

Hâkimler kanununun 4791 sayılı kanunla değiştirilen 33

Üncü maddesiyle bu kanuna bağlı 6268 kanunla

Değiştirilen (1) sayılı cetvelin değiştirilmesi

Hakkında Geçici Kanun

Kanun No: 27

Kabul tarihi: 18/7/1960

Madde 1 — Hâkimler Kanununun 4791 sayılı Kanunla değiştirilen 33 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

«Madde 33 — 30 uncu maddenin hükmü yardımcılık, hâkimlik ve savcılık sınıflarından Adalet Bakanlığı merkez hizmetine almanlar hakkında üstleri tarafından uygulanır.»

Madde 2 —• Hâkimler Kanununun 17 nci maddesinde yazılı ve 6268 sayılı Kanunla değiştirilen (1) sayılı cetvel kaldırılmış yerine bağlı (1) sayılı cetvel konulmuştur.

Madde 3 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

22/7/1960

[1] SAYILI CETVEL

Derece

Memuriyeti

Aylığı

[10 İcra Memurluğu, Üye Yardımcılığı, Hâkim Yardımcılığı, Sorgu Hâkimliği 35

Muavinlik

9 İcra Memurluğu, İcra Yardımcı Hâkimliği, Sorgu Hâkimliği, Üye Yardımcılığı, Hâkim Yardımcılığı 40

Sınıf	Sınıf Derece	Memuriyeti	Aylığı
		İcra Memurluğu, İcra Yardımcı Hâkimliği, Sorgu Hâkimliği, Sulh Mahkeme Üyeliği, İcra Hâkimliği, Hâkimlik	50
	7	İcra Yardımcı Hâkimliği, Sorgu Hâkimliği, Sulh Hâkimliği, Mahkemelik	
Üçüncü Sınıf hâkimlik		me Üyeliği, İcra Hâkimliği, Hâkim	60
	6	İcra Yardımcı Hâkimliği, Sorgu Hâkimliği, Sulh Hâkimliği, Mahkeme Üyeliği, İcra Hâkimliği, Hâkimlik, Mahkeme Reisliği, Yargıtay Üye Yardımcılığı	70
	5	Mahkeme Üyeliği, İcra Hâkimliği, Hâkimlik, Mahkeme Reisliği, Sorgu Hâkimliği, Yargıtay Üye Yardımcılığı	80
İkinci hâkimlik	Sınıf	İcra Hâkimliği, Hâkimlik, Mahkeme Reisliği, Sorgu Hâkimliği Yargıtay Üye Yardımcılığı	
	I 4		90-100
Birinci hâkimlik	Sınıf	Yargıtay Üyeliği Yargıtay İkinci Başkanlığı	100
	2		125
	1	Yargıtay Birinci Başkanlığı	150

Yargıtay üye yardımcılar hakkında Geçici Kanun

Kanun No: 28

Kabul tarihi: 18/7/1960

Madde 1 — Yargıtay'da Daire Başkanının kendilerine vereceği dava dosyalarını incelemek ve özetlemek suretiyle yazacakları raporları kurulda okuyup anlatmak üzere lüzumu kadar üye yardımcısı bulunur.

Üye yardımcılarını birinci sınıfa ayrılmış hâkim ve Cumhuriyet sav- cılan arasından doğrudan doğruya Adalet Bakanlığınca tayin olunur. Bunların bu görevde geçirecekleri zaman hâkimlikte ve cumhuriyet sav-

çılığında geçirilmiş sayılır ve haklarında Hâkimler Kanunu hükümleri uygulanır.

Madde 2 — 3032 sayılı Temyiz Mahkemesi Raportörleri hakkındaki kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 3 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu kanunu Adalet Bakanı yürütür.

22/7/1960

**Kıbrıs'a gönderilecek Türk Askerî Birliği mensuplarının
Aylık ve ücretleri ile çeşitli istihkakları ve Birliğin
Sair masrafları hakkında Geçici Kanun**

Kanun No: 29

Kabul tarihi: 18/7/1960

Madde 1 — Kıbrıs'a gönderilecek Türk Askerî Birliği mensuplarının Kıbrıs'ta buldukları sürece maaş ve ücretleri ile Birliğin yiyecek, giyecek, yakacak, teçhizat ve tedavi gibi sair her türlü masraflarının miktarı ve satın alma işlerinin şekil ve ödeme tarzları ve bu birlikte istihdam edilmek üzere mahallen temin edilecek sivil personele verilecek ücretler Bakanlar Kurulunca tayin ve tespit olunur.

Madde 2 — Birinci madde gereğince yapılacak masrafları karşılamak üzere Birlik Kumandanı emrine Bakanlar Kurulunca tespit edilecek miktarda kredi açtırılır veya avans verilir.

Madde 3 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

22/7/1960

**Yüksek Adalet Divanının Muhakeme Usulüne ait 3 sayılı
Geçici Kanuna bazı hükümler eklenmesine dair
Geçici Kanun**

Kanun No: 30

Kabul tarihi: 20/7/1960

Madde 1 — Yüksek Adalet Divanı ile Yüksek Soruşturma Kurulu

giderleri genel bütçeden ödenir. Bunun için gerekli ödenek Adalet Bakanlığı bütçesindeki özel bölüme konulur.

Yüksek Adalet Divanı ile Yüksek Soruşturma Kurulu Başkan, Savcı ve üyeleri ile bu husus için bu kanun gereğince vazifelendirilecekler ve bu işlerde mesai saatleri dışında çalıştırılacak memur ve hizmetlilere verilecek ücretler ve hariçten alınarak çalıştırılacakların gündelikleri Bakanlar Kurulunca belirtilecek esas ve miktarlara göre ödenir.

Bulunduğu yerin haricinde bir mahalle gönderileceklerin yol masrafları Harcırah Kanunu hükümlerine göre ayrıca verilir.

Adalet Bakanlığı bu madde hükümlerine göre harcanacak giderleri özel bölümdeki ödeneğinden Yüksek Adalet Divanı ile Yüksek Soruşturma Kurulu başkanları emrine gönderir.

Bu işler için yapılacak her türlü masrafların ita âmiri Yüksek Adalet Divanı ile Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanları olup tahakkuk işlemleri bu başkanlar tarafından tensip edilecek memurlar tarafından yapılır.

Madde 2 — Bu kanun gereğince yapılacak işler için lüzumlu her türlü malzeme ve imal ettirilecek eşya ve taşıma giderleri her neye baliğ olursa olsun 2490 sayılı Kanunun 46 ncı maddesinin (A) fıkrası hükümleri dairesinde pazarlıkla yapılır. İlân mecburi değildir.

Her çeşit giderler için Yüksek Adalet Divanı ile Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanlarının tasvibi üzerine tayin edecekleri mutemetlere ayrıca üç bin liraya kadar avans verilir.

Bu had içinde kalmak üzere mahsup edilen miktara kadar yeniden avans verilebilir,

Madde 3 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

22/7/1960

**1960 malî yılı Muvazene Umumiye Kanununa bağlı (A/l)
İşaretli cetvelin münfesiñ Büyük Millet Meclisi (Türkiye
Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesi) kısmında değişiklik
Yapılması hakkında Geçici Kanun**

Kanun No: 31

Kabul tarihi: 20/7/1960

Madde 1 — 1960 malî yılı Muvazene Umumiye Kanununa bağlı (A/l) işaretli cetvelin münfesiñ Büyük Millet Meclisi (Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesi) kısmının ilişik cetvelde yazılı tertipleri arasında (470 000) liralık münakale yapılmıştır.

Madde 2 — Bu kanun neşri tarihinden itibaren meridir.

Madde 3—Bu kanunun hükümlerim icraya Maliye Bakanı memurdur.

22/7/1960

F. M.	Tahsisatın nev'i	Tenzil olunan	Zam olunan
		Lira	Lira
307	Harcırahlar		
	11 Meclis (T. C. Millî Birlik Komitesi)		
	memur ve hizmetlileri daimi vazife		
	Harcırahı		20 000
307	Harcırahlar		
	21 Meclis (T. C. Millî Birlik Komitesi)		
	memur ve hizmetlileri muvakkat		
	vazife harcırahı		100 000
453	Türkiye Büyük Millet Meclisinin (T. C. Millî Birlik. Komitesi)		
	dış münasebetleri, ahdi münasebetler		
	21 Avrupa Konseyi Asamble ve komisyonların iştirak edeceklerin harcırahları		200 000

F. M.	Tahsisatım nev'i	Tenzil olunan	Zam olunan
453/A	İştirakler		
21	Parlamentolar arası Birliği Türk Grubunun Birlik, Konferans ve komisyonlarına iştirak edeceklerin harcırahları	170 000	
453/B	Kongre, konferans, tören ve ziyaretler		
22	Türkiye Büyük Millet Meclisinin (T. C. Millî Birlik Komitesi) diğer memleketlere yapacağı ziyaret, tören ve dostluk temaslarına katılacakların harcırahları	100 000	350 000
465	Meclis (T. C. Millî Birlik Komitesi) tahkikatı umumi masrafları (Millî Birlik Komitesi İnceleme ve Araştırma kurulları)		
	Umumi yekûn	470 000	470 000

**6004 sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanununun
muvakkat 2 nci maddesinin değiştirilmesi hakkında**

Geçici Kanun

Kanun No: 32

Kabul tarihi: 25/7/1960

Madde 1 — 6964 sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanununun muvakkat 2 nci maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Geçici Madde 2 — Yeni Ziraat Odaları ve uzuvlarının teşkili için gerekli seçimler umumi seçimleri takip eden ilk takvim yılının Ekim ayı içinde yapılır.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür

28/7/1960

**5383 sayılı Gümrük Kanununa 6290 sayılı kanımla eklenen Gümrük Giriş
Tarife Cetvelinin 40.01, 40.02 ve 51.04 numaralarında tali pozisyonlar
açılmasına dair Geçici Kanım**

Kanun No: 33

Kabul tarihi: 25/7/1960

Madde 1 — 5383 sayılı Gümrük Kanununa 6280 sayılı kanunla eklenen Gümrük Giriş Tarife Cetvelinin 40.01, 40.02 ve 51.04 numaralarında, bağlı cetvelde gösterilen şekilde, tali pozisyonlar açılmıştır.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

28/7/1960

CETVEL

Tarife No.	Eşyanın Cinsi	Kıymetinden %
40.01	Tabii kauçuk, balata, gütaperka ve benzeri zamklar, ham amonyakla lateks dâhil:	
	a) Her nevi nakil vasıtası iç ve dış lâstiği imalâtında kullanılacak olanlar (Sanayi Bakanlığınca ihtiyaç ve miktarı kabul ve tasdik edilmek şartıyla)	
	b) Krepsol	10
	c) Sairleri	50
		25
40.02	Sentetik kauçuk; yağlardan müştak taklit kauçuk:	
	a) Her nev'i nakil vasıtası iç ve dış lâstiği imalâtında kullanılacak sentetik kauçuk (Sanayi Bakanlığınca ihtiyaç ve miktarı kabul ve tasdik edilmek şartıyla)	10
	b) Sairleri	25

Tari fe No.	Eşyanın Cinsi	Kıymetin den %
51.0 4	Sentetik ve suni devamlı elyaftan mensucat: a) Her nevi nakil vasıtası iç ve dış lâstığı imalâtında kullanılacak olanlar (Sanayi Bakanlığınca ihtiyaç ve miktarı kabul ve tasdik edilmek şartıyla) b) Sairleri	10 100

**6290 numaralı kanuna ekli Gümrük Giriş Tarife Cetvelinin
51 inci fıkrası 51.01 ve 51.03 pozisyonları ile 59 inci faslının
5905 pozisyonunda tali pozisyonlar ihdasına dair
Gerici Kanun**

Kanun No: 34

Kabul tarihi: 25/7/1960

Madde 1 — 6290 sayılı Kanuna ekli Gümrük Giriş Tarife Cetvelinin 51 inci faslının 51.01 ve 51.03 pozisyonları ile 59 uncu faslının

59.05 pozisyonunda, bağlı cetvelde gösterildiği şekilde tali pozisyonlar ihdas edilmiştir,

Geçici madde — Bu kanun hükümleri, İthal vergileri bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar henüz kati olarak tahsil edilmemiş bulunan, işbu kanun şumulüne dâhil balık ağıları ile bunların imalinde kullanılacak ipekler hakkında da uygulanır.

Madde 2 — Bu kanun yay mı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

28/7/1960

6290 numaralı kanıma ekli Gümrük Giriş Tarife Cetvelini 51 inci faslının 51.01 ve 51.03 pozisyonları ile 59 uncu faslının 59.05 pozisyonunda ihdas edilen tali pozisyonları gösteren cetvel

Tarife		Vergi nispeti
No.	Eşyanın dillisi	%

51.01 Sentetik ve suni devamlı elyaftan iplikler, müfredat üzere satılacak hale getirilmemiş:

- a) 60 denyeye kadar olanlar (60 dâhil).
- b) 60 denyeden yukarı olanlar.
- c) Balık ağı iplikleri (Bakanlar Kurulunca tayin edilecek resmî bu iktisadi teşekkül tarafından getirilmek ve Ticaret Bakanlığının izni alınmak şartıyla).

51.03 Sentetik ve suni devamlı elyaftan iplikler, müfredat üzere satılacak hale getirilmiş:

- a) Balık ağı iplikleri (Bakanlar Kurulunca tayin edilecek resmî bir iktisadi teşekkül tarafından getirilmek ve Ticaret Bakanlığının izni alınmak şartıyla).
- b) Sairleri.

59.05 Fileler, 59.04 pozisyonundaki maddelerle imal edilmiş parça, top halinde veya şekil verilmiş; iplikten, sicimden veya ipten balık ağları:

- a) Sentetik ve suni iplikten, sicimden ve ipten balık ağları, şekil verilmiş veya hazırlanmış (Bakanlar Kurulunca tayin edilecek resmî bir iktisadi teşekkül tarafından getirilmek ve Ticaret Bakanlığının izni alınmak şartıyla).
- b) Sairleri,

**Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun uzuvlarının feshi ile mezkûr
uzuvların yeniden seçimlerinin yapılmasına ve bu uzuvların
faaliyete geçişine kadar Kurum muamelâtının
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca
yürütülmesine dair Geçici Kanun**

Kanun No: 35

Kabul tarihi: 25/7/1960

Madde 1 — Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun Genel Merkez, vilâyet, kaza, nahiye ve köylerdeki bütün uzuvları, dernek faaliyetlerinin Ana Tüzükteki gayeler istikametinde yürütülmesini ve seçimlerin tam bir serbesti içinde yapılmasını temin maksadıyla feshedilmiştir.

Madde 2— Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumuna ait bütün uzuvların seçimleri tamamlanıncaya ve bu uzuvlar vazifelerine başlayıncaya kadar, derneğin bütün kademelerindeki hizmetleri Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Tüzüğü hükümleri dâhilinde, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca teşkil edilecek heyetler tarafından yürütür.

Madde 3 — Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca teşkil olunan heyetler bir taraftan teşekkülün işlerini ikinci madde hükümleri dairesinde yürütmekle beraber diğer taraftan seçimlerin en kısa bir zamanda icrası için lüzumlu hazırlıkları ikmal eder.

Madde 4 — Bu kanun 18/6/1960 tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 5 — Bu kanunun hükümlerini icraya Bakanlar Kurulu memurdur.

28/7/1960

**Ödünç Para Verme İşleri Kanununun bazı hükümlerinin
değiştirilmesine dair Geçici Kanuna geçici bir
madde ilâvesine dair Geçici Kanunun**

Kanun No: 36

Kabul tarihi: 27/7/1960

Madde 1 — 18 sayılı Geçici Kanuna aşağıdaki geçici 3 üncü madde eklenmiştir:

Geçici Madde 3 — Bu kanunun 9 uncu maddesine göre tayin edilecek faiz nispetleri ile temin edilecek sair menfaatlerin ve tahsil edilecek masrafların mahiyet ve azami hadleri mevzuunda Bakanlar Kurulunca ilk defa ittihaz olunacak karar hakkında bu kanunun 2 nci maddesi hükmü uygulanmaz ve bu husustaki Bakanlar Kurulu Kararı 1 Ağustos 1930 tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

30/7/1960

**Belediye opera ve tiyatroları sanatkâr, mütehasıs hizmetli
ve stajyerlerine verilecek ücretler hakkında Geçici Kanunı**

Kanun No: 37

Kabul tarihi: 29/7/1960

Madde 1 — Belediye Opera ve Tiyatroları Sanatkâr, mütehasıs hizmetli ve stajyerlerine, Devlet Tiyatroları Kuruluşu hakkındaki 5441 sayılı kanunun 7 ve 6629 sayılı kanunla değiştirilen 8. maddelerinde yazılı esaslar ve aynı kanunun 7244 sayılı kanunla değişik 10 uncu maddesinde belirt İmiş olan hadler dâhilinde ücret verilir.

Ancak, Belediye Meclisleri; bahsi geçen sanatkâr, mütehasıs hizmetli ve stajyerler için mezkûr değişik 10 uncu maddede gösterilen asgari hadlerinden daha aşağı ücret tespitine yetkilidirler.

Geçici Madde — Bu kanunun neşrinden evvel İstanbul Belediyesi Tiyatroları ve Operası sanatkâr, mütehasıs hizmetli ve stajyerlerinde istihdam edilmiş olanların 1/3/1960 tarihinden sonraki ücretleri de 1 inci maddede yazılı esaslar dairesinde ödenir.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

30/7/1960

**Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları
ve Ticaret Borsalarının meslek gruplarının yeniden tespiti
ile Birlik delegelerinin seçilmesi ve Odalar Birliği uzuvlarının
feshi ve 5590 sayılı kanunun 6233 sayılı kanunla değiştirilen
64 üncü maddesine bir fıkra eklenmesi hakkında Geçici Kanunu**

Kanun No: 38 **Kabul tarihi: 29/7/1960**

Madde 1 — Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliğinin uzuvları feshedilmiştir.

Madde 2 — Ticaret Bakanlığı, Odalar Birliği Yönetim Kurulu seçimi yapılıncaya kadar Birliğin cari işlerini yürütmek üzere Yönetim Kurulu vazife ve salâhiyetlerini haiz 5 kişilik bir Komite teşkiline yetkilidir.

Madde 3 — Odalar ve Borsalar uzuvlarının seçimlerini müteakip derhal meclisleri arasından 5590 sayılı kanunun 64 üncü maddesinde yazılı esaslar dairesinde delegeler seçerler. Bu delegeler en geç 15 Eylül 1960 tarihinde toplanarak Birliğin Yönetim Kurulu seçimini yaparlar.

Madde 4 — 2 sayılı Geçici Kanunda bu kanuna göre seçilecek Oda ve Borsa Meslek Komiteleriyle Meclisin ve Odalar Birliği Delegelerinin vazife süreleri 1963 yılı Ekim ayında yeniden yapılacak seçimi müteakip sona erer.

Oda ve Borsaların ve Birliğin Yönetim Kurulları, 5590 sayılı kanun ve tüzüğü hükmü gereğince meclisler ve genel kurul tarafından birer yıl süre için seçilirler.

Madde 5 — Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları, meslek guruplarını, her türlü siyasi mülâhazanın dışında kalarak, sadece ticaret ve meslek icaplarına ve zaruretlerine göre yeniden tespit ederler.

Bu maksadı tahakkuk ettirmek gayesiyle üye adedi meslek grubu fazla bulunan Ankara, İstanbul ve İzmir odalarıyla borsalarının uzuvlarına ait seçim süreleri 25/8/1960 tarihine kadar uzatılmıştır.

Madde 6 — Seçim kurullarının kararları aleyhine yapılacak itirazlar mahallî ilçe seçim kurulu başkanı hâkime yapılır. Hâkimin kararı katidir.

Madde 7 — 5590 sayılı kanunun 6233 sayılı kanunla değiştirilen 64 üncü maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir:

Oda ve Borsaların meclisleri her hangi bir sebeple feshedilerek yeniden seçim yapılır ise, Odalar Birliğine gönderilen delegeler de yeniden seçilir.

Madde 8 — Bu kanunun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 9 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

30/7/1960

**Esnaf Dernekleri, Esnaf Dernekleri Birlikleri, Esnaf ve
Küçük Sanatkârlar Teşekkülleri Federasyonu ve Türkiye
Esnaf ve Sanatkârları Teşkilâtı Konfederasyonunun
Uzuvlarının feshiyle yeniden seçimlerinin yapılması
Hakkında Geçici Kanun**

Kanun No: 39

Kabul tarihi: 29/7/1960

Madde 1 — 5373 sayılı kanuna istinaden kurulmuş bulunan Esnaf Dernekleri, Esnaf Dernekleri Birlikleri, Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Teşekkülleri Federasyonu ve Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Teşkilâtı Konfederasyonu uzuvları feshedilmiştir.

Ancak, İnkılâptan sonra seçilen uzuvlar, fesihleri için haklı bir sebep olmadıkça vazifelerine devam ederler.

Madde 2 — Bu teşekküllerin uzuvlarını haiz olduğu yetkilerle işleri yürütmek ve bütün teşekküllerin seçimlerini her türlü siyasi görüş ve mülâhazaların dışında esnaf ve küçük sanatkârların meslek haysiyetine ve tesanütüne uygun ve tarafsızlıkla yapılmasını sağlamak üzere mahallî mülkiye âmirleri esnaf arasından ve itimada lâyıık kimselerden üç veya beş kişilik komite teşkil edeceklerdir.

Madde 3 — Bahis konusu teşekküllerin seçim hazırlıklarına mahallî idare âmirlerinin nezareti altında bu kanunun neşri tarihinden itibaren başlanacak ve seçilenler en geç Ağustos 1960 sonuna kadar ikmal edilecektir.

Madde 4 — Bütün esnaf teşekküllerinin seçimleri yapılarak delegeler seçildikten sonra, Federasyon ve Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Teşkilâtı Konfederasyonunun İdare Meclisleri seçimleri icra edilecektir.

Madde 5 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde (3 — Bu kanun hükümlerini yürütmeye Bakanlar Kurulu memurdur.

30/7/1960

Subaylar Heyetine Mahsus Terfi Kanununa geçici bir

Madde ilâvesine dair Geçici Kanun

Kanun No: 40

Kabul tarihi: 29/7/1960

Madde 1 — Subaylar Heyetine Mahsus Terfi Kanununa aşağıda yazılı geçici madde eklenmiştir:

Geçici Madde — XI inci Dönem Yüksek Kumanda Akademisi müdavimleri ile 1959 - 1960 ders yılı Kara, Hava ve Deniz Akademileri öğrencileri dönemlerini muvaffakiyetle ikmal etmiş sayılırlar.

Bunlardan:

- a) Kara, Hava ve Deniz Harp Akademilerinin 1959 - 1960 ders yılı İkinci sınıf öğrencilerine staj şartı aranmaksızın (Kurmay) unvanı,
- b) Kara, Hava ve Deniz Harp Akademilerinin 1958 - 1959 ders yılı mezunlarına, stajları sona ermiş addedilerek, (Kurmay) unvanı,
- c) Kara, Hava ve Deniz Harp Akademilerinin ikine; sınıf gezilerine katılarak mezuniyetleri hakkında karar alınacak subaylarla; dış memleketlerde üç senelik akademi tahsili görmüş subaylar, gezi şartı aranmaksızın (Bir defaya mahsus olmak üzere) muvaffakiyetle mezun olmuş addedilir ve kendilerine staj şartı aranmaksızın (Kurmay) unvanı,

Verilir.

Madde 2 — Bu kanun 27 Mayıs 1960 tarihinden itibaren yürürlüktedir.

Madde 3 — Bu kanunu Millî Savunma Bakanı yürütür.

30/7/1960